

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

VIIPURINLAHDEN TAISTELU 1944 JOINT-OPERAATIOIDEN NÄKÖKULMASTA TARKASTELTUNA

Pro Gradu

**Luutnantti
Juho Talvitie**

**Sotatieteiden maisteri-
kurssi 1
Jalkaväkilinja
Toukokuu 2011**

Kurssi Sotatieteiden maisterikurssi 1	Opintosuunta Jalkaväkilinja, panssariopintosuunta
Tekijä Luutnantti Juho Talvitie	
Opinnäytetyön nimi <u>VIIPURINLAHDEN TAISTELU 1944 JOINT – OPERAATION NÄKÖKULMASTA TARKASTELTUNA</u>	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto
Aika Toukokuu 2011	Tekstisivuja 70 Liitesivuja 1
TIIVISTELMÄ	
<p>Viipurinlahden taistelun kesällä 1944 on monesti esitetty olevan ensimmäinen suomalainen joint- eli yhteisoperaatio. Työ käsittelee Viipurinlahden taistelua nykyaikaisen joint-operaation periaatteiden näkökulmasta. Viipurinlahden taistelussa toimi kaikkien kolmen puolustushaaran joukkoja pienellä taistelualueella. Joint-käsitettä tarkastellaan yhdysvaltalaisen ohjesääntöjen ja suomalaisten näkemysten kautta. Yhdysvallat on yksi maailman johtavin joint-doktriinin käyttäjä. Tämän vuoksi joint-käsitettä tarkastellaan työssä pääasiassa Yhdysvaltojen ohjesääntöjen ja niihin perustuvan tiedon kautta.</p> <p>Tutkimukseni päätutkimusongelma on: Miten nykyaikaisen joint-operaation periaatteet toteutuivat maavoimien taistelussa Viipurinlahdella 1944? Tutkimuksen alakysymyksiä ovat: Oliko taistelussa ja sen johtamisessa joint-operaation osatekijöitä? Mitkä joint-operaation periaatteet toteutuivat Viipurinlahden taistelussa?</p> <p>Tutkielman lähteet ovat Viipurinlahden taisteluista kirjoitettua kirjallisuutta. Lisäksi lähteenä on kansallisarkiston arkistolähteitä. Joint- eli yhteisoperaation periaatteen avaamiseksi työssä on käytetty Yhdysvaltain asevoimien kenttäohjesääntöä, joint-doktriinia ja Suomessa aiheesta kirjoitettuja tutkimuksia ja artikkeleita.</p> <p>Viipurinlahden taistelussa on havaittavissa joint-operaation piirteitä. Joint- eli yhteisoperaatio vaatii toteutuakseen useamman tekijän. Nämä edellytykset eivät kaikilta osin täyttyneet Viipurinlahden taistelussa. Mikään joint-operaatioon vaadittavista osatekijöistä ei toteutunut riittävän perusteellisesti. Viipurinlahden alueella toimi kaikkien puolustushaarojen joukkoja samassa taistelussa. Niitä ei kuitenkaan johtanut yksi komentaja ja hänen esikuntansa. Operaatioalue oli jaettu taisteluiden alussa kahden puolustushaaran vastuualueiksi. Meri- ja maavoimien yhteistoiminta oli puutteellista. Meri- ja ilmavoimien välillä yhteistoimintaa toteutettiin vielä vähemmän. Puolustushaarat suorittivat operaatioita samalla alueella ilman koordinoitua yhteistoimintaa sekä ilman yhtä johdossa olevaa esikuntaa. Karjalan joukkojen komentajan esikunnan kokoonpanossa on havaittavissa joint-periaatteita. Siihen kuului ilmakomentaja, joka vastasi ilmatoiminnasta Karjalan joukkojen komentajan käskyjen mukaan. Tällä johtoportaalilla oli paras tilannekuva ilmavoimien toimiessa sen kanssa läheisessä yhteistyössä. Merikomentajaa esikunnassa ei ollut, joten se ei ollut täysin joint-periaatteen mukainen. Viipurinlahden taisteluiden vastuunalaisena esikuntana toimi V Armeijakunnan esikunta, joka puolestaan oli perinteinen jalkaväkiarmeijakunnan esikunta. Sillä ei ollut kykyä joint-esikunnaksi.</p>	
AVAINSANAT	
Viipurinlahti, joint, yhteisoperaatio, synkronointi, keskitetty komento, tehtävätaktiikka, Karjalan kannas, rannikkotyökistöröykmentti, Karjalan joukkojen komentaja, V Armeijakunta.	

VIIPURINLAHDEN TAISTELU 1944 JOINT-OPERAATION NÄKÖKULMASTA TARKASTELTUNA

SISÄLTÖ:

1. JOHDANTO	1
1.1. Aiheen rajaus, tutkimusongelmat ja alakysymykset	1
1.2. Lähteet ja menetelmät	2
1.3. Käsitteet ja terminologia	5
1.4. Aihepiirin yleisesittely	6
2. JOINT-OPERAATIO KÄSITTEENÄ	8
2.1. Joint eli yhteisoperaatio	9
2.1.1. Yhteisoperaation komentajan merkitys	11
2.1.2. Joint ja sodankäynnin periaatteet	13
2.1.3. Joint ja sen alakäsitteet	15
2.2. Joint-käsitteen liittyminen sotataitoon	17
2.3. Joint suomalaisessa sotataidossa	19
2.4. Joint muualla sotilasoperaatioissa	20
3. PUOLUSTUSHAAROJEN JOHTAMINEN JA YHTEISTOIMINTA VIIPURINLAHDELLA 1944	22
3.1. Maajoukkojen taistelut Viipurinlahdella 30.6. – 12.7.1944	22
3.1.1. Suomalaisjoukkojen ryhmittäminen Viipurinlahdelle	24
3.1.2. Taistelu saarista Ratsuväkiprikaatin ja Rannikkotykistörykmentti 22 alueella 30.6. – 12.7.1944	26
3.1.3. Vastuualueiden uudelleen järjestelyt Viipurinlahdella	29
3.1.4. Miten toteutui maajoukkojen yhteistoiminta Viipurinlahdella?	30
3.2. Merivoimien operaatiot ja johtaminen Viipurinlahdella 30.6. – 10.7.1944	34
3.2.1. Kevyt laivasto-osasto ja sen rynnäkö Viipurinlahdelle	35
3.2.2. Merivoimien joukkojen johtaminen ja yhteistoiminta	38
3.3. Ilmavoimien johtaminen ja tukitoimenpiteet Viipurinlahden taistelussa	42
3.3.1. Ilmavoimien osallistuminen taisteluun	43
3.3.2. Ilmavoimien ja maavoimien yhteistoiminta	44
3.4. Toteutuiko puolustushaarojen yhteistoimintaa?	45
4. VIIPURINLAHDEN TAISTELU JOINT-KÄSITTEEN NÄKÖKULMASTA	48
4.1. Keskitetty komento Viipurinlahden taisteluissa	48
4.2. Tehtävätaktiikan toteutuminen	53
4.3. Joukkojen taloudellinen käyttö taistelussa	55
4.4. Synkronointi, ajan ja tilan hallinta	59
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	63
LÄHTEET	71
LIITTEET	74

VIIPURINLAHDEN TAISTELU 1944 JOINT-OPERAATION NÄKÖKULMASTA TARKASTELTUNA

1. JOHDANTO

1.1. Aiheen rajaus, tutkimusongelmat ja alakysymykset

Viipurinlahden alueella taisteluita käytiin itse Viipurin alueella, eli Viipurinlahden pohjoisosassa sen pohjukassa, Koiviston saarien alueella ja varsinaisen Viipurinlahden alueella. Tutkielmassani rajaan pois Koiviston saarten ja varsinaisen Viipurin alueen taistelut, vaikka ne liittyvätkin sekä vaikutusalueellisesti että maantieteellisesti Viipurinlahteen. Tästä huolimatta sekä Viipurin että Koiviston taisteluita ei sovi liittää Viipurinlahden taisteluun, koska ne eivät suoraan ajallisesti tähän taisteluun liity. Ne vain edeltävät Viipurinlahden taisteluita ja ne tulee käsitellä omina taisteluinaan. Sivuan lyhyesti tutkielmassani näitä ennakoivia taisteluita ja niiden vaikutusta suoranaisiin Viipurinlahden taisteluihin, mutta en käsittele niitä sen tarkemmin tai syvällisemmin. Viipurinlahden taistelut ovat oma kokonaisuutensa, johon Karjalan kannaksen menestyksekkäät torjuntataistelut johtivat. Tarkastelen tutkielmassani pääasiassa suomalaisen osapuolen ja osittain saksalaisen liittolaisen toimintaa Viipurinlahden taistelussa. Neuvostoliiton asevoimien operaatiot rajaan pois aiheen laajuuden takia.

Tarkoitukseni ei ole tarkastella tutkielmassani varsinaisia Viipurinlahden taisteluita yksityiskohtaisesti. Itse taisteluista on kirjoitettu lukuisia yksityiskohtaisia dokumenttiteoksia ja jopa romaaneja. Tutkielmassani pyrin tarkastelemaan miten joint-operaation näkemykset mahdollisesti toteutuivat 1944 taisteluiden aikana suomalaisessa sodankäynnissä maavoimien osalta. Merivoimien joukoista on tärkeää tarkastella rannikkojoukkojen taistelua maavoimien sotatoimiin liittyen, koska niillä oli merkittävä osuus taisteluissa sen alkuvaiheessa. Merivoimien Kevyen Laivasto-osaston operaation tarkastelu on tärkeää sen liittämiseksi joint-operaatioon. Sen toteuttaminen on tutkimuksen kannalta tärkeä esimerkki joint-operaation periaatteiden vastaisuudesta.

Pro gradu -tutkielmani, Viipurinlahden taistelu joint-operaatioiden näkökulmasta, painottuu tarkastelemaan maavoimien taistelua nykyaikaisen joint-operaation periaatteiden mukaisesti. Viipurinlahden taistelun mainitaan olleen ensimmäinen suomalainen joint-operaatio, koska siihen otti osaa kaikkien kolmen puolustushaaran joukkoja. Tarkoitukseni on tutkimuksessa vastata kysymyksiin, miten nykyaikaisen joint-operaation periaatteet toteutuivat maavoimien taistelussa Viipurinlahdella 1944. Oliko taistelun johtamisessa tai sen järjestelyissä joint-operaation periaatteita?

Tutkimusongelma, eli miten joint-operaation käsitteet toteutuivat Viipurinlahden taisteluiden aikana vuonna 1944, on haastava. Varsinkin sotapäiväkirjoista löytyy paljon viitteitä yhteysupseerien asettamisesta, mutta heidän toiminnastaan ei ole ainakaan vielä löytynyt tarkempaa kirjallista selvitystä tai kuvausta. Joint-operaation käsite 1944 ja ylipäätään toisen maailmansodan aikana oli täysin tuntematon, vaikka siitä nykypäivänä osataan jo löytää viitteitä melko paljon tarkasteltaessa menneissä sodissa suoritettuja operaatioita. Omassa tutkielmassani on tarkoituksena tarkastella erityisesti miten joint-operaation periaatteet toteutuivat vai toteutuivatko ne ollenkaan maavoimien operaatioissa 1944.

Tutkimukseni pääkysymys on:

– Miten nykyaikaisen joint-operaation periaatteet toteutuivat maavoimien taisteluissa Viipurinlahdella 1944?

Tutkimukseni alakysymyksiä ovat:

- Oliko taistelussa ja sen johtamisessa joint-operaation osatekijöitä?
- Mitkä joint-operaation periaatteet toteutuivat Viipurinlahden taistelussa?

1.2. Lähteet ja metodit

Haastavana tutkimuksen tekemisessä oli myös joint-operaation periaatteiden löytäminen Viipurinlahden taistelua käsittelevistä lähteistä. Itsestään Viipurinlahden taistelusta löytyy erittäin yksityiskohtaista tietoa sekä ensisijaisista että toissijaisista lähteistä. Viipurinlahden alueella taistelleiden joukkojen ja varsinkin niiden esikuntien sotapäiväkirjoista löytyy paljon, erittäin tarkalta vaikuttavaa tietoa, joka toistuu melko yksityiskohtaisena taisteluista kirjoitetussa kirjallisuudessa. Kuitenkaan puolustushaarojen välisestä yhteistoiminnasta ei löydy yk-

sityiskohtaista tietoa, vaan vain ylimalkaisia mainintoja kirjallisuudessa ja sotapäiväkirjoissa. Sotapäiväkirjojen yhteysupseereista on joissakin tapauksissa mainittu heidän koko nimensä, mutta esimerkiksi heidän itsensä omista kokemuksistaan kirjoittamia teoksia ei ole löytynyt.

Viipurinlahden taisteluista kirjoitettu kirjallisuus tarjoaa yksityiskohtaisia selvityksiä siitä, mitä taisteluiden aikana tapahtui ajan, paikan ja jopa henkilöiden tarkkuudella. Johtamistoiminnasta, sotakokemuksista ja yhteistoiminnan järjestelyistä on puolestaan ollut erittäin vaikea löytää selkeää tietoa. Nimenomaan yhteysupseereiden sotakokemukset, varsinkin yhteistoiminnan järjestämisestä ja sen tuloksista eri puolustushaarojen välillä, olisivat olleet arvokasta tietoa tutkimukselleni. Yhteistoiminnasta on viitteitä ja mainintoja sekä kirjallisuudessa että kansallisarkiston lähteissä. Kuitenkaan mikään lähteistä ei ole tarjonnut kattavaa selvitystä siitä miten toiminta oli kokonaisuudessaan esikuntien, joukkojen ja aselajien välillä toteutettu.

Käytän työssäni aiheeseen liittyviä perusteoksia ja olen tutkinut kansallisarkistossa Viipurinlahden taisteluihin osallistuneiden joukko-osastojen, yhtymien ja näiden johtoportaiden sotapäiväkirjoja sekä arkistomateriaalia. Käytän tutkimuksessani niiden joukkojen sotapäiväkirjoja, jotka olivat osallisena pääpainopistesuunnan taisteluissa Viipurinlahdella sekä V Armeijakunnan, merivoimien esikunnan ja niiden operatiivisten osastojen sotapäiväkirjoja ja arkistoaineistoa. Karjalan joukkojen komentajan esikunnan operatiivisen osaston ja komentotoimiston sotapäiväkirjoista saa yleistä tietoa esimerkiksi ilmavoimien ja maavoimien välisestä yhteistoiminnasta. Se ei kuitenkaan, kuten eivät muutkaan arkistoaineistot, tarjoa yksityiskohtia yhteistoiminnan järjestelyistä tai tuloksista. Teokset ovat antaneet selkeän kuvan mitä tapahtui taisteluiden aikana. Ne kertovat paikoitellen melko karusti suomalaisten joukkojen puutteet ja paikoitellen jopa epätoivoisesta tilanteesta.

Tärkeimmät kirjallisuuslähteet tutkimustyössäni ovat Matti Koskimaan teos *Torjuntavoitto Viipurinlahdella kesällä 1944*, Niilo Lappalaisen *Viipurinlahti kesällä 1944* sekä Eero Kuussaaren, Jarl Kronlundin ja Jouni Sunisen artikkeli *Taistelut Viipurinlahdella ja Viipurin pohjoispuolella* teoksessa *Jatkosodan historia 5*. Jatkosodan historia 5 ja Koskimaan *Torjuntavoitto Viipurinlahdella kesällä 1944* tarjoavat hyvän yleiskuvauksen Viipurinlahden taisteluista. Niiden avulla sain itselleni muodostettua tutkimustyöni aihealueen yleiskuvan.

Laivaston osuutta taisteluihin tarkasteltaessa tärkeinä lähdeteoksina toimivat Per-Olof Ekmanin teos *Meririntama – Merisotatoimet pohjoisen Itämeren alueella 1941 – 44* ja Eino Pukki-

lan *Taisteluhälytys – Suomen laivasto jatkosodassa*. Varsinkin Pukkilan teoksessa kritisoidaan, vaikka lyhyesti, laivaston johtamiskulttuuria ja kyseisen puolustushaaran komentajan ratkaisuja taisteluiden aikana. Tämä olikin lähes ainoa teos, josta tällaista tietoa oli saatavilla. Loput käyttämäni teokset ovat täydentäneet yksityiskohtia ja syventäneet tutkimustyöhöni liittyvää tietoa.

Joint- eli yhteisoperaatiokäsitettä tarkasteltaessa tärkeimpiä lähteitä ovat olleet jo kirjoitetut tutkimustyöt, kuten kapteeniluutnantti Ville Vänskän esiupseerikurssin tutkimustyö *Yhteisoperaatiot suomalaisessa operaatiotaidossa – Yhteisoperaation kansallinen käsiteanalyysi*, sekä hänen ja kapteeni Marko Palokankaan Sotilasaikakauslehden numeroon 3/2011 kirjoittama artikkeli *Näkökulmia yhteisoperaatioon – tahtoa, operaatiotaitoa ja johtamista*. Vänskän työ, vaikka onkin lähtökohdiltaan käsiteanalyysi, perehdytti minut syvemmälle joint-operaation käsitteiden merkitykseen. Työ on joint-operaation määritelmää käsiteltäessä työni tärkein lähde. Myös Yhdysvaltain asevoimien kenttäohjesäännöt ja Joint-doktriini ovat tukenet yhteisoperaation käsitteiden avaamista ja tarkastelua. Ohjesääntöjä tulee tulkita niiden määrittämien käsitteiden mukaan eikä niistä voi vetää suoria johtopäätöksiä. Niiden määritelmien kautta pystyy kuitenkin tarkastelemaan Viipurinlahden taistelua ja tunnistamaan sen johtoportaista sekä operaation toteutuksesta jointin edellytyksiä. Juha Mälkin artikkeli ”*Kävimme verisiä saaristotaisteluja*” – *Joint – operaatio Viipurinlahdella 4. – 5.7.1944 Suomen sotilaan* numerossa 1/2007, jossa on tarkasteltu Viipurinlahden taisteluja sekä yhteistoiminnan että osittain yhteisoperaation näkökulmasta, on tukenut tutkimustyöni tekemistä.

Kansallisarkisto on myös tarjonnut tietoa aiheesta alueella taistelleiden joukko-osastojen sotapäiväkirjoista. Olen tarkastellut Uudenmaan Rakuunarykmentin esikunnan ja Rannikkotyökistörükmentti 22 esikunnan ja linnakkeistojen sotapäiväkirjoja. Ne tarjoavat samaa tietoa kuin aihealueesta kirjoitettu kirjallisuus hieman tarkempina yksityiskohtina. Nämä lähteet tarjoavat yksityiskohtaista tietoa itse taisteluista ja tapahtumista, mutta eivät valota juuri miten yhteistoiminta oli järjestetty ja koordinoitu taisteluiden aikana. Armeijakunta tason ja puolustushaarojen pääesikuntien sotapäiväkirjat, sekä niiden toiminnasta kirjoitetut teokset tarjoavat hieman tarkempaa tietoa asiasta. Tarkkaa selvitystä tai kirjallisuutta tästä nimenomaisesta aiheesta on heikosti saatavilla. Korkeampien johtoportaiden, kuten V armeijakunnan, merivoimien esikunnan ja Karjalan joukkojen komentajan esikunnan operatiivisten osastojen sotapäiväkirjoista on löytynyt viitteitä eri aselajien ja puolustushaarojen, varsinkin maa- ja ilmapuolustuksen, välisestä yhteistyöstä. Myös merivoimien ja maavoimien välillä esiintyi yhteysupseerien toteuttamaa yhteistoimintaa.

Tutkimukseni tulee perustumaan aineistotutkimukseen kirjallisuuden ja kansallisarkiston arkistojen avulla. Työn historiatutkimuksen osuus on perinteinen aineistoon perustava historian tutkimus. Työ perustuu pääsääntöisesti sekundaarilähteisiin. Lisäksi joint-käsite vaatii tarkan selvityksen. Joint-käsitteen selvittämiseksi olen työssä tarkastellut sitä suomalaisen kenttäohjesäännön määritelmän perusteella ja sen tukena tiedon syventämiseksi käyttänyt eversti Pasi Kesselin haastattelua. Joint-käsitteen syventäminen on tapahtunut sen määritelmän ja periaatteiden tarkastelulla yhdysvaltalaisen kenttäohjesääntöjen sekä joint-doktriinin kautta. Tämän lisäksi tärkeänä tutkimuksena on kapteeniluutnantti Ville Vänskan esipuseerikurssin tutkimustyö yhteisoperaatio-käsitteestä. Työ on käsiteanalyysi kansallisista joint-näkemyksistä, mutta siinä myös avataan joint-käsite yhdysvaltalaisen sotataidon ja sen käsitteiden kautta. Joint-operaatioita on käsitelty myös kotimaisissa sotilasalan ammatti julkaisuissa, kuten Suomen sotilas- ja Sotilasaikakaus-lehdessä.

1.3. Käsitteet ja terminologia

Tärkein käsite tutkimustyössäni on joint. Olen avannut joint-operaation ja sen termistön toisessa pääluvussa. Tärkeitä joint-periaatteeseen liittyviä käsitteitä ovat Joint Warfare, Joint Staff, Combined Operations ja Joint Fires. Näille käsitteille olen toisessa pääluvussa määrittänyt lähdeaineiston perusteella myös kansallisen vastineen. Joint- eli yhteisoperaation tarkastelussa olen käyttänyt lähteenä Yhdysvaltain sotavoimien kenttäohjesääntöä ja joint-doktriinia. Joint-operaation periaatteet olen määritellyt niin ikään yhdysvaltalaisen määritelmän perusteella. Periaatteiden avaamiseksi ja näkökulman syventämiseksi olen tarkastellut niiden ohella suomalaista yhteisoperaation määritelmää ja sen kansallisia periaatteita kapteeniluutnantti Ville Vänskan tutkimustyön pohjalta.

Viipurinlahden taisteluun liittyy paljon sotilastermistöä, joka on tärkeä ymmärtää työn lukemiseksi. Sotilaalliset käsitteet liittyvät Suomen jatkosodan aikaisten sotateoimiyhtymiin, joukko-osastoihin ja niiden esikunnan toimistoihin. Joukkojen lyhenteet on kirjoitettu sulkuihin kyseisen joukko-osaston tai esikunnan taakse niiden esiintyessä tekstissä ensimmäisen kerran. Lisäksi lyhenteet ja niiden merkitys on esitetty liiteluettelossa liitteessä 1 työn lopussa.

Yhdysvaltalaiseen sotataitoon läheisesti liittyvän yhteisoperaation käsitteet ja periaatteet ovat pääsääntöisesti lähtöisin vieraskielisestä sanastosta. Se pohjautuu yhdysvaltalaiseen sotataitoon ja Naton käyttämään sanastoon. Sanasto liittyy kiinteästi joint-käsitteeseen. Sanasto ja

joint-operaation käsitteet on avattu toisessa pääluvussa. Työni selkeyttämiseksi käytän joint-periaatteita tarkasteltaessa suomennettuja käsitetermejä.

Yhdysvaltalaiseen sotataitoon läheisesti liittyvän yhteisoperaation käsitteet ja periaatteet ovat pääsääntöisesti lähtöisin vieraskielisestä sanastosta. Se pohjautuu yhdysvaltalaiseen sotataitoon ja Naton käyttämään sanastoon. Sanasto liittyy kiinteästi joint-käsitteeseen. Sanasto ja joint-operaation käsitteet on avattu toisessa pääluvussa ja se on suomennettu työn selkeyttämiseksi. Työssäni käytän joint-periaatteita tarkasteltaessa suomennettuja käsitetermejä. Jointin ohella tärkeä käsite työssäni on yhteisoperaatio, koska se liittyy merkitykseltään hyvin läheisesti joint-käsitteeseen. Yhteisoperaation merkitys käsitellään toisessa pääluvussa. Yhteisoperaation kehitystä ja merkitystä tarkastellaan sekä kansainvälisten että kansallisten näkemysten kautta. Yhteisoperaatio liittyy yhtenä tärkeänä käsitteenä siihen näkökulmaan, josta Viipurinlahden taistelua työssäni tarkastelen.

1.4. Aihepiirin yleisesittely

Tutkielmani liittyy Suomen jatkosodan torjuntataisteluihin kesällä 1944. Puna-armeijan suurhyökkäyksen johdettua Valkeasaaren läpimurtoon ja Kannaksen armeijan perääntymiseen kohti Viipuria tuli uhanalaiseksi suunnaksi myös Viipurinlahti. Puna-armeija pyrki koukkamaan suomalaisten joukkojen sivustaan ja selustaan etelän kautta Viipurinlahden yli. Viipurinlahden operaatioita puna-armeijan kannalta helpotti myös Suomenlahden eteläpuolinen tilanne. Saksan maavoimien joukot olivat myös vetäytymässä ja rintama oli työntynyt Viron itärajan tasalle.

Neuvostoliiton hyökkäyksen kannalta Suomenlahden pohjoisrannikolla oli tärkeä merkitys, vaikka erillinen operaatio Suomea vastaan sitoikin joukkoja ja kalustoa. Neuvostoliitto ei voinut jättää Suomenlahden saaria, eikä sen pohjoisrannikkoa kokonaisuudessaan suomalaisten tai saksalaisten joukkojen haltuun. Sen suorittamat sotatoimet Baltian maissa olivat edenneet ja Suomenlahden etelärannikkoa joutui puna-armeijan haltuun päivä päivältä yhä enemmän. Neuvostoliiton Itämeren laivastolle oli ongelmallista toimia Suomenlahden alueella ja suorittaa operaatioita saksalaisia vastaan Itämeren alueella, koska Suomenlahden pohjoisrannikko ja saaret olivat edelleen suomalaisten ja saksalaisten joukkojen miehittäminä. Tilanne aiheutti myös selustauhan etenevällä Puna-armeijalle ja Itämeren laivastolle. Sijaitsihan vihollisen

miehittämä alue sen näkökulmasta kaukana etenevän rintamalinjan takana ja tarjosi vastustajalle tukialueen sen sivustan uhkaamiseen.¹

Joukkoja ei ollut lahden ja sen saarten puolustukseen varattu, vaan Viipurinlahden alueesta sai vastuun merivoimien alaiset rannikkojoukot, sekä maavoimien V Armeijakunta. Rannikkojoukot koostuivat rannikkopataljoonista ja rannikkotykistöstä. V Armeijakunnan joukkoihin kuului maavoimien runkojoukkoja, joista yksi tärkein oli Ratsuväkiprikaati. Nämä joukot olivat Viipurinlahden taisteluiden aikana avainasemassa. Lisäksi alueelle keskitettiin nopeasti pieniä joukkoja ja osastoja, jotka koottiin nopeasti kokoon koulutuskeskuksista, selustan varatioyksiköistä ja laivaston maalla toimivista yksiköistä.

Viipurinlahden taisteluihin osallistunut Kevyt Laivasto-osasto suoritti Suomen sotahistoriassa lähes ainutlaatuisen operaation. Laivasto-osasto suoritti syöksyn taisteluiden painopistealueelle, jossa sen tehtävänä oli rajoittaa vihollisvoimien saapuminen Viipurinlahden alueelle ja saarissa taistelevien maajoukkojen tukeminen. Suomalaisten oman toiminnan aiheuttamana osasto ei kyennyt suoriutumaan tehtävästään ja se koki suuria tappioita, vaikka yhtään suomalaisittain suurta alusta ei menetettykään.

Taistelut ajoittuivat osittain samoille päville kuin Tali-Ihantalassa käyty ratkaisutaistelu Puna-armeijan pysäyttämiseksi. Taisteluita edelsivät lisäksi Viipurin menetys ja Koiviston evakuoiminen. Näille taisteluille Viipurinlahden taistelut olivat eräänlainen luonnollinen jatku-mo. Taistelut saarista ja Viipurinlahden länsirannikosta kestivät noin kymmenen päivää, joiden aikana sekä suomalaiset että neuvostoliittolaiset joukot kärsivät huomattavia tappioita. Taisteluihin osallistui molemmilta osapuolilta maajoukkoja, ilmavoimia ja laivastoa.

Kuten talvisodankin aikana, Viipurinlahden puolustaminen oli haastavaa sen alueellisen luonteen takia. Joukot jouduttiin luomaan lähes tyhjästä. Myös johtamisjärjestelmän luominen oli haastavaa puolustusaseman tukeutuessa Viipurinlahden saariin. Ongelmaksi muodostui myös aika, jonka puitteissa ei ollut mahdollista luoda saariin puutteellisella varustuksella tehokasta johtamisjärjestelmää. Järjestelmän lisäksi johtosuhteet olivat ongelmalliset, koska rintamalinjalla taistelevien joukkojen välillä oli pitkät etäisyydet niitä johtaviin esikuntiin. Taisteluiden aikana joutuivat joukot usein turvautumaan lähetti yhteyksiin, joita meri ja vähäinen kuljetuskalusto hidastivat.²

¹ Oesch K.L: *Suomen kohtalon ratkaisu Kannaksella v. 1944*. Otava, Helsinki 1956, s. 77.

² Juutilainen, Antti: Vetäytymisestä torjuntavoittoihin, *Itsenäisyyden puolustajat – Rintamalla*. Weilin+Göös Oy, Porvoo 2002, s. 247 – 248.

2. JOINT-OPERAATIO KÄSITTEENÄ

Nykyaikana varsinkin länsimaisten armeijoiden toteuttamissa operaatioissa ja esikuntatyöskentelyssä esiintyy usein sana joint. Määrätyistä operaatioista käytetään kokonaisuutena ilmaisu joint-operaatio. Mitä joint ylipäätään tarkoittaa ja mitä sen käsite pitää sisällään? Se liittyy läheisesti yleisesikunnan suorittamaan työskentelyyn operaatiota suunniteltaessa. Kuitenkin yleisesikuntaosaamista on esiintynyt jo pitkään ennen ensimmäistä maailmansotaa. Se mielletään Preussin armeijan kehittämäksi jo 1800-luvulla, johon nykyinen yleisesikunta käsitteenä perustuu. Näin ollen joint-käsitteellä ei voida ymmärtää pelkästään yleisesikuntaa.

Toisen maailmansodan aikana joint-käsitettä ei vielä tunnettu, vaikka sen aikana tehdyt operaatiot noudattelivatkin toteutukseltaan sen periaatteita. Jo tuolloin kuitenkin toteutettiin joint-käsitteen mukaisia operaatioita, varsinkin suurvaltojen armeijoiden toimesta. Yhdysvaltain operaatioissa eritoten Tyynellä valtamerellä oli havaittavissa kaikkien kolmen puolustushaaran meri-, ilma- ja maavoimien yhteistoimintaa, vaikka merikomponenttiin sisältyikin omat ilmavoimansa ja maavoimansa merijalkaväen muodostamana. Myös Saksan armeijan vuonna 1940 suorittaman Norjan valtauksen yhteydessä voidaan nähdä paljonkin yhtymäkohtia ja samankaltaisuuksia joint-käsitteen mukaisesta operaatiosta.

Joint-operaatio tarkoittaa puolustusvoimien yhteisten suorituskykyjen yhdistämistä jonkin tietyn päämäärän saavuttamiseksi. Suorituskyvyt muodostuvat puolustushaarojen aselajitoiminnoista. Operaatiolla tulee aina olla selkeä tavoite eli päämäärä, jonka saavuttamiseksi kaikki operaation johdon alla toimivat joukot toimivat. Operaatio tulee toteuttaa tietyllä rajatulla operaatioalueella yhden johtoportaana, eli komentajan ja hänen esikuntansa alaisuudessa. Operaation toteuttaminen vaatii johtoportaalle selkeät ja riittävät resurssit, joiden avulla operaatiota johtava organisaatio kykenee suunnittelemaan, toteuttamaan ja johtamaan operaatiota tehokkaasti päämäärän saavuttamiseksi. Esikunta ei kykene toimimaan ilman tehokkaita viestiyhteyksiä ja ajan tasalla olevaa mukaista tilannekuvaa Joint-operaatio vaatii toteutuakseen tietyt edellytykset, jotka koostuvat nimenomaan operaatioalueesta, johtoportaasta jolla on itsenäinen tehtävä, resursseista ja tehokkaasta tilannekuvasta. Näiden tekijöiden täyttymiseksi joint-operaatio sisältää lukuisia pienempiä osatekijöitä, joita ilman tärkeät edellytykset eivät tule toteutumaan.³

³ Haimila, Antti-Veikko & Palm, Miro: Eversti Pasi Kesselin haastattelu. (tekijän hallussa).

2.1. Joint eli yhteisoperaatio

Joint-käsitteen uranuurtajia ovat olleet toisen maailmansodan jälkeiset länsimaiset sotilaalliset suurvallat Yhdysvallat ja Iso-Britannia. Nämä maat edustivat kehitystä sodan jälkeen sekä sotateknologiassa että sotataidossa. Kehittynyt tekniikka ja edistynyt sotakoneisto antoivat näille valtioille mahdollisuuden kehittää myös puolustushaarojen yhteistoimintaa. Suomalaisessa sotilaskulttuurissa ei kansallisesti käytetä käsitettä joint, mutta se on tulkittu meillä tarkoittamaan yhteisoperaatioita. Käsite sinällään on suomalaisessa sotataidossa uusi, eikä suomen puolustusvoimissa ole totuttu harjoittelemaan usean puolustushaaran yhteisoperaatioita laajamittaisesti tai säännöllisesti.

Yhdysvaltain sotilasdoktriinin kehitykseen ovat vaikuttaneet voimakkaasti maan käymät lukuisat sodat ja sen osallistuminen erinäisten konfliktien ratkaisuihin. Samalla on kehittynyt yhdessä sotatekniikan kehittymisen myötä yhteisoperaation käsite. Yhdysvaltojen joint-doktriinin kehittymistä pystyy seuraamaan sen kenttäohjesäännöistä, joissa näkyy yhteisoperaatioiden kehittyminen Field Manual FM 100-5 -ohjesäännöstä nykyiseen Joint Publication JP 3-0 Joint operations -asiakirjaan.⁴

Joint-käsite eli yhteisoperaatio määritellään suomalaisessa sotilasohjesäännössä seuraavasti: *”Yhteisoperaatio. Suomen sotilaalliseen puolustamiseen liittyvä Pääesikunnan johtama operaatio, jossa käytetään maa-, meri- ja ilmapuolustuksen suorituskykyjä ja joita tuetaan puolustusvoimien yhteisillä suorituskyvyillä halutun loppuasetelman saavuttamiseksi”*.⁵

Suomalaisen kenttäohjesäännön mukaan joint- eli yhteisoperaatio voidaan määritellä tarkoittamaan koko puolustusvoimien yhteisten suorituskykyjen yhdistämistä ja näin syntyvän kokonaisvoiman käyttämistä päämäärän saavuttamiseksi. Kykeneekö puolustusvoimien johto kuitenkin johtamaan useammalla suunnalla samanaikaisesti tapahtuvaa yhteisoperaatiota? Pääsääntöisesti esikuntien kyky on suunnitella ja johtaa yhtä käynnissä olevaa operaatiota kerrallaan. Tämän takia kenttäohjesäännön määritelmä ontuu. Useamman samanaikaisen operaation toteutuessa vaatii niiden tehokas yhtäaikainen johtaminen kullekin operaatiolle oman johtoportansa resursseineen.⁶

⁴ Vänskä, Ville: *Yhteisoperaatiot suomalaisessa operaatiotaidossa – Yhteisoperaation kansallinen käsiteanalyysi*. EUK 62 tutkielma. 2010, s. 12.

⁵ Pääesikunta/Suunnitteluosasto: *Kenttäohjesääntö Yleinen osa, puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet*. Edita Prima Oy, Helsinki 2007, s. 109.

⁶ Eversti Pasi Kesselin haastattelu.

Pekka Visuri määrittelee yhteisoperaation tarkemmin kuin suomalainen kenttäohjesääntö. Kyseinen määritelmä muistuttaa enemmän länsimaisia määritelmiä Joint-doktriinista. Hän myös pitää jo Normandian maihinnousua kesäkuussa 1944 yhteisoperaationa samalla tavalla kuin 50 vuotta myöhemmin suoritettua Persianlahden sotaa vuonna 1991.

”Naton sanastossa yhteisoperaatiot (tai yhdistetyt operaatiot) erotetaan käsitteellisesti kahden luokkaan. ”Combined operation” on sotatoimi, johon osallistuu yhteisen johdon alaisena vähintään kahden liittolaismaan joukkoja. ”Joint Operation” tarkoittaa eri puolustushaarojen joukkojen yhteistä toimintaa (joint force) samassa operaatiossa. Sotatoimen johtovastuussa on tällöin yhteiskomentopaikka (joint operations center) tai –esikunta (joint staff).”⁷

Yhdysvaltain asevoimien meidän kenttäohjesääntöömme verrattavissa oleva Field Manual FM 3-0 Operations määrittelee Joint-käsitteen seuraavasti:

Joint-operaatioon sisältyy joukkoja kahdesta tai useammasta puolustushaarasta yhden komentajan alaisuudessa. Joint-soveltuvuus antaa operaation komentajalle mahdollisuuden hyökätä vastustajan kimppuun koko operaatioalueen syvyydeltä, voittaa aloite, pitää se ja hyödyntää menestystä. Tämä onnistuu kun operaation komentaja käyttää tehokkaasti kaikkien käytössään olevien puolustushaarojen yhdistettyä voimaa. Tehokas joint-kyky ei edellytä komentajia jokaisesta aselajista, mutta se vaatii komentajalta joint-synergian, eli yhdistettyjen osatekijöiden, ymmärtämistä kaikilla tasoilla. Joint-synergia laajentaa yhdistettyjen asevoimien käsitettä ja tekee sen tunnetuksi kaikille sotilaille. Eri aselajien ja puolustushaarojen voima yhdistyy tukemaan toisiaan. Joint-periaatteella toimivat asevoimat muodostavat sotavoiman, joka on yhdistettynä tehokkaampi kuin sen puolustushaarojen voima niiden toimiessa yksittäin.⁸

Joint eli suomalaisittain yhteisoperaatio tarkoittaa siis kahden tai useamman puolustushaaran toimimista toisiaan tukien samassa operaatiossa ja samalla operaatioalueella yhden komentajan ja hänen esikuntansa johdossa. Komentajan esikunnassa ei tarvitse välttämättä olla edustusta jokaisesta puolustushaarasta, mutta komentajan tulee ymmärtää osatekijöiden toiminta

⁷ Visuri, Pekka: *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. WSOY, Juva 1997, s. 404. *Dictionary of Military Terms* (U.S. DoD, JCS, 1987).

⁸ Headquarters Department of the army: *Field Manual 3-0 Operations*, 2001, s. 34. *“Joint operations involve forces of two or more services under a single commander. Land operations and joint operations are mutually enabling—land operations are inherently joint operations. Joint integration allows JFCs to attack an opponent throughout the depth of their AO, seize the initiative, maintain momentum, and exploit success. Effective joint integration does not require joint commands at all echelons, but does require understanding joint synergy at all levels of command. Joint synergy extends the concept of combined arms synergy familiar to soldiers. The strengths of each service component combine to overcome the limitations or reinforce the effects of the other components. The combination of multiple and diverse joint force capabilities creates military power more potent than the sum of its parts.”*

kaikilla osa-alueilla. Myös hänen alaistensa ja esikuntansa tulee nämä seikat ymmärtää. Joint luo sotilaallisen voiman yhdistäessään eri puolustushaarat, joka on tehokkaampi kuin yksittäisen puolustushaaran toteuttama operaatio.

Joint- eli yhteisoperaatioksi mielletään monesti yhteistoiminta ja jopa puolustushaarojen yhteistyö. Ne merkitsevät kuitenkin täysin erilaista toimintaa kuin mitä yhteisoperaatiossa toteutetaan. Puolustushaarojen välillä voi ja pitääkin olla yhteistyötä operaatioiden ja kriisitilanteiden aikana. Ne eivät kuitenkaan automaattisesti muodostu yhteisoperaatioiksi, vaikka niiden toteutukseen liittyisikin taistelutoimintaa.

2.1.1. Yhteisoperaation komentajan merkitys

Komentajan rooli korostuu joint-operaatiossa muutenkin kuin sotilasjohtajana. Joint-esikunta vaatii komentajalta koordinoitukykyä ja hänen alaisiltaan kokonaisuuden ymmärtämistä. Lisäksi komentajalta vaaditaan varsinkin strategisella tasolla, jolla joint-operaation johto joutuu usein toimimaan, myös diplomaattista kykyä. Joint-operaation komentaja joutuu toimimaan eri puolustushaarojen välillä koordinaattorina ja sovittelijana. Lisäksi operaation toteutuessa ulkomailla joutuu komentaja neuvottelemaan poliitikkojen ja eri kansallisuutta edustavien toimijoiden kanssa lähes diplomaatin asemassa.⁹

Huolimatta komentajan mahdollisuudesta joutua poliittiseen rooliin tulee yhteisoperaation komentajalle luovuttaa jakamaton vastuu. Viime kädessä vastuussa oleva komentaja päättää ja käskee operaation suoritukseen ja koordinointiin liittyvät seikat. Tämä on yhteisoperaation edellytys. Liian monta johtovastuuseen sekaantuvaa osatekijää ylemmältä tai alemmalta komentoketjun tasolta saattaa sekoittaa operaation koordinoinnin ja toteutuksen. Juuri tämän takia operaatiolle tulee määrätä johtoporras, jolle tarjotaan resurssit operaation suorittamiseksi tietyllä operaatioalueella.¹⁰

Sotilasaikakauslehdessä 3/2011 kapteeni Marko Palokangas ja kapteeniluutnantti Ville Vänskä edellyttävät yhteisoperaation komentajalle luovutettavan vallan ja vastuun:

”Koko operaation komentajalla täytyy olla todellinen vastuu, valta ja oikeus tehdä päätöksiä operaation suunnittelu-, toteutus-, ja tavoitteensaavuttamis- ja purkamisvaiheissa. Mikäli komentajan johtamisen yhtenäisyys halvaannutetaan, esimerkiksi poliittisen vaikuttamisen tai

⁹ Palokangas, Marko, Vänskä, Ville: Näkökulmia yhteisoperaatioon – tahtoa, operaatiotaitoa ja johtamista. *Sotilasaikakauslehti* 3/2011, s. 55-56.

¹⁰ Eversti Pasi Kesselin haastattelu.

muiden taustatekijöiden myötävaikutuksella, on koko yhteisoperaatio vaarassa muuttua hallitsemattomaksi kaaokseksi josta puuttuvat koordinaatio ja synkronointi. Komentajalle tulee antaa laaja vastuu sitoutua niin osaamisellaan kuin persoonallaankin itse operaatioon.”

11

Tämä komentajalle luotettava vastuu ja päätösvalta tulee komentajan toimesta siirtää myös alaspäin alajohtoportaille vastuullisille komentajille. Toimintaperiaate juontaa juurensa saksalaisten toisen maailmansodan aikaiseen johtamiskulttuuriin, jota länsimaat ovat pyrkineet hyödyntämään nykyaikaan saakka. Saksalaisittain Auftragstaktik on suomennettu tehtävätaktiikaksi. Saksalainen tehtävätaktiikka korosti vastuun jakamista alajohtoportaille ja alaiseen luottamista sekä korosti joustavuutta. Kyseinen käsite muodostui strategisen ja taktisen tason väliin ja juonsi juurensa aikaan ennen toista maailmansotaa sekä sen alkuun. Aikakautena johtaminen oli äärimmäisen keskitettyä yhdelle komentajalle yläjohtoportaan, joka teki organisaatiosta joustamattoman.¹²

Joustavuus sekä alaisten oman alueensa ja työkalunsa, eli sotajoukon, itsenäinen hallinta on yhteisoperaation menestymisen taustalla. Silti alaiseen luottaminen esimerkiksi suomalaisessa sotilaskulttuurissa ei ole tehtävätaktiikan edellyttämällä tasolla. Useasti tämä johtuu komentajasta ja hänen persoonallisista ominaisuuksistaan. Suomalaisessa sotilaskulttuurissa ei ole myöskään perinteitä eikä kokemuksia yhteisoperaatioista, joiden perusteella sen menetelmiä ja teorioita ei ole maassamme kyetty kehittämään oloihimme ja tapoihimme soveltuviksi.

Suomalainen ja esimerkiksi yllä oleva yhdysvaltalainen joint-käsitteen määritte poikkeavat toisistaan. Suomalaisen kenttäohjesäännön perusteella voi tulkita joint-käsitteen olevan suomalaiselle sotilaskulttuurille uusi ja outo käsite. Jos suomalaisen kenttäohjesäännön mukaan Pääesikunta johtaa useamman eri puolustushaaran yhteisoperaatiota, miten se aikoo sen toteuttaa? Joint-operaation johdon tulee olla yhden komentajan käsissä ja hänen tulee tehokkuuden nimessä toimia riittävän lähellä operaatioaluetta, josta hän on vastuussa. Voiko yksi esikunta toteuttaa useamman yhtäaikaisen operaation, johon osallistuu kahden tai useamman puolustushaaran joukkoja? Tämä on käytännössä mahdotonta, jonka takia ylimmän johtoportaan tulee jakaa vastuutaan alaspäin. Alajohtoportaiden esikunnille jaetaan omat operaatioalueet ja resurssit. Ylimmän esikunnan tulee myös luottaa alaisiinsa johtoportaisiin, jolloin tehtävätaktiikan periaatteet alkavat vaikuttaa.¹³

¹¹ Palokangas, Vänskä (2011), s. 55.

¹² Mälkki, Juha: ”Kävimme verisiä saaristotaisteluita”. *Suomen Sotilas* 1/2007, s. 60.

¹³ Eversti Pasi Kesselin haastattelu.

2.1.2. Joint ja sodankäynnin periaatteet

Sodankäynnille on asetettu tiettyjä periaatteita, jotka on määritelty myös ohjesääntöihin joint-doktriinin edelläkävijämaissa Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa. Suomessa periaatteita ei niin laajasti ole vielä luetteloitu, kuten näissä kahdessa maassa, mutta meidän perinteiset periaattemme sisältyvät Yhdysvaltain ja Iso-Britannian listattuihin periaatteisiin. Sodankäynnin periaatteet eivät käsitä erikseen mitään uutta ja mullistavaa teoriaa sodankäynnin historiassa, mutta yhdistettyinä ne muotoutuvat tukemaan joint-oppia.

Yhdysvaltain uudessa joint-doktriinin määrittävässä ohjesäännössä joint-periaate on jaettu kahteen osaan sekä A) sodan periaatteisiin että niin kutsuttuihin B) muihin periaatteisiin, jotka tukevat kohdan A periaatteita.

A) Sodan periaatteet:

- Tavoite. Tavoitteen tarkoitus on ohjata jokaista sotilasoperaatiota kohti määriteltyä, ratkaisevaa ja saavutettavissa olevaa päämäärää.
- Hyökkäys. Hyökkäyksellisen sotatoimen tarkoitus on vallata, pitää ja hyödyntää aloitteellisuutta.
- Suuri voima. Suuri voima eli sotilaallisen voiman merkitys. Sotilaallinen taisteluvoima tulee keskittää edulliseen paikkaan ja aikana jolloin sillä saavutetaan ratkaiseva tulos.
- Joukkojen taloudellisuus. Merkitsee taloudellisuuden hyödyntämistä joukkojen käytössä. Tarkoitus on keskittää mahdollisimman vähän taistelukelpoisia joukkoja toissijaisiin tehtäviin.
- Manööveri. Tarkoittaa joukkojen taktista johtamista ja liikuttelua taistelukentällä. Joukkojen joustavalla siirtelyllä pyritään saattamaan ne edulliseen asemaan viholliseen nähden ja saamaan aikaan viholliselle epäedulliset olosuhteet.
- Keskitetty komento. Kaikkien joukkojen tulee toimia yhden komentajan alaisuudessa, joka ohjaa ja johtaa kaikkia joukkoja saavuttamaan yhteisen tavoitteen.
- Turvallisuus. Turvallisuuden tarkoitus on estää vihollista saavuttamasta yllättävää hyötyä. Komentajan ja hänen esikuntansa tulee tuntea vihollisen taktiikka ja ennakoida sen toiminta. Näin komentoporras huolehtii ja turvaa omien joukkojensa turvallisuuden.
- Yllätys. Yllätyksellisyyden tarkoitus on iskeä vihollista vastaan paikassa ja aikana jolloin se on valmistautumaton.
- Yksinkertaisuus. Suunnitelmat on tarkoitus valmistella selkeiksi sekä yksinkertaisiksi ja käskyjen tulee olla lyhyitä, jotta niiden pohjalta ei synny väärinkäsityksiä.

B) Muut periaatteet:

- Maltillisuus. Tarkoituksena on ehkäistä oheisvahinkoja ja estää tarpeeton voimankäyttö.
- Sinnikkyys. Sinnikkyydellä varmistetaan sitoutuminen, jotta saavutetaan tavoiteltu strateginen loppuasetelma.
- Oikeutus. Oikeutuksen tarkoituksena on luoda ja säilyttää tahto saavuttaa strateginen loppuasetelma. Sisältää oikeutuksen, moraalin ja laillisuuden käyttä tarvittavaa voimaa ja toteuttaa operaatio. ¹⁴

Ison-Britannian joint-doktriinissa määritelmä muistuttaa paljonkin yhdysvaltalaisista määritelmää. Ainoana poikkeavuutena ja lisäyksenä yhdysvaltalaiseen määritelmäluetteloon on kestävyys. Määritelmien yhteneväisyys johtuu maiden läheisestä kanssakäymisestä Naton ja yhteisten sotilasoperaatioiden kautta. Näiden valtioiden kautta joint-periaate siirtyy myös Naton doktriiniin. Ovathan Yhdysvallat ja Iso-Britannia merkittäviä voimatekijöitä kyseisessä sotilasliitossa. ¹⁵

Suomalaisen sodankäynnin periaatteet ovat perinteisesti olleet painopiste, reservit ja yllätyksellisyys. Näitä periaatteita ei kuitenkaan luetteloida missään suomalaisessa ohjesäännössä, kuten yhdysvaltalaisissa sotilasohjesäännöissä ja doktriineissa. Suomalaisessa sotilaskulttuurissa mielletään sodankäynnin periaatteet ja niiden vaikutus yhteisoperaatioihin länsimaisella tavalla. ¹⁶

Kapteeniluutnantti Ville Vänskä on selvittänyt kyselytutkimuksella esipuhekurssin tutkielmaansa liittyen suomalaisilta upseereilta, miten he käsittävät yhteisoperaation määritelmän ja mitä periaatteita he mieltävät siihen keskeisesti liittyvän. Tutkimuksensa perusteella Vänskä luetteloi suomalaisen joint-näkemyksen periaatteiksi seuraavat tekijät:

- voimien keskitetty käyttö / painopisteen luominen
- aikautus/synkronointi
- yksinkertaisuus
- synergia
- reservien muodostamisen joustavuus

¹⁴ *Joint Publication 3-0 Joint Operations* 17 September 2006, Incorporating Change 2, 22 March 2010. Appendix A.

¹⁵ Vänskä (2010), s. 18.

¹⁶ Sama, s. 30.

- taistelutilan hallinta eri ulottuvuuksissa
- tempo
- syvyys¹⁷

Suomalainen upseeristo on kyselyn ja Vänskän tulkinnan perusteella perehtynyt muuhun länsimaiseen joint-doktriiniin. Vänskän laatiman luettelon perusteella voidaan huomata, että suomalaisesta ajattelusta ja näkemyksestä löytyy paljon yhtymäkohtia yhdysvaltalaisen joint-doktriinin näkemyksiin ja määritelmiin, jotka on lueteltu Joint Publication JP 3-0 Joint Operations doktriinissa.

Vänskän tutkielma on käsiteanalyysi, ei sotahistoriaa tarkasteleva työ. Vänskän työn kaikkia osa-alueita ei voi käyttää tukena sidottaessa joint-käsitteen määritelmiä tiettyyn jo historiassa tapahtuneeseen taisteluun, tässä tapauksessa Viipurinlahden taisteluun. Työ tarjoaa kuitenkin sekä suomalaisen eli kansallisen näkökulman että yhdysvaltalaisen näkökulman joint-operaation käsitteisiin. Käsitteet on avattu selkeästi ja niiden merkitys on kirjoitettu auki työssä hyvin. Se syventää näkemystä joint-operaatiosta ja sen määritelmistä. Viipurinlahden taistelua on joka tapauksessa tarkasteltava nykyaikaisten joint-operaation määritelmien kautta.

Suomalainen sotataito ei itsessään ole muodostanut virallista doktriinia, kuten monet länsimaiset sotilaalliset suurvallat ovat tehneet. Suomessa doktriini käsitetään yleensä puolustusratkaisuna tai puolustusjärjestelmänä. Suomen doktriini, vaikka siitä ei ohjesäännöissä tätä nimitystä käytetäkään, perustuu alueelliseen maanpuolustukseen. Se on pysynyt samankaltaisena 1960-luvulta lähtien ja saanut uusia muotoja vasta 2000-luvulle tultaessa. Kuitenkin Suomi on Nato-yhteensopivuuden myötä omaksumaan muiden länsimaiden tavoin yhteisiä periaatteita, jotka ovat myös vaikuttaneet näkemyksiin.¹⁸

2.1.3. Joint ja sen alakäsitteet

Joint-käsitteeseen liittyy monia meille suomalaisille tuntemattomia käsitteitä ja määritelmiä. Ne tulee kuitenkin ymmärtää, koska ne liittyvät läheisesti joint-kokonaisuuteen ja tukevat tätä kokonaisuutta sekä teoriassa että käytännössä. Kuten yhdysvaltalainen joint-määritelmä toteaa, joint-komentaja voi johtaa useampia eri puolustushaaroja, mutta hänen tulee tuntea niiden käyttö, kyvyt ja käsitteet. Kokonaisuuden ymmärtäminen tekee joint-operaatioista tehokkaita.

¹⁷ Vänskä (2010), s. 30.

¹⁸ Visuri (1997), s. 421–423.

Joint-operaation lisäksi kansainvälisessä sotilastermistössä, joka on johdettu Natosta ja Yhdysvaltojen sotilasdoktriinista, esiintyy termejä Combined Operations, Joint Force, Joint Warfare, Joint Fires ja Joint Staff. Combined Operations tarkoittaa Naton termistössä operaatiota, johon osallistuu kahden tai useamman liittolaismaan joukkoja yhden johdon alaisena. Näin ollen ei ole välttämättä kyse joint-operaatiosta. Naton termistö erottaa yhteisoperaatiot kahden luokkaan, joista Combined Operations on toinen.¹⁹

Joint Force liittyy saumattomammin yhteisoperaatiokäsitteeseen. Yhteisoperaatio on operaatio, joka suoritetaan kahden tai useamman eri puolustushaaran joukkojen voimin. Näistä yhden johdon alla toimivista puolustushaarajoukoista käytetään termiä Joint Force. Yhteisoperaatiota johtaa komentaja esikuntineen. Pääjohtovastuussa on yksi esikunta, josta Nato käyttää nimitystä Joint Staff.²⁰

Joint Fires -termin on kapteeniluutnantti Vänskä suomentanut tutkielmassaan Yhdysvaltain asevoimien doktriinista, jonka mukaan se tarkoittaa tulitukea. Tulituki ei pidä sisällään pelkästään epäsuoraan tulta, vaan se käsittää kaikki tulituen muodot koordinoitusti ammuttuna epäsuorasti tai suoraan kahden tai useamman yksikön toimesta. Suomalaisittain hän määrittelee sen vastaamaan tulen keskittämistä. Suomalaisessa sotataidossa se ei kuitenkaan vastaa käsitettä puolustusvoimien yhteisestä tulenkäytöstä, joka liittyy paremmin käsitteeseen synkronointi.²¹ Joint Force muodostaa tulituen ja puolustushaarajoukkojen kautta yhden tärkeän osan operaation resursseiksi. Toki resursseja on myös johtoportaalalle tarjottavat välineet ja esikunnan henkilöstö, jolla operaation suunnittelu ja toteuttaminen kyetään suorittamaan.²²

Ulkomaisissa ohjesäännöissä esiintyy joint-käsitettä tarkasteltaessa useasti sana synkronointi (*synchronization*). Sana itsessään tarkoittaa asioiden yhteen liittämistä ja yhteen sovittamista. Vaikka synkronointi esiintyy monesti käsiteltäessä ja määriteltäessä aselajien ja puolustushaarojen välistä yhteistoimintaa, ei se kuitenkaan tarkoita samaa kuin yhteisoperaatio. Synkronointi liittyy kuitenkin läheisesti yhteisoperaatioihin ja sillä on yhteisoperaation toteutuksen kannalta merkitystä. Tämän takia synkronointi tulee ymmärtää joint-käsitteeseen liittyvänä ja siihen vaikuttavana osatekijänä.²³

Synkronoinnilla yhdistetään eri toimijat, aselajit ja toimialat toimimaan yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Synkronointi voi olla aikataulu ja perusteet eli työkalu sotilaskomentajalle ja

¹⁹ Vänskä (2010), s. 13.

²⁰ Sama, s. 13.

²¹ Sama, s. 15–16.

²² Eversti Pasi Kesselin haastattelu.

²³ Vänskä (2010), s. 15.

hänen esikunnalleen järjestää ja hallita operaatiota oman suunnitelmansa mukaisesti. Se ei kuitenkaan yksinään muodosta yhteisoperaatiota tai ole sellainen. Synkronointi on yhteisoperaation tärkeä osatekijä, jolla sitä kyetään hallitsemaan. Tähän liittyy myös reaaliaikaisen tilannekuvan ylläpitäminen, joka mahdollistaa reaaliaikaisen johtamisen sotilasoperaatiossa.²⁴

Yhdysvaltain FM 3-0 ohjesäännön jälkeen 2006 kehitetyssä uudemmassa versiossa, Joint Publication JP 3-0 Joint Operations, joka on yhteisoperaatioiden doktriini, määritetään synkronointi seuraavasti:

“The arrangement of military actions in time, space, and purpose to produce maximum relative combat power at a decisive place and time.”²⁵

Sotilaallisessa operaatiossa synkronointi tarkoittaa kaikkien voimien keskittämistä ajallisesti samaan paikkaan ja alueeseen, jotta saadaan luotua mahdollisimman suuri sotilaallinen voima. Tämä käsitetään ylivoiman ja painopisteen luomiseksi sekä voimien keskittämiseksi tietylle alueelle, jolla luodaan edellytykset menestykselle. Synkronoinnin ohella jointia käsiteltäessä esiintyy käsite synergia. Joint-operaatiota tarkasteltaessa synergia käsittää eri voimien tai kykyjen yhdistämistä. Näillä yhdistelmillä saadaan aikaan vaikutus, jolla saavutetaan päämäärä.

Joint-operaatiossa synergia yhdistää kaksi tai useampaa suorituskykyä, joilla voidaan ymmärtää jointin näkökulmasta puolustushaarat. Näillä yhdistetyillä suorituskyvyillä saadaan luotua painopiste ja vaikuttaminen niillä synkronoinnin mukaan tietyssä ajassa ja paikassa. Näin luodaan yhteisvaikutus. Synergia eli yhdistetty suorituskyky on joint-ajattelun yksi tärkeimmistä ydinasioista. Tällä tavoin synergia on yksi yhteisoperaation toteutumisen edellytys, sillä joint yhdistää asevoimien suorituskyvyt tietyn päämäärän saavuttamiseksi. Synergian luominen ja sen periaatteiden ymmärtäminen vaatii tarkkaa suunnittelua ja asiaan perehtymistä operaation komentajalta.²⁶

2.2. Joint-käsitteen liittyminen sotataitoon

Sodankäynti jaetaan erilaisiin kokonaisuuksiin perustuen esimerkiksi operaation laajuuteen ja siinä käytettävien joukkojen ja aseistuksen määrään. Se voi olla paikallista, kansallista tai kansainvälisesti tapahtuvaa maanosan kattavaa tai maailmanlaajuisista toimintaa. Sodankäynti ja sen osa-alueet ymmärretään sisältyvän ja muokkautuvan sotataidoksi.

²⁴ Vänskä (2010), s. 15–16.

²⁵ JP 3-0 Joint Operations (2010). GL-28.

²⁶ Vänskä (2010), s. 31.

Joint-käsite ei ole vain yhtäkkiä keksitty asiakokonaisuus, jota on ymmärretty soveltaa myös sodankäyntiin. Käsite on syntynyt sodankäynnin muutoksessa maailman kehittyessä ja muuttuessa teknisemmäksi. Sen myötä myös sodankäynti, sotataito, keinot sekä käsitteet ovat muuttuneet. Ne ovat myös sotien myötä olleet pakotettuja muuttumaan ihmisen etsiessä yhä uusia ja tehokkaampia keinoja käydä sota ja voittaa vastustajansa.

Sotataito jaetaan kolmeen osa-alueeseen: strategiaan, operaatiotaitoon ja taktiikkaan.²⁷ Strategialla voidaan ymmärtää sodankäynnin laaja tavoite, operaatiotaidolla keinot saavuttaa laajamittaisesti strategiset tavoitteet ja taktiikalla itse taistelu ja asevoiman käyttö. Taktinen taso toteuttaa taistelutoiminnan suoraan kosketuksessa viholliseen useiden eri aselajien toiminnalla osana operaatiota, jota johdetaan halliten operaatiotaidolla.²⁸ Myös Yhdysvaltain, meidän kenttäohjesääntöömme verrattavissa oleva Field Manual jakaa sodan samoihin kolmeen osa-alueeseen. Yhdysvaltain kenttäohjesäännön mukaan sotilaskomentajan tulee käsittää ja hallita kaikki kolme osa-aluetta saavuttaakseen asetetut tavoitteet taistelukentällä.²⁹

Mika Huttunen määrittelee väitöskirjassaan ”Monimutkainen taktiikka”, operaatiotaidon ja taktiikan. *Operaatiotaito käsittää asevoimien yhtymien operaatioiden valmisteluiden teorian ja käytännön. Taktiikka käsittää Asevoimien eri haarojen, aselajien ja erikoisjoukkojen yksiköiden, joukko-osastojen ja yhtymien taistelun sekä suorituksen teoriaa ja käytäntöä.*³⁰

Puolustushaarojen yhteistoimintana joint-käsitteen mukainen operaatio toteutetaan strategisella tasolla, johon liittyy operaatio- ja taktisentasoon toiminta sotilasoperaatioissa ja taistelussa. Joint-operaatio voidaan yhtäläisesti suorittaa myös operaatiotasolla. Strateginen taso koskee enemmän suurvaltojen asevoimien puitteissa suoritettuja operaatioita. Puolustushaarojen yhteistoimintaa tarvitaan varsinkin laajamittaisessa sotilasoperaatiossa sen käynnistyessä. Esimerkiksi joukkojen siirrot ja niiden pureutuminen alueeseen, jolla operaatio toteutetaan, vaaditaan useamman eri puolustushaaran yhteistoimintaa. Se ei kuitenkaan tee siitä yhteisoperaatiota vaan toteuttaa lähinnä Joint Warfarea, joka on yhdysvaltalainen määritelmä puolustushaarojen ja aselajien yhteistoiminnalle. Monet tämänkaltaiset operaatiot toteutetaan kuitenkin nykyaikana yhteisoperaation periaatteiden mukaisesti.

²⁷ Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*. Taktiikan laitos, julkaisusarja 1 Nro 2/2010. Edita Prima Oy Helsinki 2010, s. 44.

²⁸ Huttunen (2010), s. 49.

²⁹ Headquarters Department of the army: *Field Manual 3-0 Operations* 2001, s. 30.

³⁰ Huttunen (2010), s. 49.

2.3. Joint suomalaisessa sotataidossa

Vaikka kenttäohjesäännön yleinen osa määrittelee yhteisoperaation, ei siitä kuitenkaan löydy tarkkaa doktriinia, kuten sotilaallisesti johtavissa länsimaissa. Kenttäohjesäännön määritelmä liittyy yhteisoperaation periaatteeseen. Todetaanhan siinä yhteisoperaation tapahtuvan yhden johdon alaisuudessa. Suomalaisessa sotahistoriassa eikä puolustusvoimien teknillisen kehityksen aikana ole ennen nykyaikaa ollut tilannetta tai edellytyksiä toteuttaa operaatiota yhteisoperaation periaatteen mukaisella tavalla. Johtamiskulttuurin rakenne ja puolustushaarojen kyky tukea toisiaan ei ole ollut sillä teknisellä eikä myöskään hallinnan tasolla, että yhteisoperaatiota kyettäisiin toteuttamaan ilman ongelmia.

Vasta nykyaikana on teknillistyvien puolustusvoimien ja tehokkaan johtamisjärjestelmän myötä mahdollistettu jo osittain yhteisoperaatioihin kykenevä taistelun johto. Paljon on vielä kehitettävää. Esimerkiksi ilma-aseen ilmasta maahan -kyky on puutteellinen, käytännössä olematon. Ilmasuojan vaikutus on hetkittäin paikallinen, mutta ei kattava. Merikomponentti ei pysty tehokkaasti tukemaan maalla toimivia joukkoja tai toteuttamaan suurempaa maavoimien hyökkäystä voimakkaasti tukevaa operaatiota. Tilanne muistuttaa paljon kesän 1944 tilannetta Viipurinlahdella. Viipurinlahden taisteluihin osallistui taistelevia joukkoja kaikista kolmesta puolustushaarasta. Kuitenkaan operaatiota, vaikka yhteistoimintaa esiintyikin, ei voida kutsua yhteisoperaatioksi, varsinkaan jos sitä tarkastellaan yhteisoperaation periaatteiden mukaisesti.

Selkeämpi yhteisoperaatiota muistuttava taistelu oli Suursaaren valtaus talvella 1942. Siihen osallistui yhteisoperaation periaatteiden mukaisesti kahden tai useamman puolustushaaran joukkoja. Sillä oli yksi komentaja, kenraalimajuri Pajari. Valtausta suunniteltiin pitkään ja huolellisesti. Se pyrittiin aikauttamaan, jolloin se liittyy joint-käsitteeseen synkronointi. Operaatiolla oli sitä varten järjestetty ilmasuoja ja ilmatuki. Kuitenkin operaatio oli käytännössä maavoimien operaatio. Ilmavoimien koneita ei johdettu Suursaaren valtausta johtavan komentajan toimesta, vaan niillä oli tehtävä, jonka ne toteuttivat itsenäisesti.³¹

Jatkosodan jälkeen puolustusvoimat ylläpitivät lähes 1990-luvulle saakka niin kutsuttua jäykän torjuvaan puolustukseen perustuvaa puolustussuunnitelmaa. Operaatiotaidossa ja taktiikassa ei tapahtunut suuria mullistuksia, vaikka ne koko ajan kehittyivätkin.³² Vasta 2000-luvulle tultaessa ja sotilaallisen yhteistyön kasvaessa Naton suuntaan saatiin länsimaisista

³¹ Palokangas, Vänskä (2011), s. 57.

³² Visuri (1997), s. 421.

doktriineista viitteitä yhteisoperaatioista. Tähän vaikutti myös puolustusvoimien uudistaminen vastaamaan Nato-yhteensopivuuden vaatimuksia.

2.4. Joint muualla sotilasoperaatioissa.

Yhteisoperaatiokäsité alkoi kehittyä varsinaisesti toisen maailmansodan aikana laajaa kulutus-sotaa käyvien suurvaltojen toimesta. Sodankäynnissä Pohjois-Afrikassa, Tyynellämerellä ja Euroopassa materiaalmäärät vaikuttivat ratkaisevasti sodan voittoon. Neuvostoliitolla ja Yhdysvalloilla olivat suurimmat resurssit sotamateriaalin loputtomaan tuottamiseen. Yhdysvallat suurimpana materiaalin tuottajana kävi sotaansa kalustoylivoimaansa ja massiiviseen tuli- ja ilmatukeensa nojautuen. Erityisesti Tyynellämerellä käytävät taistelut vaativat kaikkien puolustushaarojen yhtenäisiä ponnisteluja sekä resursseja taisteluiden voittamiseksi. Toisen maailmansodan aikana Yhdysvallat oli ensimmäinen maa, joka toteutti operaatioitaan yhteisoperaation määritelmän hengessä.

Yhdysvallat ei kuitenkaan ollut ainoa sotaa käyvä maa, jonka operaatioista löytyy yhteisoperaatiota muistuttavia tekijöitä. Ensimmäinen yhteisoperaatio toisen maailmansodan aikana oli Saksan 1940 suorittama Norjan valtaus. Valtauksen peitenimi oli Weserin harjoitus ja siihen osallistui Saksan laivaston, maavoimien ja ilmavoimien joukkoja. Laivasto keskitti suurimman osan voimastaan operaatioon ja suhteessa kokoonsa se kärsi myös suurimmat tappiot operaation aikana. Laivaston, maavoimien ja ilmavoimien alaisten laskuvarjojoukkojen yhtäaikainen käyttö teki operaatio Weserin harjoituksesta hyvinkin modernin sotatoimen. Se sisälsi paljon yhteisoperaation tunnusmerkkejä, kuten yllätyksellisyyttä ja useamman kuin kahden puolustushaaran käyttöä.³³

Ensimmäisenä merkittävänä, kaikilta osin yhteisoperaation tunnusmerkit täyttävää, sotatoimena voidaan pitää operaatio Overlordia eli liittoutuneiden Normandian maihinnousu kesäkuussa 1944. Kaikkien puolustushaarojen käyttö, alajohtoportaiden itsenäisiä tehtävät omilla alueillaan ja ylipäällikkönä toimivan kenraali Eisenhowerin rooli täyttävät yhteisoperaation tunnuspiirteet. Hän vastasi yksin operaation päätöksistä ja seurauksista, mutta apunaan hänellä oli esikunta sekä puolustushaarakomentajat. Niin ikään operaation kokonaistavoitteet olivat strategiset maanosan ja jopa maailmanlaajuisessa mittakaavassa.³⁴

³³ Bekker, Cajus: *Kirottu Meri*. Gummerus, Jyväskylä 1973, s. 91 – 110.

³⁴ Palokangas, Vänskä (2011), s. 56.

Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltain käymät sodat, vaikka osa niistä olikin konventionaalisiin periaattein käytyjä, edesauttoivat maan kehittämään yhteisoperaatiodoktriiniin. Ydinase-ajattelu hidasti kehitystä 1950- ja 1960-luvuilla, mutta Israelin käymät sodat avasivat myös Yhdysvaltain asevoimien silmiä. Yhdysvaltain kenttäohjesääntöön sovellettiin 1970-luvulla uutta maa- ja ilmavoimien yhteistoimintaan perustuvaa ilma-maataisteluooppia. Sitä kehitettiin 1980-luvulla ja sen periaatteita sovellettiin operaatio Aavikkomyrskyssä Irakin asevoimia vastaan 1991.³⁵

Ison-Britannian tunnetuin yhteisoperaation periaatteita, ainakin osittain sisältävä, toisen maailmansodan jälkeen käymä sota oli Falklandin sota 1982. Kaikilta osin operaatio ei yhteisoperaation tunnusmerkkejä täyttänyt, esimerkiksi komentosuhteet olivat epäselvät ja operaation johtamiseen sotkeutui puolustusministeriö toiselta puolelta maapalloa.³⁶ Kuitenkin kaikki puolustushaarat ottivat operaatioon osaa enemmän tai vähemmän. Vastustaja oli konventionaalisen armeijan omaava Argentiina, joten esimerkiksi ilmasta maahan -tuki jäi vähäiseksi maataisteluiden osalta. Konflikti opetti varmasti Isolle-Britannialle paljon ja auttoi omalta osaltaan kehittämään maan yhteisoperaatiodoktriinia.

³⁵ Vänskä (2010), s. 12.

³⁶ Palokangas, Vänskä (2011), s. 55.

3. PUOLUSTUSHAAROJEN JOHTAMINEN JA YHTEISTOIMINTA VIIPURINLAHDELLA 1944

3.1. Maajoukkojen taistelut Viipurinlahdella 30.6. – 12.7.1944

Viipurinlahden taistelut liittyvät suoraan kannaksen torjuntataisteluihin, mikä oli puna-armeijan pääpainopistesuunta. Viipurin menetyksen jälkeen taistelut keskittyivät Tali-Ihantalan alueelle, jossa puna-armeijan joukot pyrkivät läpimurtoon. Tali-Ihantalan taisteluiden jo laannuttua heinäkuun alkupäivinä puna-armeija koetti murtaa suomalaisjoukkojen puolustuksen Viipurinlahden alueella, jossa suomalaisjoukkojen määrä oli vähäisempi ja puolustus heikompi. Suomalaisten puolustuksen pääpainopiste keskittyi Karjalan kannaksen länsiosaan, mantereelle alueelle. Siellä sijaitsi suomalaisen puolustuksen painopistealue. Puna-armeija ei kyennyt toistuvista yrityksistä huolimatta murtamaan suomalaisten puolustusta kannaksen alueella. Verrattuna Puna-armeijan joukkoihin olivat suomalaiset alakynnessä, mutta voimat riittivät asemien säilyttämiseen Viipurissa ja sen pohjoispuolella. Suomalaisten voimien heikentämiseksi ja joukkojen voimien hajaannuttamiseksi Neuvostoliiton sotavoimat keskittivät seuraavan läpimurtoyrityksensä Viipurinlahden alueelle. Tarkoituksena oli heikomman vastapuolen voimien hajalle saattaminen ja oletus, että he asettaisivat heikommin varustellut ja kokemattomammat joukot puolustukseen uuden painopistesuunnan alueelle.³⁷

Viipurinlahti koostuu matalasta vesialueesta, jonka suuaukkoa hallitsevat saaret. Taistelut keskittyivät saarten alueelle, ja johtovastuussa oli kunkin vastualueen komentaja. Taistelevilla joukoilla ei varsinkaan taistelun alkuvaiheessa ollut yhtenäistä tykistöä eikä ilmatukea. Yhteydet korkeampiin johtoportaisiin olivat olemassa, mutta taistelualueelta puuttuivat tulenjohtajat ja yhteysupseerit. Monesti viestiyhteydet oli nopeasti rakennettu vetämällä kaapelit taisteleville joukoille etulinjaan ja ne särkyivät helposti tykistötulossa, joten tukipyynnöt olivat usein lähettien varassa. Taisteluiden loppuvaiheessa lisäjoukkojen keskitysten myötä myös tulenjohtovoimaa saatiin Viipurinlahden saarilla taisteleville joukoille.³⁸

Viipurinlahden suun, sen saarten ja länsirannan puolustuksesta vastasi nopeasti perustettu Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaati, jonka runko koostui heinä – kesäkuun vaihteessa perustetusta Rannikkotykistörykmentti 22:sta. Rykmentti oli vajaavahvuinen ja taisteluiden alkaessa sen yksiköt eivät vielä olleet kaikki saapuneet alueelle. Sen yksiköt koostuivat torjunta-komppanioista ja Koiviston taisteluissa kovia kokeneista rannikkotykistön yksiköistä.

³⁷ Koskimaa, Matti: *Torjuntavoitto Viipurinlahdella kesällä 1944*. WSOY Porvoo 1996, s. 67.

³⁸ Lappalainen Niilo: *Veren kostuttamat saaret*. Saarijärven Offset Ky Saarijärvi 1983, s. 19 – 20.

Rykmentti joutui siis aloittamaan taistelut vahvuudeltaan vajaana ja kalustoltaan puutteellisenä.³⁹

Viipurinlahden länsirannan ja sen saarten puolustuksesta Uuraasta pohjoiseen vastasi Ratsuväkiprikaati V Armeijakunnan alaisena. Sen oikean puoleisena naapurina oli Rannikkotykistörykmentti 22. Ratsuväkiprikaati oli taisteluissa karaistunut joukko-osasto. Sen viestiyhteydet armeijakuntaan toimivat kohtalaisesti, jonka kautta se sai myös tukea.⁴⁰

Ilmavoimat keskittyivät Viipurinlahden taisteluiden aikaan uhanalaisimpaan suuntaan eli Viipurin pohjoispuolelle Tali-Ihantalaan. Merivoimat puolestaan osallistuivat Viipurinlahden taisteluihin Kevyen Laivasto-osaston voimin, mutta osaston alukset ja aseistus olivat alivoimaiset vihollisen voimiin verrattuna ja ne kärsivät raskaita tappioita. Näin ollen laivaston osuus jäi vähäiseksi. Ilmavoimat osallistuivat taisteluihin pommittaen vihollisen maihinnousujoukkojen ryhmyksiä, mutta niiden osuus jäi niin ikään vähäiseksi vihollisen ilmaylivoiman vuoksi.

Suomalaiset yksiköt kykenivät aluksi pitämään hallussaan Viipurinlahden alueen tärkeimmät saaret, mutta kaluston ja joukkojen puutteen takia ne menetettiin yksi toisensa jälkeen raskaiden taisteluiden seurauksena. Suomalaisjoukot torjuivat hyökkäykset tykistön yksiköiden ja omien jalkaväkiaseiden tulen turvin. Panssarintorjunta-aseista oli pulaa ja tämän takia maihinnousualuksiin ei aina kyetty vaikuttamaan riittävän tehokkaasti. Saarista käytiin liikkuvaa taistelua ja ne vaihtoivat omistajaa varsinaisten taisteluiden aikana useasti. Suomalaiset kykenivät monesti ennen saarien lopullista menetystä valtaamaan joko omin tai reserviyksiköiden tuen voimin takaisin menettämänsä asemat.

Kysymyksiä herättävä seikka on myös, olisiko Viipurinlahden saaret pystytty pitämään suomalaisten joukkojen hallussa yhtenäisellä operaatioiden johdolla ja vahvalla puolustushaarojen yhteistoiminnalla sekä tuella. Lähteet antavat kuvan, jonka mukaan ainakin taisteluiden alkuvaiheessa tilanne oli hyvinkin sekava ja tulituki tulenjohton ja keskitettyjen tulitukiyksiköiden puutteen takia välillä puutteellista. Lisäksi ilmavoimien ja laivaston tukea oli vaikea saada silloin kun sitä olisi eniten tarvittu. Molempien aselajien toimintaa taisteluiden aikana oli, mutta puutteellisten tilannetietojen ja viestiyhteyksien takia näiden aselajien tuki jäi vähäiseksi tai sen tuki torjuttiin. Vihollisella oli alueella voimakas meri- ja ilmaherruus.

³⁹ Lappalainen (1983), s. 19–20.

⁴⁰ Koskimaa (1996), s. 74.

Saarien menettämisen jälkeen taistelut siirtyivät Viipurinlahden länsirannikon tuntumaan. Vihollinen suoritti aluksi tunnustelevia hyökkäyksiä suomalaisten ja vahvennukseksi saapuneiden saksalaisjoukkojen asemia vastaan. Saksalaiset joukot ottivat päävastuun länsirannikon puolustuksesta ja raskaammat suomalaisyksiköt siirrettiin muualle. Saksalaiset onnistuivat torjumaan puna-armeijan viimeisimmät raskaat maihinnousuyritykset mantereen alueelle rynnäkötykkien ja omien tykistöyksiköidensä avulla.

3.1.1. Suomalaisjoukkojen ryhmittäminen Viipurinlahdelle

Viipurinlahdella tilanteesta suomalaisten osalta teki osaltaan haastavan seikka, että keskeltä lahtea itä – länsisuunnassa kulki puolustavien joukkojen vastualueiden raja. Rannikon eteläpuoli kuului Nisalahden tasalta alkaen Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaatille (ISuomRPr), jonka alaisuudessa rannikkoa ja saaria puolusti Rannikkotykistörykmentti 22 (RTR 22). Nämä joukot kuuluivat merivoimien alaisuuteen. Loput Viipurinlahdesta eli sen pohjoisosa kuului V Armeijakunnalle (V AK) kenraalimajuri Antero Svenssonin komennossa. Svensson oli jääkäriupseeri, kuten myös hänen esimiehensä kenraaliluutnantti Oesch, ja ilma- ja merivoimien komentajat Valve ja Lundqvist.⁴¹ V AK kuului Karjalan joukkojen komentajan eli kenraaliluutnantti Oeschin alaisuuteen yhdessä IV Armeijakunnan (IV AK) kanssa. V AK:n alueella Viipurinlahden saarten puolustuksesta vastasi jo Karjalan kannaksen etelärannikolla kovia viivytystaisteluita käynyt Ratsuväkiprikaati (RvPr). Näin ollen Viipurinlahden puolustuksesta oli vastuussa kahden eri puolustushaaran joukkoja eri komentajien alaisuudessa.⁴²

Kun Rannikkotykistörykmentti 2 (RTR 2) evakuoitiin Koiviston saarilta 23.6., muodostettiin sen jäljelle jääneiden joukkojen osista uusi joukko-osasto, RTR 22, Viipurinlahden länsirannikon puolustusta varten merivoimien johtoon. RTR 22:lta puuttuivat aselajille ominaiset rannikon puolustukseen soveltuvat raskaat aseet. Muutoin sen joukot olivat pääosiltaan jo taistelukokemusta omaavia, mutta joukossa oli myös tulikastettaan odottavaa miehistöä.⁴³

RTR 22:n vastuualueeseen kuuluivat Teikarinsaari ja Melansaari, joissa sen joukot tulisivat käymään kiivaita taisteluja. Saaret olivat linnoittamattomia ja varustamattomia. Rykmentin joukot ryhmittäytyivät täysin varustamattomiin ja linnoittamattomiin aseisiin. Joukkojen ryhmi-

⁴¹ Brantberg, Robert: *Sotakenraalit*. Jyväskylä, Revontuli 2008, s. 194.

⁴² Kuussaari, Eero, Kronlund, Jarl, Suninen, Jouni: *Taistelut Viipurinlahdella ja Viipurin pohjoispuolella, Jatkosodan historia 5*. WSOY Porvoo 1992, s. 224 - 225.

⁴³ Lappalainen Niilo: *Veren kostuttamat saaret*. Saarijärven Offset Ky Saarijärvi 1983, s. 19 – 20.

tyttyä aloitettiin välittömästi linnoitustoimenpiteet, mutta kunnollisen kaluston puuttuessa ja joukon kokemattomuuden takia pääosa kalliomaastoon rakennetuista asemista jäivät puutteellisiksi.⁴⁴

RTR 22:n vastuualueella Teikarinsaari ja Melansaari muodostivat käytännössä eteentyönnetyt tukikohdat. Tärkeintä oli puolustaa Suomen rannikkoa Viipurinlahden länsirannikolla ja estää vihollisen pääsy kannaksella taistelevien joukkojen selustaan. Merivoimien komentajan kenraaliluutnantti Valveen käskystä saaret tuli pitää omien joukkojen hallussa jäykän torjuvalla puolustuksella ja tarvittaessa vallata takaisin vastahyökkäyksin. Rykmentin komentaja eversti Lyytinen esitti komentajalle, että saarista luovuttaisiin ajoissa joukkojen kulumisen estämiseksi. Hän myös esitti päätösvaltaa saarista luopumisesta itselleen. Merivoimien komentaja ei tähän suostunut, vaan halusi vetäytymisen tapahtuvan ainoastaan hänen luvallaan.⁴⁵

RTR 22 vastuualueen vasemmalle puolelle ryhmittäytyivät V AK:n alaisuudessa Ratsuväkiprikaatin joukot. Niiden kahden rykmentin Uudenmaan Rakuunarykmentin (URR) ja Hämeen Ratsurykmentin (HRR) eskadroonat kantoivat päävastuun puolustuksesta linjalla Suonionsaari – Ravansaari – Suitsaari. Linja liitettiin myös kuuluvaksi päävastarinta-asemaan.⁴⁶ Ratsuväkiprikaatin lohkolla puolustettavien saarien tilanne oli kutakuinkin sama kuin etelässä taistelevan RTR 22:n alueella. Saaret olivat käytännössä täysin linnoittamattomia ja kivikkoisuutensa takia myös vaikea pikalinnoittaa jalkaväen toimesta. Jäykän torjuva puolustus, jota joukoilta vaadittiin, oli tämän takia erittäin haastavaa.⁴⁷

Ratsuväkiprikaati oli ennen taisteluiden alkua Viipurinlahdella taistelukykyinen. Se oli osallistunut viivytystaisteluihin Karjalan kannaksen eteläreunassa lähellä rannikkoa koko viivytysvaiheen ajan. Ratsuväkiprikaati siirrettiin Viipurin länsipuolelle 19.6. ja se siirtyi 20 – 21.6., Viipurinlahden länsipuoliselle alueelle. Prikaati oli pahasti kulunut jatkuvien viivytystaisteluiden takia vetäytymisen alettua suurhyökkäyksen alkaessa. Nyt se sai miehistötäydennyksiä, lepoa ja lisäkoulutusta. Vaikka täydennykset olivat kokemattomia miehistöä, oli prikaatissa jäljellä myös kokenutta päällistöä ja miehistöä.⁴⁸

Suomalaisia vastassa olivat Neuvostoliiton 59. Armeijan (59.A) voimat. Siitä Viipurinlahden taisteluihin osallistui 43 Armeijakunta (43.AK) ja sen 80, 124 ja 224 divisioonat (80.D) ja 260 Merijalkaväkiprikaati (260.MeriJvPr). Armeijaa komensi kenraaliluutnantti Korovnikov. Ar-

⁴⁴ Koskimaa (1996), s. 107.

⁴⁵ Lappalainen (1983), s. 21.

⁴⁶ Koskimaa (1996), s. 74.

⁴⁷ Sama, s. 74.

⁴⁸ Lappalainen, Niilo: *Viipurinlahti kesällä 1944*. WSOY Juva 1988, s. 12.

meijan tukena oli lukuisia tykkiveneitä, raivaajia, torpedoveneitä ja moottoriveneitä sekä maihinnousualuksia. Alusten tehtävänä oli sekä tulituella tukea maihinnousua että kuljettaa maihinnousujoukot ja kalusto maihin. Hyökkäystä tuki laivaston lisäksi tehokkaat ilmavoimat hävittäjin, pommitus- ja maataistelukonein.⁴⁹

Neuvostoliiton Viipurinlahden ylityksen tarkoituksena oli avata uusi rintama puolustajan sivustaan ja selustaan. Heidän hyökkäyksensä Tali-Ihantalalan alueella ei ollut johtanut läpimurron jatkumiseen, vaan suomalaisten ryhdistynyt puolustus oli pysäyttänyt suurhyökkäyksen kärjen Ihantalassa. Uuden rintaman avaaminen olisi uhannut suomalaisten armeijakuntien huoltoreittejä selustassa Viipurin länsipuolella, avannut reitin länteen Haminan tiellä ja sitonut suomalaisten joukkojen reservejä Kannakselta.⁵⁰

3.1.2. Taistelu saarista Ratsuväkiprikaatin ja Rannikkotykistörykmentti 22 alueella 30.6. – 12.7.1944

Taistelut Viipurinlahden saarten alueella alkoivat 30.6., jolloin vihollisen toiminta sen jo valtaamilla Viipurinlahden itäpuolisilla alueilla alkoi vilkastua. Vihollisen merivoimien liike Viipurinlahden itäpuolisella merialueella kiihtyi ja vihollisalukset liikehtivät myös suomalaisten miehittämien saarien tuntumassa. Ensimmäisinä tuleen joutuivat RTR 22:n joukot Teikarissa. Maihinnousu Teikarinsaareen alkoi 30.6. illalla voimakkaalla tykistön ja kranaatinheitin tulivalmistelulla sekä vihollisalusten laskemalla savuverholla. Savuverhon suojissa aloitti vihollinen maihinnousun 1.7. noin pataljoonan vahvuisella osastolla, joka aamuyön kuluessa saavutti menestystä ja sai suomalaiset joukot painettua saaren pohjoisosiin viivyttäen. Suomalaisten lisävoimien saapuessa saarelle saatiin vihollinen lyötyä mereen aamun aikana. Vihollinen kärsi suuria tappioita ensimmäisen taistelun aikana. Se yritti uutta maihinnousua vielä 1.7. aamun aikana, mutta tämäkin yritys torjuttiin.⁵¹

Vihollinen jatkoi maihinnousujoukkojensa kuljettamista Viipurinlahden itäpuoliselle saaristoalueelle, lähinnä Pulliniemen itäpuoliseen Makslahteen. Ensimmäisen maihinnousuyrityksen jälkeen laivaston ja ilmavoimien toiminta oli erittäin vilkasta 2. – 3.7. aikana. Oma tykistö ja myös ilma-ase pyrkivät vaikuttamaan vihollisen maihinnousujoukkojen keskityksiin kyseisenä aikana saavuttaen myös menestystä, joka ei kuitenkaan riittänyt estämään maihinnousun toteutumista.⁵²

⁴⁹ Koskimaa (1996), s. 68.

⁵⁰ Sama, s. 68.

⁵¹ Kuussaari (ja muut 1992), s. 226.

⁵² Lappalainen (1983), s. 89 – 90.

Seuraava maihinnousu RTR 22:n vastuualueelle alkoi todenteolla 4.7. Hyökkäysvalmistelut alkoivat jo aamuyön aikana tykistön ja ilmavoimien pommituksella Teikarinsaareen. Aamulla tykistötuli kiihtyi ja maihinnousu alkoi sen suojassa useiden kymmenien maihinnousualusten voimin. Tykistötulella oli lamauttava vaikutus saaren heikkoihin puolustusasemiin. Samaan aikaan myös Melansaareen kohdistui kiiwas vihollisen tulitus ja maihinnousu alkoi myös sinne samoihin aikoihin kuin Teikarinsaareenkin. Suomalaiset joukot olivat alun voimakkaan tulivalmistelun jälkeen pakotettuja vetäytymään saarten keskiosiin kovien tappioiden takia. Lisävoimien saapumisen jälkeen joukot aloittivat taas vastahyökkäyksen sekä Melansaaressa että Teikarinsaaressa lyöden molemmissa hyökkäyksissä vihollisen joukot 5.7. aamuun mennessä.⁵³

Vielä 5.7. aamun aikana tilanteen vakiinnuttua hyvin nopeasti Teikarinsaaressa alkoi vihollisen entistä voimakkaampi tulivalmistelu ja maihinnousu Teikarinsaareen. Melansaari sai osansa vain tykistökeskityksestä. Voimakkaan vihollisvoiman noustessa maihin olivat tappioita kärsineet suomalaisjoukot pakotettuja vetäytymään. RTR 22:n komentaja antoi omalla vastuullaan vetäytymisluvan Teikarinsaaren joukoille puolen päivän aikoihin 5.7. Vetäytyminen oli sekava, eikä siihen osallistunut suomalaisten puolelta riittävästi veneitä, joten osa joukoista lähti saaresta uiden tai lautoilla. Melansaari tyhjennettiin ilman vihollisen maihinnousua saman vuorokauden iltana, ja vastustaja miehitti saaren seuraavana päivänä.⁵⁴

Samaan aikaan kun RTR 22:n vastuualueella käytiin ratkaisutaisteluita Teikarinsaaresta ja Melansaaresta, joutuivat myös Uuraan saaristossa Ratsuväkiprikaatin joukot taisteluihin vihollisen maihinnousujoukkoja vastaan. Sen vastuualueelle muodostui Viipurinlahden maihinnousujoukkojen hyökkäyksen painopiste. Lentokoneet keskittivät pommituksensa Uudenmaan Rakuunarykmentin aseisiin tykistötulen ohella. Lentosuoritukset jatkuivat koko päivän satojen koneiden voimin. Tulitus ja maihinnousu keskitettiin erityisesti Suonionsaareen ja Ravansaareen, jotka olivat ensimmäisinä vihollisen hallussa olevasta Uuraansaaresta koilliseen, Viipurinlahden kapeimmalla kohdalla.⁵⁵

Vihollisen maihinnousu alkoi Suonionsaareen, jonka kautta se kapean salmen yli pureutui myös viereiseen Ravansaareen. Suomalaisten yhteydet katkesivat lähes kokonaan vaikeuttaen tulenjohtoa ja johtamista. Lisäksi Uudenmaan Rakuunarykmentin komentopaikkaan tuli täysosuma, jolloin komentaja haavoittui ja hänen lähimmät miehensä haavoittuivat tai kaatuivat.

⁵³ Kuussaari (ja muut 1992), s. 230 – 231.

⁵⁴ Sama, s. 232.

⁵⁵ Sama, s. 227.

Tulenjohtoa, sen keskittämistä ja taistelua haittasi suuresti sankka savuverho, jonka vihollinen oli laskenut.⁵⁶

Omien joukkojen tilanne varsinkin Suonionsaarella oli ajautunut niin kriittiseksi, että joukot päätettiin evakuoida jo saman päivän, 4.7., aikana. Lisävoimia oli keskitetty saareen, mutta sekavan tilanteen ja epäselvien johtosuhteiden takia vastatoimenpiteet ja hyökkäyksen käynnistäminen eivät enää onnistuneet. Omien joukkojen evakuointi onnistui paljolti oman tehokkaan tykistötulen ansiosta. Tykistötuli hidasti tehokkaasti vihollisen etenemistä alueelle, jossa joukkojen laivaus muutamiin moottoriveneisiin saatiin suoritetuksi.⁵⁷

Ensimmäisissä taisteluissa suomalaiset joukot kokivat suuria tappioita torjuessaan vihollisen maihinnousun Viipurinlahden saarten alueella. Syynä tähän oli asemien heikko taso sekä tulenkäytön ja johtamisen vaikeudet sekavassa tilanteessa. RTR 22:n tappiot nousivat yli 50 prosentin ja Uudenmaan Rakuunarykmenttikin menetti yhden päivän taistelujen aikana yli 200 miestä kaatuneina, kadonneina ja haavoittuneina.⁵⁸

Suomalaisten johtamisen vaikeudet saaritaisteluissa aiheutuivat lähinnä yhteyksien katkeamisesta. Saaret olivat kallioisia ja kivikkoisia, joten johdinyhteyksien varmentaminen ei ollut helppoa. Johtaminen toteutettiin monessa tapauksessa lähettiyhteyksillä, minkä johdosta lähettitappiot olivat suuria. Lähetettä lähetettiin komentopaikoille ja etulinjojen välille kiivaimpien taisteluiden ja tykistön keskitysten aikana, joista tappiot aiheutuivat. Ainoana mahdollisuutena yhteyksiin olivat tulenjohtajien radioyhteydet, mutta niiden kohdalla ongelmaksi muodostui radiolaitteistojen vähäinen määrä. Lisäksi vasta-asemat löytyivät lähinnä yläjohtoportaista ja tuliyksiköiden asemista. Radiolaitteista ei ollut suurtakaan hyötyä johdettaessa alaspäin taistelussa olevia alayksiköitä.

Ratkaisevaa Suonionsaaren, Esisaaren ja Ravansaaren menetyksille oli yhteyksien katkeaminen ja sekava tilanne. Niin ikään rykmentin komentajan haavoituttua ei tilalle saatu nopeasti uutta komentajaa, vaikka seuraajasuhteet oli ennalta määrätty. Tämä aiheutui nimenomaan yhteyksien puutteesta, eikä tieto komentajan haavoittumisesta välittynyt alaspäin. Suonionsaari joutui saarretuksi kolmelta suunnalta ylivoimaisen vihollisen toimesta, kun Esi- ja Ravansaarista luovuttiin. Näiden saarien puolustajilla ei ollut selkeää kuvaa tilanteesta ja he kuvittelivat ympärillä olevien saarten olevan vihollisen hallussa. Tämä johti puolustuksen murtumi-

⁵⁶ Koskimaa (1996), s. 83 – 84.

⁵⁷ Sama, s. 85 – 86.

⁵⁸ Sama, s. 86 ja 114.

seen ja saarista vetäytymiseen, mikä aiheutti Suonionsaarella puolustavien joukkojen kriittisen tilanteen.⁵⁹

Maavoimien ja merivoimien maataistelussa olleiden yksiköiden taistelu epäonnistui niin oman epäsuorantulen puutteen kuin vihollisen suuren ilmaylivoiman takia. Monet tappioista aiheutuivat murskaavan vihollisen ilmaylivoiman takia. Suurta roolia näyttelivät maataistelukoneet pommein ja tykkiryynnäköin. Oma epäsuoratuli kärsi tulenjohtajien puutteesta, yhteyksien katkeamisesta ja huonosta näkyvyydestä. Vihollisen alueelle laivastonsa aluksista laske- ma savuverho oli haitallinen maalien tähystykselle. Näin ollen suomalainen vähälukuinen tulenjohtovoima ei kyennyt ohjaamaan oman epäsuorantulen yksiköiden tulta tarkasti maihin nousevan vihollisen joukkojen päälle. Monessa tapauksessa tulta saatiin tueksi, mutta se oli epätarkkaa ja kohdistui maihinnousujoukkojen ja alusten yli. Toki menestystäkin saatiin.

Omien maajoukkojen tukeminen ilmavoimilla oli vähäistä pienen konemäärän ja vihollisen ilmaylivoiman johdosta. Samaan aikaan oli käynnissä ratkaisutaisteluita myös rintaman muilla osin, joihin niin ikään tarvittiin omien ilmavoimien tukea kipeästi. Kuitenkin omien ilmavoimien tukea taisteluiden aikana esiintyi ja niiden iskuilla saavutettiin myös tuloksia, vaikka konemäärät eivät olleetkaan suuria. Myös lentotiedustelulla oli tärkeä rooli maihinnousujoukkojen määrän ja keskitysten selvittämisessä.⁶⁰

3.1.3. Vastuualueiden uudelleen järjestelyt Viipurinlahdella

Viipurinlahden keskellä sijaitsevien keskeisten saarten menetysten jälkeen suoritettiin suomalaisten joukkojen uudelleen järjestelyjä ja ryhmytyksiä Viipurinlahden länsirannikolla. Rannikkotykkistörykmentti 22 alistettiin päämajan käskyllä kenraalimajuri Antero Svenssonin V Armeijakunnalle. Tällä tavalla johtaminen keskitettiin yhdelle komentoportaalille kahden eri puolustushaaran sijasta. RTR 22 ryhmittyi puolustukseen mantereelle Vilaniemen alueelle. Saksalainen 122. Divisioona otti rintamavastuun Ratsuväkiprikaatin lohkolla. Divisioona soveltuikin raskaamman aseistuksensa puolesta hyvin maihinnousun torjuntaan ja sen tykistö oli ryhmitetty jo aikaisemmin tukemaan Viipurinlahden saarista käytäviä puolustustaisteluita.⁶¹

Vihollinen pyrki saksalaisten ja suomalaisten vaihtaessa rintamavastuuta hyökkäämään Hapenensaareen, Hannustensaareen ja sieltä kohti manteretta 6. – 7.7. Suomalaiset joukot löivät

⁵⁹ Koskimaa (1996), s. 95–96.

⁶⁰ Sama, s. 107 ja 110.

⁶¹ Sama, s. 116 – 119.

kuitenkin vihollisen vastahyökkäyksin ja pitivät asemansa. Lisäksi merkittävä rooli torjunnassa oli suomalaisella ja saksalaisella tykistöllä.⁶²

Rannikotykistörykmentti 22:n kaistalla vihollinen miehitti lyhyiden taisteluiden jälkeen 6. – 7.7. aikana Vilaniemen itäpuolella sijaitsevat saaret. Maihinnousun uhan kohdistuessa rykmentin lohkolle siirrettiin sen asemien taakse Jalkaväkirykmentti 58 (JR 58). JR 58:n tehtävänä olisi vastahyökkäys maihinnousun sattuessa. RTR 22:n raskas aseistus oli suurelta osin menetetty Teikarinsaaren ja Melansaaren taisteluissa ja sen taisteluvoima oli kärsinyt tappiota.⁶³

Heinäkuun 8. – 9. päivien välisenä aikana pyrki vihollinen saamaan sillanpääaseman mantee-alueella saksalaisen 122.D:n vastuualueella. Hyökkäys alkoi varsinaisesti aamulla 9.7. ja kohdistui kahden Viipurinlahden saksalaisten vastuualueella pitkälle rannikosta ulos työntyvän niemen väliselle alueelle. Niemenlautan ja Harjunpäänniemen välisellä merialueella oli jo käyty heinäkuun alun aikana useampia taisteluja Suonionsaaren, Ravansaaren ja Hapenensaaren alueilla. Saksalaiset torjuivat kaikki maihinnousuyritykset tykistönsä ja suora-ammunta-aseidensa tuella sekä vastaiskuin. Nämä olivat käytännössä viimeiset suuremmat taistelut Viipurinlahden alueella sodan aikana. Suomalaisten toimesta käytiin joitakin menestyksettömiä taisteluja iskuosastojen toimesta pienempien saarien hallinnasta.⁶⁴

Viipurinlahden taisteluiden jälkeen Suomen puolustuksen painopiste muodostui muille rintamille, kuten Vuosalmelle, Äyräpähän ja Ilomantsiin. Viipurinlahden alueella ei esiintynyt enää laajamittaista maihinnousuun tähtäävää taistelutoimintaa. Alueelle muodostettiin suomalaisten Viipurinlahden taisteluihin osallistuneiden rannikkojoukkojen ympärille 1. Rannikkodivisioona, joka kuului merivoimiin, kuitenkin alistettuna maavoimille. Alueella säilyi muitakin joukkoja mahdollisen uuden maihinnousuyrityksen varalta.

3.1.4. Miten toteutui maajoukkojen yhteistoiminta Viipurinlahdella?

Viipurinlahden taisteluihin osallistuneet maajoukot käsittivät sekä maavoimien että merivoimien yksiköitä. Merivoimien rannikkojoukot taistelivat maavoimien joukko-osastojen rinnalla niiden tapaan. Vaikka tärkeimmässä roolissa merivoimien joukko-osastoista taisteluihin osallistui vasta perustettu Rannikotykistörykmentti 22, se ei käynyt nimensä mukaista tykistö-

⁶² Koskimaa (1996), s. 120 – 124.

⁶³ Sama, s. 129 – 130.

⁶⁴ Kuussaari (ja muut 1992), s. 237 – 238.

taistelua, vaan sen joukot taistelivat jalkaväkenä Teikarinsaaren ja Melansaaren alueilla. Maavoimien joukoista kiivaimpiin taisteluihin joutuivat Ratsuväkiprikaatin Hämeen Ratsurykmentti ja varsinkin Uudenmaan Rakuunarykmentti. Viipurinlahden taisteluiden alkaessa tilanteen teki haastavaksi alueella toimivat kahden eri puolustushaaran, merivoimien ja maavoimien, joukot ja niiden välillä oleva vastuualueiden raja. Vastuualue jakoi samalla alueella taistelevat joukot kahden eri puolustushaarakomentajan johdon alle.

V Armeijakunnan esikunnan (V AKE) operatiivisen osaston sotapäiväkirja tukee lähdeteosten ja muiden alemman johtoportaan sotapäiväkirjojen merkintöjä sekä tietoja. Se antaa myös lukusia viitteitä ja todisteita eri puolustushaarojen välisestä yhteistyöstä yhteysupseerien toiminnan muodossa. Tapahtumamerkinnöistä saa hieman sekavan kuvan yhteistoiminnasta. Pyyntöjä ilma- ja merivoimien suuntaan esitettiin paljolti, mutta niitä ei kyetty toteuttamaan ehkä niin nopeasti kuin maavoimat halusivat. Myös viestiyhteyksien alkeellisuus aiheutti lukuisia sekaannuksia.

Yhteysupseereita oli merivoimien ja maavoimien välillä esimerkiksi V AKE:ssa everstiluutnantti Palmroth. Hän viesti kuitenkin lähinnä V AK:n ja merivoimien esikunnan välillä. Hänen kauttaan välitettiin pyyntö käyttää merivoimien alusyksiköitä Viipurinlahdella V AKE:sta.⁶⁵ Johtamistoiminta toteutettiin kuitenkin merivoimien toimesta, eikä Viipurinlahdelle saapuneella Kevyellä Laivasto-osastolla ollut heikkojen viestilaitteidensa takia kunnollisia yhteyksiä edes omaan esikuntaansa puhumattakaan yhteydestä maajoukkoihin.

Tässäkin tapauksessa yhteistoimintaa kuitenkin pyrittiin järjestämään lähinnä omien joukkojen erottamiseksi. Maavoimat tiesivät laivasto-osaston saapuvan Viipurinlahdelle, joskin ajankohta oli epäselvä. Suuren alusmäärän, lähinnä vihollisen aluksia, liikkuminen Viipurinlahden vesillä teki mahdolliseksi omien alusten tulittamisen tykistöllä erehdyksessä. Tämän välttämiseksi omatunnusten sopiminen ja niistä tiedottaminen jäi meri- ja maavoimien välillä toimivien yhteysupseerien tehtäväksi. Asiasta tiedotti taistelevien joukkojen välillä myös RTR 22.⁶⁶

Yhteistoiminta rannikkojoukkojen, maavoimien ja saksalaisen 122.D:n välillä rajoittui heinäkuun alkupuolella lähinnä viestien vaihtoon ja esimerkiksi opastusjärjestelyistä sopimiseen. Tilanne muuttui, kun Rannikkotykistörykmentti 22 alistettiin päämajan käskyllä Karjalan joukkojen komentajalle kenraaliluutnantti Oeschille operatiivisessa suhteessa heinäkuun 5.

⁶⁵ V AKE operatiivinen osasto sotapäiväkirja 1.1.44 – 25.11.44. 4.7.1944, SPK 4467, KA (Sörn).

⁶⁶ V AKE operatiivinen osasto sotapäiväkirja 1.1.44 – 25.11.44. 4.7.1944, SPK 4467, KA (Sörn).

päivä klo 23.00 alkaen.⁶⁷ Tämän jälkeen Viipurinlahden puolustuksesta vastaavat joukot kuuluivat yhden johdon alle. Myös RTR 22:n vastuualueelle siirtyi jalkaväkijoukkoja mahdollisen rannikolle suuntautuvan maihinnousun torjumiseksi ja takaisin lyömiseksi. Johtamista ja yhteistoimintaa helpotti yhden ylimääräisen johtoportaan putoaminen pois välistä.

Maavoimien ja merivoimien joukko-osastojen välillä oli johtamis- ja toimintakulttuurillisia eroja, jotka varsinkin merivoimien joukoissa hankaloittivat taistelussa toimivien komentajien toimintaa. Merivoimat eivät olleet tottuneet käymään laajamittaisia ratkaisutaisteluita painopistesuunnassa maavoimien tavoin. Maavoimat olivat pitkän sodan aikana kehittäneet toimintaansa, mutta merivoimat olivat uuden haasteen edessä siitäkin huolimatta, että sen rannikkojoukot olivat jo kahden sodan aikana käyneet myös maataisteluita.⁶⁸ Viipurinlahden taisteluissa sen saarten alueella taistelevat joukot olivat uudenlaisen tilanteen edessä vihollisen käyttäessä tehokasta ilma- ja meriylivoimaansa maihinnousujoukkojen tukena. Suomalaisilla joukoilla ei ollut kunnollista kykyä vastata tämänkaltaiseen uhkaan yksinään riippumatta siitä olivatko ne meri- vai maavoimien joukko-osastoja.

Sekä Rannikkotykistörykmentti 22:een että V Armeijakuntaan kuuluvan Ratsuväkiprikaatin joukot tarvitsivat tykistön ja ilmavoimien tukea. Tykistön tuki sinällään ei ollut ongelma, sillä joukko-osastoihin kuului ja niille oli alistettu tykistöyksiköitä. Ilmavoimat oli asia erikseen. Suomen ilmavoimat keskittivät voimiaan Karjalan Kannaksen torjuntataisteluihin Ihantalaan ja Vuosalmelle. Pienten ilmavoimien tukea ei riittänyt Viipurinlahden alueelle, mutta sitä kuitenkin oli. Ilmavoimat tukivat maajoukkojen taistelua tiedustelulla ja pommituksilla.⁶⁹

Erona V AK:n ja RTR 22 joukkojen välillä oli yhteystoiminta ilmavoimiin. Maavoimat olivat kehittäneet yhteistyötään ilmavoimiin sodan aikana tehostakseen toimintaansa ja saadakseen tehokkaampaa tukea. Maavoimien yhtymien ja armeijakuntien esikunnissa toimi ilmavoimien yhteysupseereita, joiden kautta tuki- ja tiedustelupyynnöt saatiin välitettyä tehokkaasti. Maavoimien tuen tehokkuutta lisäsi Kannaksen alueella toimiva ilmakomentaja eversti Rikhard Lorentz, jonka tehtävänä oli ilmavoimien pommitus- ja hävittäjävoimien johtaminen. Näiden tekijöiden ansiosta maavoimien pyynnöt ilmatuesta välittyivät nopeasti. Tukea saatiin, jos pienet ilmavoimat kykenivät sitä kiivaassa torjuntataistelutilanteessa antamaan.⁷⁰

⁶⁷ Päämaja, operatiivinen osasto, kky n:o 1947/op.l/5.d/sal./5.7.1944, T 16443/1931, *MeriVE, Op.os, operaatiokäsyt ja toimintasuunnitelmat*, KA (Sörn).

⁶⁸ Mälkki (2007), s. 64.

⁶⁹ Lappalainen (1988), s. 280 – 284.

⁷⁰ Mälkki (2007), s. 64.

Merivoimien alaisilla joukoilla, Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaatilla ja sen alaisena taistelevalla Rannikkotykistörykmentti 22:lla, ei ollut samanlaista nopeaa yhteystoimintaa kuin puolustushaarojen vastuualuerajan toisella puolella taistelevilla maavoimien yksiköillä. Vaikka nämä joukot taistelivat samasta alueesta heinäkuun alussa, niiden yhteyksissä oli suuria eroja. Ilmakomentaja eversti Lorentz vastasi ilmavoimien johtamisesta maavoimien taisteluihin liittyen. Merivoimien alaisilla rannikkojoukoilla sitä vastoin ei ollut yhteysupseeritoimintaa ilmavoimien kanssa, kuten maavoimilla.⁷¹

Siinä missä maavoimien joukkojen tukipyynnöt kulkivat nopeasti yhteysupseerien kautta eteenpäin, joutuivat merivoimien rannikkojoukot kierrättämään tukipyyntönsä virkateitse eteenpäin ylempänä olevan yhtymän kautta merivoimien komentajalle ja sieltä ilmavoimille. Tämä hidasti tarpeettomasti tukipyyntöjen välittymistä ja saattoi pahimmassa tapauksessa jäädä hitautensa vuoksi huomaamatta maavoimien tarpeen takia. Tukipyynnön kulkeutuminen eri komentoportaiden kautta saattoi kestää pitkiäkin aikoja ja jäädä näin ollen toteutumatta.⁷²

Ennen 5.7. tapahtunutta RTR 22:n alistamista V AK:lle kaikki rannikkojoukkojen siirtoon, vastuualuejakoon ja jopa taisteluteknisiin kysymyksiin liittyvät päätökset oli sidottu merivoimien komentajaan. Hänen kauttaan tuli kierrättää tällaiset asiat ja päätökset sekä hyväksyttää niiden toteuttaminen.⁷³ Merivoimien johtaminen keskittyi voimakkaasti tämän puolustushaaran komentajaan kenraali Väinö Valveeseen. Käytännössä malli, jossa monet kentällä tapahtuvat ratkaisut alistetaan puolustushaarakomentajan päätettäväksi, on kankea ja hidas. Taistelussa olevilta komentajilta viedään näin käsistä johtamisen edellytykset ja kyky nopeaan toimintaan nopean faktoihin perustuvan päätöksenteon kautta.

Merivoimilta puuttui joko kokemus maataisteluiden johtamisesta tai luottamus alajohtoportaiden johtamiskykyyn. Merivoimien komentaja pyrki johtamaan joukkoja esikunnastaan, joka parhaimmillaan sijaitsi melkein 200 kilometrin päässä rintamalinjoista. Merivoimien esikunnasta saapui käskyjä, jotka käsittelivät yksittäisten komppanioiden ryhmittämistä taistelualueella.⁷⁴

Lähdeaineistossa esiintyy kritiikkiä niin rannikkojoukkojen kuin maavoimienkin taisteluiden osalta. Varsinkin Viipurinlahden saarten liittäminen viime tingassa päävastarinta-asemaan kuuluviksi nostaa esiin arvostelua V Armeijakunnan komentajan ja päämajan tekemiä päätök-

⁷¹ Mälkki (2007), s. 64

⁷² Sama, s. 64.

⁷³ Sama, s. 64.

⁷⁴ *Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaatin sotapäiväkirja n:o 4*, 28.6. – 8.8.1944, SPK 8336, KA (Sörn).

siä kohtaan. Saarten linnoittamattomuus ja kivikkoisen maasto ei mahdollistanut riittävien pikalinnotteiden rakentamista siinä ajassa, mikä joukoilla oli käytössä. Lisäksi kritiikkiä esiintyy Ratsuväkiprikaatin joukkojen soveltuvuutta kohtaan. Kyseiset joukot eivät omanneet kokemusta saaristotaisteluista, kuten esimerkiksi osa Rannikkotykistörykmentti 22:n joukoista. Ympäristö oli siis haastava ja uusi metsätaisteluihin tottuneille joukoille. Lisäksi esimerkiksi Uudenmaan Rakuunarykmentti oli menettänyt suuren osan panssarintorjunta-aseistaan vetäytymisvaiheen aikana, jolloin joukot eivät kyenneet torjumaan panssaroituja maihinnousuveineitä.

3.2. Merivoimien operaatiot ja johtaminen Viipurinlahdella 30.6. – 10.7.1944

Heinäkuun alussa vihollisen maihinnousuhyökkäykset Viipurinlahden saariin saivat aikaan toimenpiteitä myös laivastossa. Vihollisen hyökkäyksen torjuntaan osallistuivat käytännössä pelkästään maavoimien ja rannikkojoukkojen yksiköt. Ilmavoimien toiminta keskittyi lähinnä torjumaan hyökkäyksiä Karjalan kannaksella. Laivaston mahdollisuudet meritaisteluihin olivat panssarilaiva Väinämöisen ympärille muodostetun osasto Väinämöisen, moottoritorpedovenelaivueen, sukellusveneiden ja Kevyen Laivasto-osaston varassa. Lukumääräisesti Suomen laivaston kalusto oli vähäistä ja kolme vuotta käyty sota oli aiheuttanut sille tappioita. Lisäksi laivaston vahvuuteen ei käytännössä kuulunut yhtään modernia sota-alusta. Suomen laivaston moottoritorpedoveneet olivat osaksi sotasaaliskalustoa ja osaksi vanhentuneita veneitä, joista osa oli jo poistettu käytöstä ennen Viipurinlahden taisteluita.⁷⁵

Merivoimien komentaja määräsi Kevyen Laivasto-osaston operoimaan Viipurinlahden alueelle. Sen esikunta perustettiin Vironlahdelle Pukkioon. Osaston komentajana toimi komentaja O. Lennes. Merivoimien komentajana toimi kenraaliluutnantti Väinö Valve, joka oli taustaltaan jääkäri ja saanut Saksassa jääkäriä ollessaan tykistökoulutuksen.⁷⁶ Itsenäistyneen Suomen sotaväessä Valve toimi kenttätykistön upseerina sen eri tehtävissä, kunnes sai komennuksen rannikkotykistön komentajaksi. Lokakuun 16. päivänä 1924 Valve määrättiin kyseiseen tehtävään presidentin käskyllä.⁷⁷ Valve nimitettiin merivoimien komentajaksi 1933 ja samalla hänet ylennettiin kenraalimajuriksi. Tätä virkaa edelsi tehtävä meripuolustuksen päällikkönä.⁷⁸ Omituisena voidaan pitää tykistöupseerin nimittämistä puolustushaaran komentajaksi, jonka yhtenä tärkeänä osana on laivastotoiminta. Voimakas rannikkotykistö kuitenkin

⁷⁵ Peuranheimo, Orvo, Pirhonen, Jouko, Killinen, Kullervo: *Laivat puuta, miehet rautaa – Moottoritorpedoveneiden taistelut Suomenlahdella 1941-1944*. WSOY Porvoo 1956, s. 12–19.

⁷⁶ Uola, Mikko: *Jääkärikenraalin vuosisata – Väinö Valve 1895–1995*. Karisto Oy Hämeenlinna 2001, s. 53–54.

⁷⁷ Uola (2001), s. 161.

⁷⁸ Sama, s. 170.

tuki tykistöaselajista kokemusta saaneen komentajan nimittämistä. Olihan ennen sotia ja niiden aikana Suomen rannikkotykistöllä suuri merkitys puolustuksellemme.

3.2.1. Kevyt laivasto-osasto ja sen rynnäkö Viipurinlahdelle

Merkittävintä roolia Viipurinlahden taistelussa esitti kevyen laivasto-osaston alukset. Ne koostuivat kolmesta tykkiveneestä, kahdesta aputykkiveneestä, 4-6 vartiomoottoriveneestä, kahdesta moottoritorpedoveneestä ja neljästä saksalaisesta tykkilautasta, jotka oli liitetty kevyeen laivasto-osastoon lisävahvistukseksi.⁷⁹ Suomen laivaston tykkiveneet olivat iältään vanhoja ja höyrytoimisia, mikä tekee niistä vanhanaikaisia verrattuna modernimpiin sen ajan laivoihin, joita suurvalloilla oli käytettävissään. Tykkiveneet olivat venäläistä perua ja ne oli rakennettu vuonna 1918. Niiden pääaseistuksena olivat aluksi venäläisvalmisteiset tykit, jotka Viipurinlahden taisteluiden aikana oli jo vaihdettu uudempiin 105 mm tykkeihin. Lisäksi niissä oli 40 mm ja 20 mm ilmatorjuntatykkejä.⁸⁰ Aputykkiveneet Viena ja Aunus olivat puolestaan vanhoja kalastustroolareita, jotka oli otettu merivoimien käyttöön. Ne olivat hitaita eivätkä kestäneet vihollisen tulitusta kovinkaan hyvin, mutta niiden vahvuutena oli keulakannelle asennettu 130 mm tykki.⁸¹

Tilanteen kiristyttyä Kannaksella oli merivoimien komentaja kenraali Valve käskenyt laivaston siirtyä lähemmäksi Viipurinlahden taistelualueutta kesäkuun puolessavälissä 1944. Alun perin laivaston oli tarkoitus käyttää aluksia ainoastaan miinoittamaan Viipurinlahden ja sen ympäristön väyliä, tätä toimintaa olivat moottoritorpedoveneet ja miinalaiva Ruotsinsalmi jo toteuttaneet, mutta nyt laivastoa oli aikomus käyttää vihollisen maihinnousujoukkojen häiritsemiseen ja rajoittaa niiden toimintaa. Laivaston tykkiveneiden oli alun perin tarkoitus toimia ulompana merellä, mutta nyt niitä aiottiin käyttää myös Viipurinlahden merialueella saariston suojassa.⁸²

Kevyestä Laivasto-osastosta muodostettiin heinäkuun alussa 1944 komentajakapteeni Arhon johtoon taisteluosasto, joka nimettiin komentajansa mukaan osasto Arhoksi. Siihen kuuluivat kahteen ryhmään jaettuna käytännössä kaikki Kevyen Laivasto-osaston alukset. Tuona aikana laivasto-osaston esikunta komentajineen, komentaja O. Lennes, sijaitsi Pukkiossa.⁸³ Meri-

⁷⁹ Pukkila, Eino: *Taisteluhälytys – Suomen laivasto jatkosodassa*. WSOY Porvoo 1961, s. 244 – 245.

⁸⁰ Ekman, Per-Olof: *Meririntama – Merisotatoimet pohjoisen Itämeren alueella 1941 – 44*. WSOY Juva 1983, s. 70 ja 269.

⁸¹ Pukkila (1961), s. 237.

⁸² Ekman (1983), s. 269.

⁸³ Pukkila (1961), s. 244–245.

voimilla oli V AKE:ssa oma yhteysupseerinsa. Yhteysupseerille, everstiluutnantti H. Palmrothille välitettiin tieto merivoimien esikunnasta, että olisi mahdollista käyttää Kevyen Laivasto-osaston aluksia tukemaan meritse Viipurinlahden taisteluita.⁸⁴ Palmrothin kautta oli alun perin tiedusteltu V AKE:sta heinäkuun 3. päivänä olevan merkinnän perusteella, oliko merivoimien alusyksiköiden käyttö mahdollista kriittisessä tilanteessa Viipurinlahdella armeijakunnan vastuualueella.⁸⁵

Kuitenkin laivasto-osaston käytöstä määräsi merivoimien komentaja kenraali Valve. Sen käyttö suunnattiin Viipurinlahdelle Teikarin tilanteen perusteella. Taistelihan Teikarin saaresa merivoimien alaisuuteen kuuluva joukko-osasto RTR 22. Tieto RTR 22 Kevyen Laivasto-osaston käytöstä saatiin 1.7. aamuyöllä. Suoranaisesti Teikarinsaaren ensimmäiseen taisteluun ja sen torjuntaan osasto ei kuitenkaan enää ehtinyt vaikuttaa. Laivasto-osastoa ei enää myöskään lähetetty Viipurinlahdelle tilanteen Teikarinsaaren alueella ratkettua rannikkojoukkojen omien toimenpiteiden johdosta.⁸⁶

Tilanteen kiristytessä Viipurinlahden saarten alueella määräsi Merivoimien komentaja 1.7. Kevyen Laivasto-osaston valmiuteen lähetettäväksi taisteluun Viipurinlahden suuntaan. Taistelukäsky annettiin 4.7. klo 9.45. Kevyen Laivasto-osaston komentaja antoi tarvittavat käskyt ja ohjeet taisteluosasto Arholle ja jäi itse esikuntaansa Pukkioon. Osasto Arho lähti matkaan suuntana Viipurinlahti. Osasto oli jaettu kahteen alusryhmään, johon molempiin kuului suomalaisia tykkiveneitä ja saksalaisia tykkilauttoja. Tehtävänä osastolla oli estää ja häiritä vihollisen maihinnousukuljetuksia Teikarinsaareen ja Koiviston salmesta pohjoiseen eli kohti Manner-Suomen koillisrannikkoa.⁸⁷

Suomen laivaston alukset olivat laskeneet miinoitteita Viipurinlahden alueelle tilanteen kiristyttyä Kannaksella vihollisen suurhyökkäyksen alettua kesäkuussa. Laivastoa ei ollut alun perin tarkoitus käyttää Ristiniemen pohjoispuolella. Kun nyt kuitenkin osasto Arhon alukset purjehtivat kohti Viipurinlahtea, olivat suomalaisten omat miinoitteet häiritsemässä osaston tulitusetäisyydelle pääsyä. Osaston ryhmät joutuivat kaartamaan aluksi I ryhmä pohjoiseen ja II ryhmä kaakkoon, eivätkä onnistuneet pääsemään varsinaisesti Viipurinlahden alueelle.⁸⁸

⁸⁴ Kuussaari (ja muut 1992), s. 232.

⁸⁵ *V AKE operatiivinen osasto sotapäiväkirja* 1.1.44 – 25.11.44. 4.7.1944, SPK 4467, KA (Sörn).

⁸⁶ Lappalainen (1983), s. 189 – 190.

⁸⁷ Pukkila (1961), s. 245.

⁸⁸ Sama, s. 243 – 246.

Molemmat ryhmät suuntasivat enemmänkin kohti Koivistoa kuin Viipurinlahtea hakiessaan sopivaa lähestymisväylää päästäkseen vaikuttamaan Teikarinsaaren ympäristössä liikkuvaan viholliseen. Teikarinsaareissa riehuvat samaan aikaan kiivaimmat torjuntataistelut maihin noussutta vihollista vastaan. Osasto Arhon alukset joutuivat kuitenkin vihollisen kevyiden merivoimien, kuten torpedoveneiden ja raivaajien hyökkäyksen kohteeksi. Raskaammin aseistetut tykkiveneet selviävät vihollisen laivastovoimia käydystä taistelusta ilman suurempia vaurioita. I ryhmä, jossa myös osaston komentaja oli, pääsi hieman pitemmälle kohti Viipurinlahtea kulkien rannikon tuntumassa Ristiniemen ohi. Kello 16.20 iltapäivällä aloittivat vihollisen ilmavoimat hyökkäykset laivasto-osaston aluksia vastaan. Ne suorittavat hyökkäyksensä 20 - 30 maataistelukoneen muodostelmissa, tykein, pommein ja raketein. Lisäksi Pulliniemen kärjen alueelta alkoi aluksia tulittaa 75 mm tykistö patteri.⁸⁹

Kaikki tykkiveneet vaurioituivat, niistä Uusimaa vakavimmin. Myös Uusimaan päällikkö menehtyi vammoihinsa. Osaston komentaja, komentaja Arho, haavoittui niin ikään ilmahyökkäyksissä. Osasto ei 4.7. kuluessa pystynyt toteuttamaan tehtäväänsä sen ollessa jatkuvissa taisteluissa vihollisen kevyiden laivaston alusten ja ilmavoimien kanssa. Ilmahyökkäykset jatkuivat koko paluumatkan osaston vetäytyessä kohti Pukkioita.⁹⁰

Heinäkuun 4. päivänä Viipurinlahdella käytyjen taisteluiden seurauksena kaikki tehokkaimmat suomalaiset tykkiveneet olivat vaurioituneet eikä niitä enää voitu käyttää Viipurinlahden taisteluihin. Ainoat käytettävissä olevat alukset olivat kaksi aputykkiveneettä ja kaksi saksalaista tykkilauttaa. Teikarin taisteluiden jatkuessa 5.7. tämä osasto heitettiin tuleen Viipurinlahdelle. Saavuttuaan ne joutuivat heti taisteluun vihollisen keveiden alusten ja ilmavoimien kanssa. Hitaat, kömpelöt ja heikosti tulitusta kestävät alukset kärsivät vakavia vaurioita taisteluiden aikana ja palattuaan Pukkioon.⁹¹

Kevyt Laivasto-osasto kävi meritaisteluita vihollisen keveitä laivastovoimia vastaan samalla kun sitä tulitettiin myös maista. Alusten tulivoima riitti torjumaan punalaivaston moottoritorpedoveneiden hyökkäykset ja väistämään torpedot hyvän onnen ja alusten ketteryyden ansiosta. Ilmaylivoimaa vastaan ne olivat ilmatorjunta-aseistustaan lukuun ottamatta alivoimaisia. Vaikka alukset onnistuivatkin pudottamaan muutamia vastustajan lentokoneita, olisi se vaatinut tehtävän täyttääkseen ilmavoimiemme tukea. Vakavimmat vauriot Kevyen Laivasto-osaston alukset kärsivät vihollisen ilma-aseen toimesta. Myös rannalta tulittavat vihollispatterit saivat aluksiin osumia.

⁸⁹ Pukkila (1996), s. 246 – 249.

⁹⁰ Ekman (1983), s. 270 – 271.

⁹¹ Sama, s. 271 – 272.

3.2.2. Merivoimien joukkojen johtaminen ja yhteistoiminta

Kannaksen läpimurtohyökkäyksen alettua 9.6.1944 tuli tarpeelliseksi myös laivaston alusyksiköiden keskittäminen lähemmäksi Kannaksen rintamaa ja eritoten sen eteläistä sivustaa. Suomen laivaston tykkiveneet siirrettiin Vironlahdelle, jossa ne hieman myöhemmin muodostivat tärkeän voiman Koiviston saarten evakuoitien suojaamiseksi sekä myöhemmin taisteluosasto Arhon rungon. Sivustaa uhkasivat lähes vapaasti Neuvostoliiton Itämeren laivaston alukset. Toki alueella toimi rannikkotykistön joukko-osastoja, joiden tykistöllä sekä tuettiin maavoimien taisteluja maamaaliammunnoin että torjuttiin punalaivaston alusten hyökkäyksiä mereltä. Kannaksen vetäytymisvaiheen aikana 1944 rannikkojoukot muodostivat osaltaan merkittävän voiman vihollisen hyökkäyksen viivyttämiseksi Karjalan kannaksen etelärannikolla.

Merivoimien esikunta sijaitsi Helsingissä. Viipurinlahden taisteluiden aikana johtamisyhteydet varsinaiselle taistelualueelle muodostuivat suhteellisen pitkiksi. Laivaston esikunta puolestaan Haminan lähistöllä kontra-amiraali Raholan johdossa. Tilanteen niin vaatiessa siirtyi laivaston komentaja lähemmäksi itse taistelua, kuten Koiviston evakuoinnin aikana. Näin tehtiin lähinnä heikkojen yhteyksien takia, jotta johtaminen olisi mahdollista.⁹²

Kevyen Laivasto-osaston aluksista muodostettiin heinäkuun alussa taisteluosasto Viipurinlahden taisteluja silmällä pitäen. Osaston komentajaksi määrättiin komentajakapteeni Arho, joka alun perin toimi Kevyen Laivasto-osaston yhtenä laivueen komentajana. Kevyen Laivasto-osaston komentaja puolestaan jäi laivasto-osaston komentopaikkaan Vironlahden Pukkioon. Taisteluosaston komentajan tehtävien ohella Arho toimi ensimmäisen alusryhmän päällikkönä. Osastosta muodostettiin kaksi ryhmää.⁹³

Tuntuu oudolta, että laivasto-osaston komentaja jää käytännössä yhteysupseerin virkaan maihin, samalla kun hänen alaisensa vastaa yhtäaikaisesti kahdesta vaativasta tehtävästä. Loogisesti ajateltuna pätevin mies johtamaan joukkoaan on tehtävänsä määrätty komentaja. Määrättiinkö komentaja Lennes jäämään maihin jonkin muun johtoportaan toimesta? Aikaisemmin Kevyen Laivasto-osaston komentaja oli jo käsketty yhteysupseeriksi Koiviston evakuointiopeeraatioon, joka ei myöskään vastaa hänen tehtävänsä laivasto-osaston komentajana.

⁹² Pukkila (1961), s. 229.

⁹³ Sama, s. 245 – 246.

Merivoimien yhteistoiminnasta löytyy mainintoja ja tietoa Viipurinlahden taisteluiden aikana lähinnä liittyen Koiviston evakuointioperaatioon. Johtamisyhteyksien kehnouden ja pitkän välimatkan takia merivoimien komentaja määräsi Kevyen Laivasto-osaston komentajan komentaja O. Lenneksen yhteysupseeriksi Koivistolle. Kuljetusten johtajana puolestaan toimi merivoimien komentajan käskemänä komentaja Willberg, ja evakuoinnin päällikkönä toimi päämajan kuljetusosaston käskemänä komentaja A. Raninen. Merivoimien yhteysupseerilla oli käytössään kuusi saksalaista tykkilauttaa, joilla Koiviston salmi olisi ollut tarkoitus sulkea.

94

Pukkila herättää kirjassaan Taisteluhälytys perusteltuja kysymyksiä ja pohdintaa Koiviston operaation yhteistoiminnan heikkouksista. Käskyvaltasuhteet ja yhteysupseerien tiedottaminen laivaston ja merivoimien esikuntiin sekä toistensa kesken vaikuttaa olleen hyvinkin puutteellista. Samoin laivaston esikunnan toiminta vaikuttaa välinpitämättömältä. Evakuointioperaation ollessa käynnissä keskittyi esikunta lähinnä toteuttamaan miinanlaskutoimintaa Viipurinlahden länsipuoleisella rannikolla. Samalla unohdettiin toteuttaa evakuointia suojaavien alusyksiköiden ampumatarvikkeiden täydennys tai vain yksinkertaisesti annettiin puutteelliset ohjeet, jolloin toiminnasta vastaavat yhteysupseerit joutuivat toimimaan olettamusten perusteella.⁹⁵

Laivasto-osaston komentajan käyttäminen yhteysupseerin tehtävässä on pohdinnan arvoinen asia. Mitä olisi tapahtunut, jos Kevyen Laivasto-osaston aluksia olisi tarvittu kokonaisuudessaan suorittamaan taistelutehtävää? Eikö yhteysupseerin tehtävään ollut mahdollista löytää toista upseeria, joka kykenisi koordinoimaan suojaavien alusten toimintaa evakuointikuljetusten kanssa?

Viipurinlahden taisteluiden ajalta ei esiinny yhteistoimintaa merivoimien Kevyen Laivasto-osaston ja alueella taistelevien maavoimien ja rannikkojoukkojen yksiköiden välillä. Myöskään ilmavoimien kanssa ei ollut sovittu yhteistoiminnasta. Taisteluosasto Arhon alukset joutuivat voimakkaiden ja jatkuvien ilmahyökkäysten kohteeksi taistellessaan Viipurinlahdella. Alueella jo aikaisemmin esiintynyt vihollisen ilmavoimien aktiivisuus olisi ollut riittävä peruste tuen pyytämiseen ilmavoimilta. Toki vähälukuiset Suomen ilmavoimat olivat työllistetyt tuona aikana Kannaksen taisteluiden johdosta.

⁹⁴ Pukkila (1996), s. 235.

⁹⁵ Sama, s. 235 – 236.

Merivoimien komentaja määräsi Kevyen Laivasto-osaston valmiuteen Vironlahdelle Pukioon 1.7. Yhteistoiminta Viipurinlahden eteläpuolisesta alueesta vastaavan Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaatin (ISuomRPr) kanssa oli järjestettävä.⁹⁶ ISuomRPr:n joukoista Teikarin saaren puolustuksesta vastasi Rannikkotykistörykmentti 22:n joukot, joka vielä tuolloin kuuluivat merivoimien alaisuuteen ennen alistustaan V AK:lle 6.7.1944.⁹⁷

Puolustushaarojen välistä yhteistoimintaa hankaloittivat puutteelliset viestiyhteydet ja henkilöstön kokemattomuus. Suuri osa esimerkiksi Teikarissa taistelevista joukoista kuuluivat vastaperustettuihin torjuntakomppanioihin. Saarella käytiin taisteluita merivoimien alusosaston ollessa sotatoimissa Viipurinlahden alueella, joten edes henkilökunnalla ei välttämättä ollut mahdollisuutta vaikuttaa merioperaatioihin. Rannikkotykistörykmentti 22:n esikunnassa oli sijoitettuna komentajakapteeni E. Ainamo, jonka tehtävänä oli johtaa Viipurinlahden merioperaatioita.⁹⁸ Yhteydet olivat puutteelliset merivoimien ja maavoimien joukkojen ja esikuntien välillä. Oliko Ainamolla todellisuudessa mahdollisuuksia johtaa merioperaatioita maista käsin ilman riittävää esikuntaa ja viestiyhteyksiä?

Merivoimien joukoilla rannikkojoukkoja lukuun ottamatta ei ollut laajaa kokemusta maataistelusta, varsinkaan painopistesuunnan taisteluiden johtamisesta ja koordinoimisesta. Merivoimien organisaatio oli joustamaton ja komentaja keskeinen. Kaikki yhteydenpito merivoimien alaisten joukkojen ja muiden puolustushaarojen välillä kulki merivoimien esikunnan ja komentajan kautta. Taistelussa olevien joukko-osastojen komentajilta saatettiin edellyttää monesti käskyjen hyväksyttämistä merivoimien komentajalla.⁹⁹

Tällainen toiminta hidastaa taistelutilanteessa päätöksestä syntyvien toimintojen toteuttamista. Nämä saattavat monesti olla syy turhiin tappioihin tai taistelun häviämiseen kriittisessä vaiheessa. Taistelutilanteessa vastuu on aina joukon komentajalla. Alaiselle annettavan vastuun tulisi kattaa myös elintärkeät ehkä jopa kriittiset päätökset. Välittömästi taistelutilanteessa olevalla komentajalla on aina viimeisin ja selkein kuva taistelusta ja tilanteesta sekä todennäköisin arvio, johon se johtaa.

Merivoimilla ei ollut olemassa samankaltaista yhteysupseerikulttuuria kuin ilmavoimien ja maavoimien välillä. Ilmavoimien ja maavoimien välinen yhteysupseeritoiminta oli kehittynyt jatkosodan aikana uudelle tasolle sodan aikana saatujen kokemusten myötä. Nämä kehitys-

⁹⁶ Ekman (1983), s. 269.

⁹⁷ Koskimaa (1996), s. 116.

⁹⁸ Kuussaari (ja muut 1992), s. 232.

⁹⁹ Mälkki (2007), s. 62 – 64.

toimenpiteet eivät olleet ulottuneet merivoimien piiriin. Tämä johtunee käytännössä merivoimien eristyneemmästä asemasta verrattuna maa- ja ilmavoimiin, jotka olivat toimineet koko sodan ajan sen polttopisteessä.¹⁰⁰

Miksi merivoimat eivät olleet kehittäneet tai edes harjoittaneet yhteysupseeri- ja yhteystoimintakulttuuria jo rauhan aikana? Yhteystoiminnalla ja sen järjestelyillä oli Viipurinlahden taisteluiden aikana merkittävä rooli, vaikka se ei kaikilta osin toteutunutkaan täydellisesti. Merivoimien ja kahden muun puolustushaaran välinen yhteysupseeritoiminta kuitenkin epäonnistui suurelta osin eikä se saavuttanut tarkoitustaan. Vaikka merivoimat olivat toteuttaneet yhteystoimintaa jo aikaisemmin, ei sen tarve ollut yltänyt yhtä suureen laajuuteen kuin Viipurinlahden taisteluissa. Vaikuttiko merivoimien eristynyt rooli puolustushaaran rauhan aikana sen puutteisiin?

Merivoimat eivät olleet aikaisemmin tarvinneet niin suurta ilmavoimien tukea kuin Viipurinlahden taisteluiden aikana 1944 olisi vaadittu. Vaikka merivoimille oli alistettu oma lentolaivueensa, Lentolaivue 6 eli merilentolaivue, sen panos taistelutoimintaan ei ollut merkittävä. Laivue toimi pääasiassa sotasaaliskalustolla ja tehtävänä olivat pääasiallisesti merialueiden tiedustelu ja satunnaiset pommitukset. Merilentolaivue osallistui ennen vuoden 1944 torjuntataisteluita myös laivaston suojaukseen.¹⁰¹ 1942 lentolaivue 6 siirrettiin kuulumaan perustettuun Lentorykmentti 5:een, jonka tärkein operaatioalue oli Suomenlahti.¹⁰²

Lähteet tarjoavat hyvin niukasti tietoa, varsinkin merivoimien joukkojen osalta, yhteistoiminnasta puolustushaarojen välillä. Merkintöjä tiedustelutuloksista ja pyynnöistäkin löytyy, mutta niitä tai niiden sisältöä ei ole määritelty tarkemmin. Yhteistoiminnasta vastuussa olevien henkilöiden henkilöllisyyttä ei paljasteta kuin ainoastaan muutamassa merkinnässä. Tällöinkin heidän roolinsa ja toimintansa jää erittäin epäselväksi.

Yhteistoiminnan järjestelyjä ei ole esitetty lähdeaineistossa. Yhteistoiminta tuntuu jääneen hyvin toissijaiseksi eikä siihen ole kiinnitetty mitään huomiota ennen taisteluita, niiden aikana tai niiden jälkeen. Yhteistoiminnan järjestelyt rajoittuivat yhteysupseerin määräämiseen, joka sinällään on jo askel kohti yhteistoiminnan järjestämistä. Yhteysupseereiden keinot vaikuttaa tai koordinoita puolustushaarojen välistä yhteistoimintaa olivat puutteelliset ja heidän roolinsa jäi käytännössä pelkäksi viestin välittäjäksi puolustushaaraesikuntien välillä. Kirjallisuudessa on niin ikään keskitytty taistelutapahtumien kuvaamiseen ja jätetty johtamistoiminta

¹⁰⁰ Mälkki (2007), s. 64.

¹⁰¹ Karhunen, Joppe: *Taistelulentäjien jatkosota*. Tammi, Jyväskylä 1994, s. 105.

¹⁰² Ekman (1983), s. 24.

vähäiselle tarkastelulle. Yhteistoimintaa ei ole teoksissa juurikaan käsitelty, vaan tyydytty mainitsemaan lyhyesti. Kattavaa teosta yhteistoiminnasta ei ole kirjoitettu sotiemme ajalta saati sitten liittyen Viipurinlahden taisteluihin.

Merivoimien toiminta oli komentajakeskeistä, mikä näkyy ajoittain myös arkistolähteissä. Kirjallisuutta, joka käsittelee merivoimien toimintaa Viipurinlahden taisteluiden aikana, löytyy runsaasti ja varsinkin Rannikkotykistörykmentti 22:n osuus on hyvin dokumentoitu. Sekä arkistolähteistä, varsinkin sotapäiväkirjoista, että sotahistoriallisesta kirjallisuudesta löytyy kritiikkiä merivoimien johtamisesta. Organisaatio oli joustamaton ja käskyt sekä suunnitelmat piti hyväksyttää puolustushaaran komentajalla.

3.3. Ilmavoimien johtaminen ja tukitoimenpiteet Viipurinlahden taistelussa

Suomen ilmavoimat olivat kolmen painopistesuunnan, Ihantalan, Vuosalmen ja Viipurinlahden taisteluiden, takia hankalassa tilanteessa. Konekanta oli vähäinen saati sitten, että niiden voima olisi pitänyt jakaa useaan eri suuntaan. Tärkeimmän suunnan muodosti ehdottomasti heinäkuun alussa Tali-Ihantala siellä käytävän torjuntataistelun takia. Olihan kyseessä Suomen itsenäisyys ja suurin maataistelu pohjoismaiden historiassa. Tästä huolimatta ilmavoimat tukivat mahdollisuuksiensa mukaan Viipurinlahdella taistelevia niin maa- kuin merivoimienkin maajoukkoja.

Ilmavoimien edistyksellinen johtamisjärjestelmä mahdollisti pienten ilmavoimiemme niinkin tehokkaan käytön kuin vuoden 1944 suurtaisteluiden aikana pystyttiin. Tärkeitä tekijöitä tällaisen järjestelmän luomiseksi olivat Kannaksen ilmakomentaja eversti Lorentz ja Lentorykmentti 3:n (LeR 3) komentaja eversti Eka Magnusson. Nämä hävittäjäilmailun asiantuntijat ymmärsivät pienen ilma-aseen tehokkaan käytön, mutta myös pommituskoneiden suojaustarpeen. Pienestä konemäärästä huolimatta kykenivät ilmavoimat tukemaan osillaan myös Viipurinlahden taisteluita tiedustelu- ja pommituslennoin.

Ilmavoimien johdossa oli myös tykistöupseeri, kuten merivoimissakin. Kenraaliluutnantti Jarl Lundqvist oli merivoimien komentajan Väinö Valveen jääkäritoveri ja saanut samaan aikaan koulutuksensa jääkäri-tykistössä. Suomessa hänen uransa keskittyi vapaussodan ja sen jälkeisen rauhan ajan palveluksessa tykistöaselajin pariin. Lundqvist myös opiskeli tykistöasioita Ranskassa. Hänet nimitettiin ilmavoimien komentajaksi 1932 ilmavoimien upseeriston vastustuksesta huolimatta. Ilmavoimien upseeriston välit komentajaan pysyivät varautuneina mo-

lempien sotien ajan. Myös hänen ammattitaitoaan arvosteltiin, vaikka Lundqvist olikin opiskellut ilmasotaa Ranskassa 1934.¹⁰³

3.3.1. Ilmavoimien osallistuminen taisteluun

Ilmavoimat olivat aloittaneet ensimmäiset toimenpiteensä Viipurinlahden alueella jo kesäkuun puolivälissä 1944 puna-armeijan suurhyökkäyksen alettua. Ilmavoimat pommittivat Lentorykmentti 4:n (LeR 4) toimesta Koiviston salmessa ja Viipurinlahden alueella esiintyviä vihollisen aluksia kesäkuun 16. ja 19. päivinä. Tali-Ihantalan suurtaistelun alettua keskittyi kesä – heinäkuun vaihteessa ilmavoimien painopiste kokonaan tälle alueelle.¹⁰⁴

Ilmavoimat saattoivat keskittää lentotoimintaansa Viipurinlahden alueelle Tali-Ihantalan taisteluiden laannuttua heinäkuun alussa. Toki osaa voimasta sitoi vielä Ihantalan alueen uhka ja vihollisen Vuosalmelle luoma painopiste. Kaikissa kolmessa painopistesuunnassa tarvittiin omien ilmavoimien tukea, mutta suomalaiset saattoivat heittää taisteluun ainoastaan hävittäjä-lentueita vähäisen konemäärän takia.¹⁰⁵

Heinäkuun 3. – 5. päivien aikana suomalaiset pommikoneet, Ju-88, Blenheimit ja Dornierit, iskivät Viipurinlahden alueella useiden kymmenien koneiden muodostelmina vihollisen maihinnousulaiivastoa vastaan. Pommikoneita suojaavat hävittäjät kävivät useita torjuntataisteluita Viipurinlahden yllä pudottaen useita viholliskoneita. Pommittajat onnistuivat upottamaan lukuisia vihollisen maihinnousualuksia ja veneitä Teikarinsaaren edustalla. Lisäksi pommikoneet pommittivat maihinnousuun valmistautuvia vihollisen aluksia ja joukkoja Viipurinlahden itärannalla Makslahdessa. Myös Uraan saaristossa olevia vihollisen tykistömuodostelmia vastaan hyökättiin pommituskonein. Pommituksissa saavutettiin joka kerta tuloksia tuhoamalla maihinnousualuksia ja tykistöä sekä muuta sotamateriaalia. Vihollisen maihinnousua ne eivät kuitenkaan kyenneet kokonaisuudessaan estämään.¹⁰⁶

Suomalaiset olivat luopuneet kesällä 1944 vanhasta pommitustaktiikastaan, jossa yksi tai muutama kone kävi pommittamassa yksittäisiä kohteita. Kesän 1944 aikana pommitustaktiikka oli muuttunut siihen aikaan maailmalla vallitsevan tavan mukaiseksi, jossa käytettiin suurten pommikonemuodostelmien yhtäaikaista iskuja maksimaalisen tuhon saavuttamiseksi. Suomalaisilla ei kokonaiskonemäärästä johtuen ollut edellytyksiä tällaisten massamuodostel-

¹⁰³ Brantberg (2008), s. 98–99.

¹⁰⁴ Lappalainen (1988), s. 280.

¹⁰⁵ Karhunen, Joppe: *Torjuntavoitto Kannaksella 1944*. Helsinki 1985, s. 228–229.

¹⁰⁶ Karhunen (1985), s. 230–236.

mien käyttöön. Kuitenkin oloissamme usean kymmenen oman pommikoneen keskitetty isku voidaan jo lukea saavutukseksi. Tärkeää oli suojata omien pommittajien toiminta hävittäjillä, jotka sodan tässä vaiheessa olivat käyneet jatkuvien sotalentojen kuluttamina vähiin. Osa koneista oli menetetty ja osa huollettavana. Lento-osasto Kuhlmeyn panos suomalaisten torjuntataistelussa oli merkittävä. Osasto suoritti lentoja myös Viipurinlahdella taisteluiden sen saarista ollessa kiivaimmillaan.¹⁰⁷

Pääsääntöisesti omien pommitusilmavoimien ja saksalaisen lento-osasto Kuhlmeyn koneiden pommitukset suuntautuivat maihinnousualusten keskittymiin Viipurinlahden saarten edustoille. Osittain pommituksia keskitettiin myös Uuraan saarien itäpuolelle, jossa maihinnousujoukkojen laivaukset suoritettiin. Heinäkuun 9. päivän jälkeen suuntautuivat suomalaisten ilmavoimien toimet Vuosalmen alueelle, jossa vihollisen painostus ja ilma-aseen suoritukset lisääntyivät. Viipurinlahden alue jäi vähemmälle huomiolle, joskin sen alueella myös taistelu-toiminta alkoi enemmän muistuttaa asemasotaa.¹⁰⁸

Viipurinlahden saarten alueella ei pommituksia kohdistettu saariin nousseisiin vihollisjoukkoihin. Tämä oli käytännössä mahdotonta aiheuttamatta tappioita omille joukoille. Alueella vallitsi sankka savu tykistön tulituksesta ja vihollisjoukkojen laskemien savuverhojen johdosta. Saarien alueella käytävien taisteluiden aikana suomalaisjoukkojen oli myös hankala määrittää maaleja ilmavoimille sekavan tilanteen ja puutteellisten viestiyhteyksien takia.

3.3.2. Ilmavoimien ja maavoimien yhteistoiminta

Ilma- ja maavoimien välillä oli selkeästi tehokkaampi ja järjestetympi yhteistoiminta kuin merivoimissa. Vaikka merivoimilla oli yhteysupseerinsa mm. V AK:n esikunnassa, ei merivoimien ja ilmavoimien välillä tällaista järjestelyä ollut. Maavoimien tukipyyntöjä ilmavoimille esiintyi lukuisasti Viipurinlahden taisteluiden aikana. Esimerkiksi tiedustelu- ja suojauspyyntöjä esitettiin lentorykmentteihin yhteysupseereiden kautta kiivaimpien taisteluiden aikana heinäkuun alussa 1944. Pyyntöjä esitettiin esimerkiksi V AK:sta 4.7. aikana, jolloin taistelut Teikarsaassa ja Melansaassa olivat kiivaimmillaan. Tukipyynnöt koskivat hävittäjäsuojaa taistelualueelle ja tukipyyntöjä pommittajien saamiseksi.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Karhunen (1994), s. 217–219.

¹⁰⁸ Karhunen (1985), s. 230 – 242.

¹⁰⁹ *V AKE operatiivinen osasto sotapäiväkirja* 1.1.44 – 25.11.44. 4.7.1944, SPK 4467, KA (Sörn).

Viipurinlahden alueella suoritettiin myös tiedustelulentoja omien ilmavoimien toimesta. Näiden lentojen perusteella saatiin usein tietoa vihollisen aluskeskityksistä lahden itäpuolisella rannalla ja joukkojen liikkeistä sekä ryhmyksistä Koiviston alueelta Viipurinlahden suuntaan. Näiden tietojen perusteella kykenivät maajoukot ennakoimaan mahdollisia maihinnousuja Viipurinlahden länsirannikolle.¹¹⁰ Maavoimien ilmasuojan tarpeesta huolimatta ei sitä hävittäjävoimien konekaluston vähäisen määrän vuoksi voitu tarjota yhdellä painopistesuunnista taistelevien joukkojen suojaksi. Ilmasuojaa joukoille tarjoutui pommituskoneiden saapuessa taistelualueen yläpuolelle pommittamaan maihinnousuun ryhmittäviä vihollisaluksia. Pommituskonelaivueiden suojaksi oltiin pakotettuja käyttämään suomalaisten hävittäjien päävoimaa vihollisen ilmaylivoiman takia.¹¹¹

Maavoimat olivat onnellisessa asemassa ilmatuen saannin suhteen. Maavoimien yhtymien esikunnissa toimivat ilmavoimien yhteysupseerit, joiden kautta tarpeelliset tukipyynnöt välitettiin pommituslaivueisiin. Lisäksi maavoimien ilmakomentajana toimiva eversti Lorentz osasi käyttää harkintakykyään oikeiden maalien poimimiseksi pyyntöjen tulvasta. Keskeinen tekijä ilma- ja maavoimien välillä oli yhteysupseerien kautta saavutettu nopeus, jolla tarpeelliset tukipyynnöt saatiin välitettyä eteenpäin. Merivoimien alaisuudessa taistelevien rannikkojoukkojen tilanne oli huomattavasti heikompi johtuen yhteysupseerien puuttumisesta. Tukipyynnöt välitettiin puolustushaaraesikunnan kautta, jolloin sanoman välittyminen kesti kohuttoman pitkään. Toki rannikkojoukot hyötyivät samalla alueella taistelevien maavoimien joukkojen kutsumista pommituslentoista.¹¹²

Kannaksen joukkojen komentaja kenraaliluutnantti Oesch ja kannaksen ilmakomentaja eversti Lorentz tapasivat ja neuvottelivat useaan otteeseen heinäkuun alun taisteluiden aikana.¹¹³ Oesch antoi Lorentzille lähinnä vaatimuksia ja esityksiä ilmatuen saamisesta. Hän ei kuitenkaan puuttunut millään tavalla Lorentzin johtamiseen eikä pyrkinyt vaikuttamaan ilmaoperaatioiden toteutukseen.

3.4. Toteutuiko puolustushaarojen yhteistoimintaa?

Läheisimmässä yhteistoiminnassa kolmesta puolustushaarasta olivat maa- ja ilmavoimat. Näiden kahden puolustushaaran välillä oli läheistä ja jatkuvaa yhteysupseeritoimintaa, ja kii-

¹¹⁰ Koskimaa (1996), s. 110.

¹¹¹ Mälkki (2007), s. 64.

¹¹² Sama, s. 64.

¹¹³ *Kannaksen joukkojen komentajan esikunta, operatiivinen osasto, sotapäiväkirja n:o 1 14.6. – 19.9.44, T 14203, KA (Sörn).*

vaimpien torjuntataisteluiden aikana pyrittiin vähäisestä konemäärästä ja useammasta painopistesuunasta huolimatta ohjaamaan ilmavoimien tukea myös Viipurinlahden alueelle. Tärkeimpänä suuntana heinäkuun alussa pidettiin Ihantalaa ja Vuosalmea.

Ilmavoimien ja maavoimien keskinäinen kanssakäyminen tapahtui kokeneiden ammattisotilaiden kesken. Lähdeaineistosta löytyy useita merkintöjä Karjalan kannaksen korkeimpien johtohenkilöiden keskinäisistä tapaamisista ja neuvotteluista. Kannaksen joukkojen komentaja kenraaliluutnantti Oesch ja kannaksen ilmakomentajaksi määrätty eversti Lorentz tapasivat usean kerran Oeschin esikunnassa. Lorentz koordinoi ilmavoimien käyttöä Oeschiltä saamiensa vaatimusten perusteella. Oesch ei kuitenkaan korkeammasta asemastaan ja arvostaan huolimatta puuttunut Lorentzin johtamiseen.

Lähteistä ei löydy dokumentteja siitä, mitä yhteysupseerien välittämät pyynnöt ja Lorentzin ja Oeschin väliset keskustelut sisälsivät. Taistelussa olleiden joukko-osastojen sotapäiväkirjojen perusteella voidaan päätellä maajoukkojen vaatineen pommituksia maihinnousun torjumiseksi ja maihinnousuvalmisteluiden ehkäisemiseksi. Näitä pommituksia myös toteutettiin. Sotapäiväkirjoissa esiintyy myös lukuisia tiedustelupyynnöitä ja vaatimuksia ilmasuojasta. Vähäinen hävittäjävoima ei kuitenkaan mahdollistanut ilmaherruuden voittamista Viipurinlahden alueella.

Vaikka viitteitä yhteistoiminnasta onkin, ei lähdeaineisto kerro mitään sen varsinaisista järjestelyistä. Yhteistoiminta vaikuttaa unohtuneen dokumentoitaessa taisteluiden lopputuloksia. Lähdeaineiston ja lähinnä vähäisen tiedon perusteella voi tulkita, ettei yhteistoiminnalle ollut luotu ennalta minkäänlaista toimintatapamallia. Lähdeaineisto ei myöskään käsittele erityisesti johtamistoimintaa. Siitä on kuitenkin huomattavasti enemmän tietoa kuin yhteistoiminnan toteutuksesta. Johtamista ei kirjallisuudessa tai arkistolähteissä analysoida vaan johtajien toiminta esitetään joukko-osasto- ja perusyksikkötasolla taistelukertomuksien ja kuvauksien yhteydessä.

Yläjohtoportaiden esikuntien johtamista on hankala tulkita lähdeaineiston perusteella. Tiedot löytyvät käskyjen muodossa ja sotapäiväkirjoista. Näidenkin perusteella on havaittavissa selkeät erot esimerkiksi maavoimien ja merivoimien johtamiskulttuurissa. Johtaminen alueella helpottui, kun merivoimien alaiset joukot alistettiin V armeijakunnalle kenraalimajuri Antero Svenssonin alaisuuteen. Tämä vaikutti myös alistettujen joukkojen ilmatuen saamisen helpotumisena.

Yhteistoimintaa toteutettiin Viipurinlahden taisteluiden aikana paikoitellen varsin runsaastikin. Se ei kuitenkaan vastaa nykyaikaista käsitystä yhteistoiminnasta aselajien tai puolustushaarojen välillä. Yhteistoiminta rajoittui pääasiallisesti korkeiden maavoimien sotatoimiyhtymien ja armeijaesikuntien tasolle ulottumatta taktisen tason toimintaan. Jos yhteystoimintaa järjestettiin taktisella tasolla joukko-osastojen välillä, keskittyi yhteysupseerien rooli lähinnä viestin välittäjäksi.

Edellytykset yhteystoiminnan järjestämiselle olivat olemassa Viipurinlahden taisteluiden aikana. Armeijakunnan ja joukko-osastojen esikuntiin oli sijoitettu sekä ilmavoimien että merivoimien yhteysupseereita. Merivoimien ja maavoimien toimesta yhteysupseereille määrättiin tehtäviä esimerkiksi omatunnusten välittämiseksi. Puutteellisten yhteyksien, viestivälineistön ja johtamiskulttuurien ristiriitaisuuksien takia yhteysupseeritoiminta oli puutteellista.

4. VIIPURINLAHDEN TAISTELU JOINT-KÄSITTEEN NÄKÖKULMASTA

Kolmannessa pääluvussa käsittelen Viipurinlahden taistelua nykyaikaisen joint- eli yhteisoperaatiokäsitteen näkökulmasta. Vuoden 1944 aikana kyseistä käsitettä ei vielä Suomessa eikä maailmalla tunnettu. Taisteluja ei käyty tai suunniteltu yhteisoperaatiokäsitteen periaatteita noudattaen. Kuitenkin monessa taistelussa on havaittavissa toimenpiteitä, jotka ovat hyvin lähellä yhteisoperaatiota. Viipurinlahden taistelu on suomalaisittain lähes ainoa tarkastelun kohde, jossa on havaittavissa yhteisoperaation periaatteita.

Pääluvussa käsitellään taistelua neljän joint- eli yhteisoperaatioperiaatteen näkökulmasta. Näitä ovat keskitetty komento, tehtävätaktiikka, joukkojen taloudellinen käyttö ja synkronointi. Periaatteet pohjautuvat yhdysvaltalaiseen joint-doktriiniin, koska suomalainen sotataito ei tällaista doktriinia vielä täysin tunne. Käsitteitä tarkastellessani olen kuitenkin sivunnut niiden avaamiseksi myös suomalaista sotataitoa. Vaikka suomalainen sotataito ei määrittele yhteisoperaatiota niin yksityiskohtaisesti kuin yhdysvaltalainen, on kansallisissa yhteisoperaatiokäsitteissä paljon yhtymäkohtia yhdysvaltalaiseen.

Käsittelen kyseistä neljää yhteisoperaation periaatetta, koska niiden piirteitä esiintyy Viipurinlahden taisteluissa sekä myönteisessä että kielteisessä mielessä, ja ne ovat keskeisiä yhteisoperaation toteutumiseksi. Periaatteet pohjautuvat kapteeniluutnantti Ville Vänskän esipuserikurssin opinnäytetyöhän, jossa nämä käsitteet on selkeästi esitetty. Keskitetty komento on tärkeä yhteisoperaation johtamisen kannalta, ja siihen liittyy läheisesti yhteisoperaation esikunta. Tehtävätaktiikan avulla komentaja luo perusteet alaisilleen yhteisoperaation suorittamiseksi ja vapauttaa koko operaation komentajan keskittymään kokonaistavoitteeseen. Joukkojen taloudellisella käytöllä muodostetaan painopiste ratkaisevaan hetkeen taistelukentällä. Tähän liittyy myös synkronointi, jolla painopiste luodaan tiettyyn aikaan ja paikkaan koko yhteisoperaatioon käytettävissä olevalla voimalla.

4.1. Keskitetty komento Viipurinlahden taisteluissa

Yhtenä tärkeimmistä yhteisoperaation määrittelevistä tekijöistä, jota voidaan pitää myös sen yhtenä periaatteena, on keskitetty komento. Operaation komennon tulee olla yhdellä vastuullisella komentajalla, jolla on valta tehdä suunnitelmat ja päätökset ilman, että hänen toimintaansa sekaannutaan poliittisesti. Komentajan aseman tulee myös olla suojattu ulkopuolisilta vaikutteilta, kuten poliittisilta näkemyksiltä.

Koska suomalainen sotataito ei vielä tunne tai hallitse tehokkaasti yhteisoperaation periaatteita, on tarkasteltava joint-käsitteen suurvallan Yhdysvaltojen oppien kautta. Yhdysvaltalaisessa doktriinissa keskitetty komento, Unity of command, pyrkii säilyttämään komennon yhtenäisyyden yhdellä komentajalla. Tärkeää on myös, että kaikilla osallistujilla on sama tavoite. Tavoitteiden on oltava yhtenäiset siinäkin tapauksessa, että toimijat ovat kansainvälisiä samassa operaatiossa, eivätkä välttämättä kuulu edes samaan komentoketjuun.¹¹⁴

Toimiakseen tehokkaasti yhteisoperaation komentajalla tulee olla tukenaan tehokas esikunta, jolla on kokemusta laajoista operatioista, niiden suunnittelusta ja toteutuksesta. Esikunnan vastuullisten upseereiden tulee ymmärtää yhteisoperaation periaatteet ja esikunnassa tulee olla edustus kaikista operatioon osallistuvista puolustushaarajoukoista. Tällöin yhteisoperaation komentajan ei tarvitse hallita kaikkia yhteisoperaatioon osallistuvien puolustushaarojen tekijöitä, riittää kun hän ne ymmärtää. Esikuntansa avulla hän kykenee toteuttamaan myös oman aselajinsa ulkopuolisten puolustushaarojen osuuden tehokkaasti ja liittämään sen yhteisoperaation kokonaisuuteen.

Ongelmana Viipurinlahden taisteluiden alkaessa oli juuri komentoketjun hajanaisuus. Alueella taisteli kahden eri puolustushaaran joukkoja painopistesuunnassa omien puolustushaarakomentajiensa alaisuudessa. Merivoimien maajoukkojen, pääsääntöisesti Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaatin, rasitteena olivat lisäksi puolustushaarakomentajan vaatimukset ja puuttuminen alajohtoportaiden päätöksiin. Viereisellä vastuualueella Viipurinlahden pohjoisosassa taistelevat maavoimien joukko-osastot kuuluivat Karjalan joukkojen komentajan alaisuuteen. Tämä johtoporras oli perustettu suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen kesäkuun loppupuoliskolla Päämajan ja Armeijakuntien väliin Kannaksella.

Kannaksen joukkojen komentajaksi määrättiin 14.6.1944 kenraaliluutnantti Oesch ylipäällikön käskyllä. Hänen tehtävänään oli nimenomaan johtaa ja koordinoita armeijakuntien ja vastaavien sotatoimiyhtymien toimintaa. Kaikki armeijakunnat Karjalan kannaksen alueella alistettiin kenraaliluutnantti Oeschille ja niiden komentajat vastasivat suoraan hänelle. Tämä vastaa jo yhteisoperaation periaatetta komentajan vastuusta.¹¹⁵

Kannaksen joukkojen komentajan esikunta (KaJoKe) muistutti jo yhteisoperaation esikuntaa. Se oli Päämajan alle muodostettu esikunta, joka johti Kannaksella taistelevia armeijakuntia.

¹¹⁴ JP 3-0 Joint Operations (2010). GL-28.

¹¹⁵ Päämaja, Operatiivinen osasto, kky n:o 1515/Op.1/9.a/Sal./14.6.1944, T 8481/11/201-202, Tsto III/KanRE/IV AK, Sal.kirjeistöä 1944, KA (Sörn).

Voidaan puhua siis armeijan esikunnasta. Karjalan joukkojen komentajalle annettiin itseenäinen tehtävä, torjua vihollisen läpimurtoyrityksen Karjalan kannaksen

Poikkeavuutta oli kuitenkin havaittavissa yhteisoperaation vastuun asettelussa. Esimerkiksi komento-, ja huoltoasioista armeijakunnat vastasivat suoraan Päämajaan virkatietä noudattaen. Kenraaliluutnantti Oeschille annettiin kuitenkin mahdollisuus puuttua ja vaikuttaa myös kyseessä oleviin hallinnollisiin ja huollollisiin asioihin tahtonsa läpi saamiseksi. Tämä ei kuitenkaan vastaa yhteisoperaation periaatetta, jossa komentajalla on kaikki valta vastuullaan oleviin joukkoihin sidottuna.¹¹⁶

Tarkoituksena oli luoda tehokas ja vastuussa oleva johtoporras Päämajan alapuolelle painopistesuuntaan, millä helpotettiin ja nopeutettiin kyseisen painopistesuunnan joukkojen taistelua. On kritisoitu, oliko tarpeellista luoda kyseistä johtoporrasta Päämajan alapuolelle. Päämaja olisi voinut itse johtaa ja koordinoida kannaksen suunnan taistelujä. Kuitenkin alajohtoportaan luominen helpotti Päämajan johtamistaakkaa ja keskitti useiden armeijakuntien johdon yhdelle komentajalle. Tämä toteutuu juuri yhteisoperaation käsitteen mukaisesti.

Karjalan joukkojen komentoelin kenraaliluutnantti Oeschin alaisuudessa ei kuitenkaan täysin ratkaissut ongelmia Viipurinlahdella. Viipurinlahden länsirannikon puolustuksesta ja vihollisen ylimenohyökkäyksen pysäyttämistä vastasivat edelleen sekä merivoimien että maavoimien joukko-osastot kahden eri komentajan alaisuudessa. Puolustushaarojen väliraja kulki linjaa Nisalahden koillispuolelta kohti Revonsaarta jättäen Teikarinsaaren ja Melansaaren merivoimille vastuualueen rajan lounaispuolelle.¹¹⁷ Näin painopistesuunta oli jaettu kahden eri puolustushaaran välille, kahdelle eri johtoportaalille, kahden erilaisen johtamiskulttuurin välille eikä puolustushaarojen välille järjestetty tehokasta yhteistoimintaa.

Taisteluiden alkaessa Viipurinlahden alueella keskitti vihollinen ensimmäiseksi painopisteenä juuri Melansaaren ja Teikarinsaaren alueille. Merivoimien vastamuodostettu Rannikkotykistörykmentti oli torjuntavastuussa kehojen viestiyhteyksien takana. Yhteistoiminta maa- ja ilmavoimien välillä toimi olosuhteisiin nähden tehokkaasti, mutta merivoimien toimesta ei yhteistoimintaa ollut järjestetty ilmavoimiin, joten elintärkeä ilmatuki jäi vähäiseksi taistelevien joukkojen pyynnöistä huolimatta.

¹¹⁶ Päämaja, Operatiivinen osasto, kky n:o 1515/Op.l/9.a/Sal./14.6.1944, T 8481/11/201–202, *Tsto III/KanRE/IV AK, Sal.kirjeistöä 1944*, KA (Sörn).

¹¹⁷ Koskimaa (1996), s. 70.

Merivoimien komento oli keskitetty yhdelle komentajalle, nimittäin merivoimien komentajalle. Viipurinlahden alueella olisi ollut alajohtoportaan Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaati, jonka alaisuuteen Teikarinsaaren ja Melansaaren puolustuksesta vastaava Rannikkotykistörykmentti 22 kuului. Komentoketjulta puuttui joustavuus, minkä vuoksi alajohtoportaiden esitykset ja käskyjen toteutukset saattoivat viivästyä kriittisesti. Päätökset, muutokset ja käskyt tuli hyväksyttävä komentajalla, jonka esikunta sijaitsi kaukana rintamasta, jopa perusyksikön tasolta asti. Tämä toimintamalli ei tue yhteisoperaation periaatetta. Yhteisoperaatiota toteutettaessa tulee komentoportaan olla suhteellisen lähellä itse operaatioaluetta ja keskittyä vain ja ainoastaan kyseiseen operaatioon. Näin ei merivoimien tapauksessa taisteluiden alkuvaiheessa ennen 5.7. tapahtunut.

Myös alajohtoportaisissa ymmärrettiin puolustushaaran johdon toiminnan vaikutukset taistelujohtamiseen. Sotapäiväkirjojen merkinnät merivoimien esikunnan käskyistä siirrellä yksittäisiä joukkoyksiköitä ja perusyksiköitä vahvistavat puolustushaaran ylimmän johtoportaan puuttumisen taisteluiden johtamiseen myös taktisella tasolla. Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaatin sotapäiväkirjassa on tuntematon merkittäjä purkanut turhautumistaan sivun marginaaliin ja todennut ”Komppanioita johdetaan 200 km:n päästä!”.¹¹⁸

Yhteisoperaation periaatteiden mukaisesti operaation komentaja on suurien linjojen vetäjä. Esikuntansa avulla hän päättää ja vastaa operaation kokonaisuuden kannalta merkittävistä päätöksistä ja taisteluliikkeistä. Yhteisoperaation komentajan aika ei riitä taktisen tason päätösten tekemiseen tai niihin puuttumiseen alaisten ohi, ellei se vaikuta operaation suuriin kokonaistavoitteisiin.

Laivaston osuus taisteluissa ei toteuttanut yhteisoperaation periaatteita tarkasteltaessa Viipurinlahden alueella kevyen laivasto-osaston vallitsevaa tilannetta. Vaikka laivaston yhteysupseereita olikin V Armeijakunnan esikunnassa asti, oli laivasto-osaston taistelusyöky Viipurinlahdelle kuitenkin puhtaasti merivoimien johtama ja koordinoima operaatio. Sen tarkoituksena oli helpottaa Teikarinsaarella ja Melansaarella taistelevien rannikkojoukkojen tilannetta niiden taistellessa maihinnousua suorittavia vihollisia vastaan. Kyseessä oli kuitenkin puolustushaaran sisäinen operaatio, jonka johto oli kaiken lisäksi hajautettu. Laivasto-osaston komentaja ei ollut osastonsa mukana, vaan hänet oli määrätty jäämään maihin osaston komentopaikkaan. Päälliköksi määrättiin toinen laivueen komentaja, joka samalla johti laivueen toista alusryhmää sen jakauduttua kahdeksi osastoksi.

¹¹⁸ *Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaatin sotapäiväkirja n:o 4, 28.6. – 8.8.1944, SPK 8336, KA (Sörn).*

Viipurinlahden alueella rannikon puolustuksesta vastasi V Armeijakunnan joukot kenraalimajuri Antero Svenssonin alaisuudessa. Merivoimien alaisuudessa toimiva Rannikkotykistörykmentti 22 alistettiin kenraaliluutnantti Oeschille 5.7. klo 23.00 alkaen Päämajan toimesta. Tämä keskitti painopistesuunnan joukot yhden johdon alle lisäten V Armeijakunnan vastuualueetta sekä mahdollistaen rannikkojoukoillekin mahdollisuuden tehokkaampaan ilmatukeen maavoimien yhteyksien ansiosta. Aloite vastuualueen muuttamiseen tuli alun perin kenraalimajuri Svenssonilta, jonka esityksen perusteella vastuurajat muuttuivat ja RTR 22 alistettiin V Armeijakunnalle.¹¹⁹ Vastuualueen uudelleen määrittämistä ja mahdollista joukkojen alistamista ehdotettiin jo 5.7. klo 15.50 kenraaliluutnantti Oeschille puhelimitse V Armeijakunnan esikunnasta esikuntapäällikön toimesta. Vastuualueen saattaminen yhden komentajan alaisuuteen oli tärkeää, ja se tiedostettiin heti taisteluiden alettua.¹²⁰

Puolustusta järjesteltiin muutenkin uudelleen Viipurinlahden alueella. Ratsuväkiprikaatin vastuualueella rintamavastuu vaihdettiin saksalaisen 122. Divisioonan kanssa, jolloin Ratsuväkiprikaati siirtyi reserviin yhdessä sille alistetun virolaisista vapaaehtoisista muodostetun JR 200 kanssa. Kenraaliluutnantti Oesch käski V Armeijakunnan komentajaa muodostamaan rintamasta irrotetuista joukoistaan divisioonan vahvuisen reservin hänen johtoonsa. Kenraalimajuri Svenssonin ehdotuksesta reservi jäi kuitenkin V Armeijakunnan alaisuuteen mahdollisen maihinnousun takia. RTR 22 oli kuluttanut noin puolet voimastaan eikä sen lohkolla ollut reservejä.¹²¹

Keskitetyn komennon vaatimukset eivät silti vielä täyttyneet. Komentajan tulee saada suorittaa tehtävänsä rauhassa, ilman ulkopuolisten puuttumista hänen tai hänen alaistensa joukkojen tehtäviin. RTR 22 oli alistettu operatiivisesti V AK:n komentajalle kenraalimajuri Svenssonille. Kuitenkin merivoimien komentaja kenraaliluutnantti Valve määräsi Äänisen Rannikkoprikaatin joukkoja alueelle sijoitettavaksi. Valve määritteli joukoille jopa ryhmitysalueet ohi kenraalimajuri Svenssonin, jonka alaisuudessa joukot toimivat. Svensson lähestyi kirjeellä 11.7.1944 Kannaksen joukkojen komentajaa kenraaliluutnantti Oeschia saadakseen ratkaisun asiaan. Tilanne ratkesi kuitenkin jo seuraavana päivänä kenraalien Valveen ja Svenssonin keskinäisissä neuvotteluissa.¹²²

¹¹⁹ Päämaja, operatiivinen osasto, kky n:o 1947/op.l/5.d/sal./5.7.1944, T 16443/1931, *MeriVE, Op.os, operaatiokäskyt ja toimintasuunnitelmat*, KA (Sörn).

¹²⁰ V Armeijakunnan operatiivisen osaston sotapäiväkirja 4.7. – 23.10.1944, SPK 4471, KA (Sörn).

¹²¹ Koskimaa (1996), s. 116–117.

¹²² V Armeijakunnan esikunta, operatiivinen osasto, kirjelmä Kannaksen joukkojen komentajalle n:o 654/III/113 b.sal./11.7.1944, T 5761/6, *Kannaksen joukkojen komentajan esikunta, operatiivinen osasto, sal. kirjeistöä 1944*, KA (Sörn).

Viipurinlahden alueesta vastasi nyt kokonaisuudessaan V Armeijakunnan joukot kenraalimajuri Svenssonin alaisuudessa. Näin kaikki joukot oli saatu yhden armeijakunnan ja yhden komentajan suoranaisten johdon alle. Tämä tapahtui kuitenkin vasta 6.7., jolloin kiivaita taisteluja oli jo käyty usean päivän ajan, ja monista Viipurinlahden saarista oli jouduttu luopumaan. Näin kuitenkin muodostettiin keskitetty komento, joka vastasi omasta operaatioalueestaan. Tukenaan V Armeijakunnalla oli voimakas tykistö ja kannaksen ilmakomentajan, eversti Lorentzin, johtamat ilmavoimat, jotka pommituksin tukivat taisteluita. Yhden johdon alle yhdistetyt Viipurinlahden alueesta vastaavat joukko-osastot olivat huomattavasti paremmin järjestetyt kuin taisteluiden alkuvaiheessa nopeasti kootut, tasoltaan vaihtelevan varustuksen ja taistelukokemuksen omanneet erilliset yksiköt. Puolustuksen järjestelyt olivat muuttuneet selkeämmiksi kuin mitä ne olivat sekavan alun aikana. Sotatoimiyhtymällä oli käytössään divisioonan vahvuinen reservi mahdollisen maihinnousun torjuntaan sen suuntautuessa Viipurinlahden länsirannikolle. Myös aseveljien apu vaikutti alueella saksalaisen 122. Divisioonan muodossa, joka soveltui huomattavasti paremmin rannikotaisteluihin kuin suomalaiset jalkaväkiyksiköt, varsinkin maihinnousun torjuntaan raskaan suora-ammunta-aseistuksensa ansiosta.¹²³

Voidaanko kuitenkin Viipurinlahden alueen taisteluissa toteutettua johtamistoimintaa kutsua keskitetyksi komennoksi ja tarkastella sitä yhteisoperaation periaatteiden mukaisesti? Yhteisoperaatioon liittyy yhtenä tärkeänä osana keskitetty komento. Yhteisoperaation itsessään tulee tapahtua erillisenä sotatoimena, jolla on alku ja loppu. Viipurinlahden taisteluhan oli jatkumo Koivistolta vetäytymiselle ja Viipurin valtaukselle. Viipurinlahden taistelussa on viitteitä keskitetyn komentoportaan luomisesta, varsinkin 6.7. alkaen, jolloin maalla taistelevat joukot yhdistettiin saman komennon alle. Kuitenkin Viipurinlahden taisteluihin ja johtamiseen vaikutti omalta taholtaan V Armeijakunnan ylempi johtoporras eli Karjalan joukkojen komentaja ja hänen esikuntansa. KaJoKe:sta annettiin V Armeijakunnan komentajalle edelleen vaatimukset ja käskyt hänen oman armeijakuntansa johtamiselle. V Armeijakunta kuului yhtenä sotatoimiyhtymänä Karjalan joukkojen komentajan kenraaliluutnantti Oeschin alaisuuteen.

4.2. Tehtävätaktiikan toteutuminen

Tehtävätaktiikka eli Auftragstaktik, joka perustuu saksalaisten sodankäynnin ja johtamisen periaatteisiin toisen maailmansodan alun aikaan. Tehtävätaktiikka korostaa sotajoukon komentoketjun joustavuutta ja alaisiin luottamista. Se käytännössä vapauttaa komentajan teke-

¹²³ Koskimaa (1996), s. 116 – 120.

mästä taktisen tason päätöksiä ja antaa hänelle vapaat kädet keskittyä yhteisoperaation suunnitelmiin, operatiiviseen johtamiseen ja strategisen tason tavoitteiden saavuttamiseen. Saksalaisessa sotilaskulttuurissa tehtävätaktiikka muodostui nimenomaan strategisen ja taktisen tason väliin. Tehtävätaktiikan merkitys korostuu keskitetyn komennon yhteydessä.

Tehtävätaktiikka ei suoranaisesti esiinny yhdysvaltalaisen sotataidon doktriinissa, Joint Publication JP 3-0 Joint Operations, mutta se on kuitenkin ollut vaikuttamassa joint-ajattelun kehittymiseen. Länsimainen sotataito on pyrkinyt nykyaikoihin saakka samaan kuin saksalainen sotataito toisen maailmansodan aikana. Kyseisen aikakauden saksalaista sotataitoa voidaan pitää tehtävätaktiikan edelläkävijänä.¹²⁴

Suomalaisessa sotilaskulttuurissa ja sotataidossa tehtävätaktiikka on yhteisoperaation ohella nykyäänkin outo käsite. Vaikka Suomessa oli jatkosodan aikaan maan sotilaslaitoksen olemassaoloon nähden varsin kehittynyt yleisesikunta, ei tehtävätaktiikan periaate välttämättä aina toteutunut. Tähän vaikutti jo Suomen armeijan kokoonpano, jossa erillisiä yksiköitä saatettiin alistaa yhdelle komentajalle kriittisissä tilanteissa. Esimerkkinä tästä on talvisodan aikana pohjoisella rintamalla pienistä yksiköistä kootuilla joukoilla suoritetut sotatoimet. Sama on havaittavissa Viipurinlahden taisteluiden aikana puolustusjärjestelyissä. Nopeasti muodostunut uusi, kriittinen painopistesuunta ei välttämättä luo tehokasta pohjaa toteuttaa johtamista tehtävätaktiikan periaatteita noudattaen.

Tehtävätaktiikan puuttuminen näkyy selkeimmin merivoimien alaisten joukko-osastojen johtamisessa. Jos joukko-osastojen tuli hyväksyttää päätöksiään Helsingissä tai Haminassa sijaitsevissa esikunnissa asti, ei voida puhua joustavuudesta tai alaiseen luottamisesta. Toki merivoimien joukot olivat joutuneet painopistesuuntaan, jota korosti Viipurinlahti ja Suomen rannikon turvaaminen.

Toteutuiko tehtävätaktiikka maavoimien osalta? Viipurinlahden alueella toimivia joukkoja johti V Armeijakunta, joka kuului Karjalan joukkojen komentajan alaisuuteen. Maavoimien osalta ei lähdeaineistossa ole havaittavissa kritiikkiä johtosuhteiden osalta. Arkistolähteet eivät myöskään tarjoa rivien välistä luettavaa kritiikkiä, kuten rannikkojoukkojen arkistolähteistä taas on havaittavissa. Karjalan joukkojen komentaja, kenraaliluutnantti Oesch ei suoranaisesti puuttunut alaiensa komentajien toimintaan. V Armeijakunnan komentaja kenraalimajuri Svensson johti armeijakuntansa joukkoja omalla vastualueellaan. Kuitenkin kahden johtoportaan komentajan välillä käytiin neuvotteluja ja tehtiin esityksiä mahdollisista joukkojen

¹²⁴ Mälkki (2007), s. 61.

uudelleen järjestelyistä. Tällaisia esityksiä tehtiin myös V Armeijakunnan toimesta Karjalan joukkojen komentajalle, jotka hänen toimestaan päätettiin joka puolesta tai vastaan. Suoranaista luottamuspulaa ei arkistolähteiden perusteella ole havaittavissa, koska yleensä hyvin perustellut esitykset saivat KaJoKe:n hyväksynnän. Tärkeimpänä oli esimerkiksi kenraalimajuri Svenssonilta tullut esitys johtosuhteiden ja vastuualueiden selkeyttämisestä Viipurinlahden alueella.¹²⁵

V Armeijakunnan ja alajohtoportaiden välillä ei ole havaittavissa lähdeaineiston perusteella puuttumista alaisen johtamiseen. Alajohtoportaisissa toimivat yhtymät ja joukko-osastot saivat toteuttaa omalla alueellaan sotatoimia aikaisempien yläjohtoportaan antamien käskyjen puitteissa. Arkistolähteet tukevat kirjallisuuslähteiden tietoja. Arkistolähteitä tarkasteltaessa on havaittavissa Viipurinlahdella 4. – 9.7. käytyjen taisteluiden kriittisyys ja tilanteen kiireellisyys. Ennen ja jälkeen kyseisen ajankohdan on arkistomateriaalista löydettävissä paljonkin käskyjä ja suunnitelmia monesta eri johtoportaan arkistosta ja sotapäiväkirjoista. Kirjallisten käskyjen puute kyseiseltä ajalta tukee käsitystä, että johtamistoiminta on ollut paljolti radioyhteyksien ja lähettien varassa. Näiden seikkojen perusteella voi päätellä tilanteen kriittisyyden ja kiireellisyyden. Ei ollut aikaa suunnitella ja tuottaa käskyjä, vaan johdettiin tilanteen mukaan. Itse taistelussa johtaminen oli monesti jopa joukkueiden johtajien vastuulla. Sekava tilanne ja tappiot saivat alemman portaan johtajat ottamaan johdon ja vastuun jopa koko saarta puolustavista joukoista.

Tilanteessa, jossa Viipurinlahden saarten taisteluissa toimittiin, oli ylemmän johtoportaan luotettava alaisiin. Eikä aina välttämättä edes omasta tahdostaan, vaan tilanteen kehityksen takia. Sekava tilanne ja johtamisyhteyksien pettäminen aiheutti pakosta tilanteita, jolloin saarissa taistelevien joukkojen johto ajautui taktisen tason johtamiseksi. Ei ollut mahdollisuutta johtaa joukko-osastojen kokonaisuuksia, vaan oli luotettava ja toivottava alaisten tekevän oikeat ratkaisut tilanteen edellyttämällä tavalla. Voidaan puhua tehtävätaktiikan toteutuneen pakon sanelemana.

4.3. Joukkojen taloudellinen käyttö taistelussa

Joukkojen taloudellinen käyttö, Economy of Force, kuuluu yhtenä periaatteena yhdysvaltalaiseen joint-doktriiniin. Sen tarkoituksena on käyttää joukkoja oikeassa paikassa oikeaan aikaan suhteutettuna tehtävän kokoon. Toissijaisissa suunnissa tapahtuviin operaatioihin, pidettäessä

¹²⁵ *Karjalan joukkojen komentajan esikunta, operatiivinen osasto, sotapäiväkirja* 14.6. – 19.9.1944, T 14203, KA (Sörn).

toissijaista aluetta, viivytettäessä tai suoritettaessa taistelutehtävää, jolla ei ole merkitystä operaation varsinaiseen tavoitteeseen, käytetään mahdollisimman vähän tehokasta taisteluvoimaa, jolla on suurempi merkitys operaation tavoitteen saavuttamisessa.¹²⁶ Yhteisoperaatiossa komentaja ei siis käytä turhaan joukkojaan operaation kannalta merkityksettömään tehtävään tai muuhun suoritukseen. Esimerkiksi nykyaikana monilla kriisialueilla toimivat monikansalliset avustusjärjestöt tukevat osaltaan yhteisoperaatioiden toteutusta, jolloin sotilajoukkoja ei tarvitse sitoa humanitäärisiin tehtäviin.

Viipurinlahden taisteluiden aikana oli operaation johdon ja taistelevien joukko-osastojen komentajien välillä näkemuseroja puolustusaseman sijainnista ja tiettyjen maastokohtien pitämisestä. Rannikkotykistörykmentti 22:n vastuualueeseen kuului kaksi saarta, joiden hallinnasta käytiin ehkä kiivaimmat taistelut heinäkuun alun aikana Viipurinlahdella. Rykmentin komentaja oli eri mieltä saarien merkityksestä sen hetkisen johdon kanssa. Saaret oli pidettävä jatkán torjuvalla puolustuksella merivoimien komentajan kenraaliluutnantti Väinö Valveen käskyllä. Kuitenkin RTR 22:n komentaja eversti Lyytinen olisi halunnut pitää saaret vain eteen-työnnettyinä tukikohtina, joista olisi ylivoiman edestä luovuttu viivytystaisteluin vihollisen hidastamiseksi. Saaria varustettiin nopeasti, mutta maaston ja maaperän kivikkoisuuden takia tehtävä oli haastava käytettävissä olevalla välineistöllä. Rykmentinkomentaja ehdotti päävastarinta-aseman siirtämistä mantereelle ja saarista luopumista suoraan merivoimien komentajalle hänen ollessaan tarkastusmatkalla rykmentin alueella 25.6. Komentaja ei tähän suostunut ja lisäksi hän määräsi saaret otettavaksi takaisin vastahyökkäyksellä, jos vihollinen ne saisi vallattua.¹²⁷

Eversti Lyytisen esityksen pyrkimyksenä oli saada aikaan asemat helpommin puolustettavaan maastoon mantereelle, jossa kaiken lisäksi tappiot olisivat olleet pienemmät. Saarten säilyttämisen tarkoituksenmukaisuus kummastuttaa. Käytännössä niillä ei ollut kokonaistilanteen kannalta strategista merkitystä ja jo eteen-työnnettyjen tukikohtien avulla olisi vihollista saatu hidastettua.

Taisteluiden alettua 4.7. käytiin Teikarinsaaresta ja Melansaaresta kiivasta taistelua. Vihollisen voimakas tulivalmistelu ja ilmavoimien tuki sekoittivat pahasti suomalaisjoukkojen puolustusjärjestelyt saarissa ja katkaisivat suurimman osan viestiyhteyksistä vaikeuttaen johtamista. Puolustustaistelut kestivät koko päivän puolustajien vetäytyessä Teikarinsaaren pohjoispäähän. Yöllä 4. – 5.7. saatujen vahvistusten avulla tehtiin vastahyökkäys. Käskyn mukai-

¹²⁶ JP 3-0 Joint Operations (2010). GL-28.

¹²⁷ Lappalainen (1983), s. 21.

sesti saarien menetetyt alueet vallattiin lisävoimien avulla takaisin ja vihollisen maihinnousujoukot työnnettiin mereen 5.7. aamun aikana. Vihollisen uusi maihinnousu käynnistyi ennen kuin suomalaisten puolustus ennätettiin saattaa torjuntavalmiiksi. Puolustajat joutuivat taas vetäytymään ja eversti Lyytinen antoi omalla vastuullaan käskyn Teikarinsaaren luovuttamisesta. Melansaareen nousi niin ikään vihollisosasto, mutta saaren puolustajat kykenivät omin voimin pitämään saaren ja lyömään hyökkääjän. Melansaaresta vetäydyttiin illalla 5.7. merivoimien komentajan luvalla.¹²⁸

Rannikkotykistörykmentti 22 kärsi Teikarin- ja Melansaaren taisteluiden aikana yli 50 prosentin tappiot. Se taisteli kaksinkertaista miesylivoimaa vastaan osin kokemattomilla joukoilla. Tappioihin vaikutti saarten huonot linnoitteet, joita ei ryhmityttäessä ollut valmiina. Sen lisäksi maasto oli jalkaväen omin välinein suoritettuna lähes mahdoton linnoittaa tehokkaasti.¹²⁹

RTR 22:n suuret tappiot aiheuttivat kritiikkiä hyvinkin nopeasti. Esimerkiksi V AK:n komentaja kenraalimajuri Svensson kritisoi viimeiseen asti käytyä taistelua rannikkojoukkojen kaisalla ja kutsui sitä tuhlailuksi. Svensson perusteli kantansa rannikkojoukkojen heikolla vahvuudella ja puutteellisella taistelukyvyllä. Hän oli joutunut käskemään reserviksi ja vastaiskuvoimaksi varattuja jalkaväkijoukkoja JR 58:sta paikkaamaan rannikkojoukkojen linjan heikkoja kohtia. Svensson ei pitänyt näiden vastaiskujoukkojen heikentämisestä, koska ne soveltuivat koulutuksensa takia paremmin vastahyökkäystoimintaan.¹³⁰

Pohjoisessa puolustushaarojen vastuualueen toisella puolella taisteli Ratsuväkiprikaatin Uudenmaan Rakuunarykmentti (URR) Suonionsaaren, Suitsaaren ja Ravansaarelle ryhmittyneenä. Ratsuväkiprikaatiin kuuluva jääkäripataljoona 6 (JP 6) oli pääosin ryhmittynyt mantereelle lahden länsirannalle, mutta sen kolmas komppania puolusti Hapenensaarta ja Hannustiensaarta. Prikaatin joukot torjuivat jo 30.6. – 1.7. suoritetun vihollishyökkäyksen Suonion- ja Ravansaariin. Varsinaiset taistelut saarten hallinnasta käytiin vihollisen keskitettyä lisää joukkoja Uuraan alueelle. Hyökkäys alkoi 4.7. aamulla vihollisen 224. Divisioonan toimesta, joka keskitti kaksi rykmenttiä Suonion- ja Ravansaaren suomalaispuolustajia vastaan. Vihollisen ylivoiman ansiosta se onnistui saamaan vahvan sillanpääaseman molemmista saarista ja painamaan suomalaiset puolustajat taaksepäin. Toimenpiteet vastahyökkäyksen käynnistämiseksi aloitettiin ja Jääkäripataljoona 1 (JP 1) sai käskyn sen suorittamiseksi. Sillanpääasema oli jo

¹²⁸ Koskimaa (1996), s. 110 – 113.

¹²⁹ Lappalainen (1983), s. 214 – 215.

¹³⁰ V Armeijakunnan esikunta, operatiivinen osasto, kirjelmä Kannaksen joukkojen komentajalle n:o 654/III/113 b.sal./11.7.1944, T 5761/6, *Kannaksen joukkojen komentajan esikunta, operatiivinen osasto, sal. kirjeistöä 1944*, KA (Sörn).

kuitenkin liian pieni ja tilanne sekasortoinen. Uudelleen Rakuunarykmentin joukot saivat luvan Uuraan lohkon komentajalta eversti von Esseniltä vetäytyä saarista. Rykmentin tappiot olivat Uuraan saariston taisteluiden jälkeen yli 200 miestä kadonneina, haavoittuneina ja kaatuneina.¹³¹

Rykmentti oli menettänyt päävastarinta-asemaan kuuluvat saaret ja kärsinyt niitä puolustessaan raskaat tappiot. Se oli kuitenkin vielä taistelukykyinen. Rykmentin joukot osallistuivat vielä ennen rauhan tuloa taisteluihin Ilomantsin suunnalla. URR:n joukot vedettiin saarista ennen raskaampia tappioita. Vastahyökkäykseen ei enää tilanteen toivottomuuden takia ryhdytty. Se oli päätös, joka todennäköisesti säästi monen miehen hengen, sillä saaret olivat vahvan vihollisen miehittämät. Saarista luovuttiin vihollisen ylivoimasta huolimatta yllättävän nopeasti, vastustajan ylivoima oli kuitenkin jalkaväen, tykistön ja ilma-aseen puolesta ylivoimainen. Myöhemmin Ratsuväkiprikaatin joukot torjuivat vihollisen uudet hyökkäykset vastualueellaan, toki torjuntaan osallistui myös tehokas saksalainen tykistö. URR epäonnistui tehtävässään, jos tarkastellaan sen vaatimuksia. Saaret oli käskyn mukaan pidettävä päävastarinta-asemaan kuuluvina ja vallattava takaisin vastahyökkäyksin. Olisiko saarten takaisinvaltaus kannattanut uhraamalla suuri osa rykmentin taisteluvoimasta?

Kaiken kaikkiaan taloudellisuus ei yhteisoperaatiokäsitteen hengessä kaikilta osin toteutunut Viipurinlahden taisteluissa. Seuraukset johtuivat enemmänkin pakon sanelemasta toiminnasta kuin tarkoituksellisesti toteutetusta suunnittelusta. Ajan henki korosti niin ikään jäykän torjuvaa puolustusratkaisua. Tarkasteltaessa Rannikotykistörykmentti 22:n taistelua ja sen tappioita voidaan todeta rykmentin kuluneen käytännössä kyvyttömäksi jatkamaan taistelua sen menetettyä yli puolet vahvuudestaan ja osan aseistuksestaan. Se täytti kaikesta huolimatta sille asetetut tavoitteet vetäytymislupaan saakka. Sen toiminnalla kulutettiin vihollisen joukkoja siinä määrin, ettei se kyennyt jatkamaan hyökkäystä välittömästi Viipurinlahden länsirannikolle. Näin suomalainen puolustus sai aikaa joukkojen uudelleen järjestelyyn ja täydennyksiin.

Vaikka ei voida tappioiden valossa välttämättä puhua taloudellisuudesta, ei voida myöskään yhteisoperaation määrittelemän joukkojen taloudellisen käytön periaatteen mukaisesti vain kritisoida lopputulosta. Joukkojen taloudellisen käytön periaate kehottaa käyttämään joukkoja painopistesuunnan taisteluihin ja välttämään niiden voiman kuluttamista toissijaisiin tehtäviin. Vaikka taisteluihin osallistuvat upseerit eivät olleet samaa mieltä puolustusratkaisuista, kyet-

¹³¹ Koskimaa (1996), s. 80 – 86.

tiin kuitenkin kuluttamaan vihollista ja saavuttamaan ajan voittoa. Varsinkin RTR 22:n joukkoja käytettiin nimenomaan painopistesuunnassa, ei toissijaisissa tehtävissä.

4.4. Synkronointi, ajan ja tilan hallinta

Taistelukentän aika ja tila on operaation toteuttamisen ja onnistumisen kannalta tärkeä yksityiskohta riippumatta siitä, käsitelläänkö sotatoimea yhteisoperaationa vai perinteisenä sota-toimena. Yhteisoperaatiossa ajan ja tilan hallinta korostuu useamman eri puolustushaaran ja niiden toimialojen operoissa samalla alueella, joka mahdollisesti ei ole aina välttämättä laaja. Ajan ja tilan hallinta voidaan ymmärtää sotatilanteessa tilannekuvan tehokkaana muodostamisena ja sen ylläpitämisenä, sekä sotajoukkojen koordinoituna tilannekuvaa hyväksi käyttäen.

Yhdysvaltain joint-doktriinissa yhtenä sodankäynnin periaatteena luetellaan voima, *mass*. Sen tarkoituksena on keskittää voima, tässä tapauksessa sotilaallinen voima, aikaan ja paikkaan, jossa sillä saavutetaan paras mahdollinen tulos. Tähän käsitteeseen liittyy suoranaisesti synkronointi, vaikka sitä ei suoraan Joint Publication JP 3-0 Joint Operations -asiakirjassa mainitakaan käsiteltäessä sodan periaatteita.¹³²

Synkronointi (*synchronization*) on kuitenkin määritelty samassa asiakirjassa sotilastoimien järjestämisestä ajan ja paikan suhteen, jolloin kyseisellä alueella saavutetaan ylivoima ja luodaan painopiste.¹³³ Suomalaisessa sotataidossa nykyaikana ylivoima luodaan puolustusvoimien yhteisellä tulenkäytöllä, jota johtaa pääesikunta. Puolustusvoimien yhtenäistä tulenkäyttöä voidaan pitää lähimpänä vastineena suomalaisessa sotataidossa yhdysvaltalaisen doktriinin *synchronization*-käsitteelle.¹³⁴

Synkronointi liittyy läheisesti operaatioalueesta muodostettavaan tilannekuvaan. Tilannekuvan perusteella yhteisoperaation komentaja ja hänen esikuntansa kykenee suunnittelemaan operaation ja käyttämään resurssejaan oikein. Synkronoinnin tukena olevan selkeän ja ajanmukaisen tilannekuvan perusteella taloudellinen joukkojen käyttö on mahdollista toteuttaa huomattavasti paremmin, kuin suunnittelijoiden toimiessa silmät sidottuna.¹³⁵

¹³² JP 3-0 Joint Operations (2010), Appendix A.

¹³³ Sama, GL-28.

¹³⁴ Vänskä (2010), s.15.

¹³⁵ Eversti Pasi Kesselin haastattelu.

Suomalaisessa sotataidossa nykyaikana yhdistetään synkronointi tarkoittamaan puolustusvoimien yhteistä tulenkäyttöä. Yhteinen tulenkäyttö koko puolustusvoimien tasolla vastaa yhteisoperaation käsitteeseen keskittämällä kaikkien mahdollisten asejärjestelmien tuli kriittiseen kohtaan, kuten esimerkiksi maihinnousuhyökkäyksen torjuntaan. Toteutuivatko Viipurinlahdella 1944 yhteisen tulenkäytön periaatteet ja näin ollen synkronointi? Synkronoinnin tulee yhteisoperaation kannalta tarkasteltuna kuitenkin tapahtua johdetusti yhteisoperaation esikunnan taisteluajatukseen ja suunnitelmien mukaan. Synkronointi on työkalu komentajalle ja hänen esikunnalleen. Kaikkea taistelutoimintaa ja sitä tukevia toimialoja hallitaan operaation suunnitelmien ja vaatimusten mukaisesti sidottuna aikaan ja paikkaan.¹³⁶

Viipurinlahden varsinaisia taisteluita alueella suoritettiin kiireen vallassa joukkojen kokoamista ja ryhmittämistä uudelle mahdolliselle painopistealueelle. Uhkasihan vihollinen jo Viipurinlahden länsirannikkoa ja rintaman sivustaa Koiviston saarista luopumisen jälkeen. Alueelle ryhmitettiin kahden eri puolustushaaran joukkoja, jolloin johtosuhteet eivät vielä olleet muodostuneet selkeiksi. Rannikkojoukkojen ensisijainen komentoporras Viipurinlahden alueella tuolloin oli Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaati, Rannikkotykistörykmentti 22:a oltiin vasta muodostamassa. Karjalan joukkojen komentajan esikunta oli vasta perustettu alueelle, ja V Armeijakunnan esikunta oli saapunut. Myös maavoimien osalta joukkojen ryhmittäminen oli niin ikään kesken kesäkuun loppupuolella. Tärkeimpänä tuolloin oli Viipurin puolustaminen ja vihollisen suurhyökkäyksen pysäyttäminen. Epäselvien johtosuhteiden takia ja kahden eri puolustushaaran vastualueen kulkiessa keskeltä painopistealuetta ei selkeästä tilannekuvasta saati sitten synkronoinnin toteutumisesta voida puhua.

Onnistuiko tilannekuvan luominen ja synkronointi, kun puolustusjärjestelyt onnistuttiin saattamaan loppuun kesä-heinäkuun vaihteessa? Kahden eri puolustushaaran välillä oli kuitenkin eroja verrattaessa johtamista ja sen järjestelyjä. Merivoimien vastuunalainen johtoporras, Merivoimien esikunta ja sen komentaja olivat sijoittuneita Helsinkiin, lähimmilläänkin Haminaan. Maavoimien ensisijainen esikunta, V Armeijakunta, oli lähempänä ja sen viestiyhteydet ja yhteistoiminta paremmin toteutettuja. Tilannekuva toteutui parhaiten silloisen aikakauden mittapuulla V AK:n yläpuolella olevassa johtoportaan KaJoKe:ssa. Ilmakomentajan kautta tiedustelupyynnöt välittyivät nopeasti, kuten myös sen tulokset. Tätä kautta tieto välittyi myös V AK:lle.

Merivoimien osalta tilannekuva ja sen perusteella tehdyt ratkaisut olivat useasti myöhässä päättävän johtoportaan kaukaisen sijainnin ja epävarmojen viestiyhteyksien johdosta. Päävas-

¹³⁶ Vänskä (2010), s. 15.

tarinta-aseman sijainti saarissa hankaloitti yhteyksien muodostamista. Vihollisen ilmavoimien suorittamat pommitukset ja tykistökeskitykset Teikarinsaareen ja Melansaareen katkaisivat yleensä kallioisessa maastossa sijaitsevat kaapeliyhteydet. Kriittisimpinä hetkinä Teikarinsaaren taistelussa viimeisenä toimivana yhteytenä oli 2.7. saareen vedetty miinakaapeli.¹³⁷ Samoja ongelmia koettiin pohjoisempana Suonionsaarella Uudenmaan Rakuunarykmentin vastuualueella. Tykistötulen hajotettua puhelinkaapeliyhteydet oli ainoa mahdollinen yhteydenpitokeino yhden tulenjohtajan radio.¹³⁸

Yhdellä kaapeliyhteydellä tai radiolla ei johdeta taistelua tehokkaasti, varsinkaan jos taistelua käydään saarella joukon esikunnan sijaitessa mantereella. Myös tulituen ja ilmatuen pyytäminen oli haastavaa, puhumattakaan tulenjohtosta. Tilannekuvan luominen reaaliaikaisesti ei vuoden 1944 aikaisilla laitteilla ollut helppoa, saati sitten taisteluiden aikana yhden kaapeliyhteyden avulla.

Haastavaa oli Viipurinlahdella luoda synkronointi yläjohtoportaiden toimesta. Synkronoinnin luominen helpottui 5.7. klo 23.00 alkaen, jolloin puolustusjärjestelyjen muutokset mahdollistuivat RTR 22:n tullessa alistetuksi V Armeijakunnalle. Synkronointia ei silti sen varsinaisessa merkityksessä toteutunut Viipurinlahdella. Tarkasteltaessa taisteluja havaitaan synkronointiin viittaavia toimenpiteitä, kuten ilmatiedustelua, joukkojen keskityksiä maihinnousun torjumiseksi ja tykistön keskittämistä. Kaikki tämä ei kuitenkaan keskittynyt yhden johdon alaisuuteen. Ilmavoimien tiedustelulennot toteutettiin suoraan ilmavoimien alaisuudessa Kannaksen alueella toimivien joukkojen tukipyynnöistä johtuen. Kuitenkaan näiden tiedustelu- tai pommituslentojen suunnitteluun ei osallistunut maavoimien henkilöstöä. Tästä huolimatta KaJoKe kuitenkin määrittä ja asetti ilmavoimille sekä pommitettavat että tiedusteltavat kohteet.

Synkronoinnin teki vaikeaksi myös useat mahdolliset maihinnousualueet. Varmuutta ei ollut, luoko vihollinen painopisteen pohjoisemmaksi Uraan saaristoa hyväksikäyttäen vai loisiko se sen suoraan mantereelle Viipurinlahden rannikolle, jota rannikkojoukot puolustivat. Toki merialueella mahdollisuus oli pitkiin tähyystetäisyyksiin, ja ilmatiedustelun toimesta suoritettujen havaintojen perusteella pystyttiin tietyssä määrin ennakoimaan mahdollista maihinnousua. Näin ollen joukkojen käytön painopisteen luominen aikaan ja paikkaan sidottuna tuotti haasteita.¹³⁹

¹³⁷ Lappalainen (1983), s. 85.

¹³⁸ Koskimaa (1996), s. 82.

¹³⁹ Sama, s. 78 – 130.

Painopisteen luominen aikaan ja paikkaan sidottuna aiheutti ongelmia myös merivoimille. Alueella toiminut Kevyt Laivasto-osasto suoritti kaksi kertaa operaation, jonka tarkoituksena oli tukea Teikarin- ja Melansaaren puolustustaistelua ja estää vihollisen meriliikenne Koiviston salmesta Viipurinlahdelle. Operaation aikautus epäonnistui kuitenkin hitaiden alusten, niiden rajoitettujen viestiyhteyksien ja omien miinoitteiden takia. Osastolta puuttui yhteys maissa taisteleviin joukkoihin, joten sitä ei pystytty ohjaamaan maista käsin. Osaston varsinainen komentaja oli maissa laivasto-osaston tukikohdassa, jonne ei saatu ylläpidettyä yhteyttä tehokkaasti. Lisäksi osastolta puuttui ilmatuki ja sen koordinointi. Kun laivasto-osasto saapui Viipurinlahden alueelle ja joutui taisteluun, oli Teikarinsaaren ensimmäinen maihinnousu jo torjuttu. Tätä varten osasto oli merelle lähtenyt, minkä lisäksi sen tuli estää vihollisen laivastovoimien liikkeitä ja maihinnousukaluston kuljetukset Koiviston salmesta. Heikot viestiyhteydet katkesivat lähes kokonaan alusten jouduttua ylivoimaisen ilmavihollisen hyökkäysten kohteeksi. Yhteystoiminta ja tehokkaat yhteydet olisivat mahdollistaneet ainakin osittain ilmatuen pyytämisen kriittisessä tilanteessa, joka tällaisen osaston toiminnan mahdollistamiseksi olisi ollut tärkeää.

Kevyen Laivasto-osaston taistelua tarkasteltaessa ei voi havaita onnistunutta synkronointia. Laivasto-osaston tehtävä oli aluskaluston tulivoiman, nopeuden, iän ja ilmatuen suhteen erittäin vaativa. Lisäksi johtamisen mahdollisuudet ja epäonnistumiset eivät mahdollistaneet onnistunutta sotatoimien järjestämistä ajan ja paikan suhteen, millä olisi saavutettu ylivoima. Toki tulee muistaa, että alun perin Kevyttä Laivasto-osastoa tai muita merivoimien alusyksiköitä ei suunniteltu käytettävän taistelutoimintaan Viipurinlahden alueella. Tämän takia alue oli miinoitettu suomalaisten toimesta jo kesäkuun aikana. Nyt se toimi laskijoitaan vastaan hajottaen alusryhmien voiman ja tulen, sekä estäen painopisteen luomisen.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Viipurinlahden taistelun on mainittu useasti olevan ensimmäinen suomalainen joint-operaatio, koska siihen osallistui kaikkien kolmen puolustushaaran joukkoja. Viipurinlahden taistelua tarkasteltaessa siitä löytyy paljon nykyaikaisen joint- eli yhteisoperaatiokäsitteen mukaisia piirteitä. Yhteisoperaation periaatteita ei kuitenkaan vielä tuolloin tunnettu suomalaisessa sotilaskulttuurissa, eikä edes sen kehittäjävaltioiden keskuudessa, kuten Yhdysvalloissa.

Yhteisoperaatio edellyttää kaikkien operaatioon osallistuvien puolustushaarojen joukkojen keskittämistä yhden komentajan ja hänen esikuntansa alaisuuteen. Komentajan vallan ja vastuun on oltava vain ja ainoastaan yhdellä henkilöllä. Operaatiolla tulee olla selkeä alku ja loppu, johon sisältyy selkeä päämäärä eli tavoite. Nämä ovat yhteisoperaation perusteet. Moni operaatio, jota on kutsuttu tapahtuneen jälkeen yhteisoperaatioksi, on todellisuudessa ollut onnistunutta puolustushaarojen tai aselajien yhteistoimintaa. Näihin operaatioihin ei ole joint-esikunnan toimesta muodostettu suunnitelmia ja käskyjä, vaan on mahdollisuuksien mukaan tuettu toista puolustushaaraa.

Viipurinlahden taistelua tarkasteltaessa siinä voi havaita paljonkin yksityiskohtia, jotka viittaavat yhteisoperaation toteutumiseen. Joissakin tapauksissa voidaan puhua jopa toteutuneesta yhteisoperaation periaatteesta. Yhden seikan perusteella ei voi kuitenkaan määrittellä yhteisoperaatiota, eikä todeta operaatiota sellaiseksi. Viipurinlahden taistelussa ei kuitenkaan kokonaisuutena toteutunut yhteisoperaation edellytykset kolmesta puolustushaarasta ja synkronoinnin tavoittelusta huolimatta.

Viipurinlahdella operaatio ei alkanut, eikä sitä luotu uutena operaationa esimerkiksi uuden rintaman avaamiseksi. Ei ainakaan suomalaisten joukkojen toimesta. Viipurinlahden taistelut olivat jatkumo, joka oli alkanut Valkeasaaren läpimurron seurauksista ja jatkunut vetäytymisvaiheena pitkin Karjalan kannaksen rannikkoa. Koiviston evakuoiminen antoi viholliselle mahdollisuuden käyttää Viipurinlahden saaristoa ponnahduslautana uuden rintaman avaamiseksi suoraan Suomen rannikolle. Tarkoituksena oli uhata Tali-Ihantalassa taistelevien joukkojen sivustaa ja selustaa. Näin ollen Viipurinlahden taistelut eivät olleet operaatio, jolla on selkeä alku ja loppu. Vaikka Viipurinlahden taistelut voidaan ajoittaa alun ja lopun mukaan, sitä on silti ristiriitaista verrata suunnitelmallisesti ajoitettuun yhteisoperaatioon. Taistelulla tulee niin ikään olla operaatioalue. Viipurinlahden taisteluissa operaatioalue oli jakaantunut kahdelle eri puolustushaaralle, joten yhtenäisestä operaatioalueesta ei voida puhua. Operaatio-

alue muodostui myöhemmin V AK:n saatua vastuualueelleen Viipurinlahden saariston. Puhtaasti tässäkin ei joint-käsitteen mukainen operaatioalueen määritelmä toteutunut.

Suomalaisten puolustusjärjestelyt Viipurinlahdella olivat pakotettuja toimenpiteitä uuden uhan ilmetessä maihinnousun mahdollisuutena. Joukot eivät olleet järjestäytyneitä, vaan osa oli uusia täysin kokemattomia osastoja, jotka oli muodostettu sotakoulujen oppilaista ja laivastoasemien henkilöstöstä. Osalla joukoista oli taistelukokemusta, mutta ne olivat vajaita, vetäytymisvaiheen viivytystaisteluiden kuluttamia yksiköitä. Ei voida siis puhua suunnitelmallisesta operaation valmistelusta ja joukkojen käytön koordinoinnista.

Puolustusjärjestelyt Viipurinlahdella jakaantuivat aluksi Karjalan joukkojen komentajan alaisen maavoimien ja merivoimien komentajan alaisten rannikkojoukkojen vastuulle. Vastuualueiden raja kulki noin puolesta välistä lahtea itä-länsisuunnassa. Tarkasteltaessa operaatioaluetta sen huomataan jakaantuneen kahden eri puolustushaaran välille, joilla molemmilla on oma johtonsa. Joukkojen välillä oli yhteistoimintaa, mutta sillä ei suuressa mittakaavassa ollut merkittävää vaikutusta. Kahden puolustushaaran eri johtamisjärjestelmien erot korostuivat pienellä alueella. Molempien puolustushaarojen joukot taistelivat samaa vihollista vastaan painopistesuunnassa, joka jakaantui vastuualuerajan takia sekä meri- että maavoimien joukkojen vastuulle. Tällä tavalla ei toteudu, eikä järjestelyä edes voi verrata yhteisoperaation periaatteilla toteutettuun operaatioon. Yhteisoperaatio toteutetaan yhdellä vastuualueella, jolla on yksi pääjohtovastuussa oleva esikunta ja komentaja.

Saksalaiset oli alistettu suomalaisen komennon alaisuuteen. Yhteisoperaation merkityksessä nykyaikana voitaisiin puhua monikansallisesta operaatiosta, Combined Operations. Näin ollen Viipurinlahden puolustukseen osallistuneet joukot olivat yhden komentajan johdossa. Tämä tapahtui kuitenkin vasta kiivaimpien taisteluiden aikana, jolloin osa päävastarinta-asemasta oli jo menetetty. Edelleenkin ei tästä huolimatta voida puhua yhteisoperaatiosta, koska V Armeijakunnan esikunta ei ollut yhteisoperaatiokäsitteen mukainen Joint Staff. V Armeijakunnalta puuttui edelleen komennostaan ilmavoimat ja merivoimat, vaikka sille oli rannikkojoukkoja alistettu. Yhteysupseerit eivät osallistuneet suoranaisesti puolustushaarojen yhteisten operaatioiden suunnitteluun, joten esikunnista puuttui joint-käsitteen edellyttämä asiantuntijuus. Vaikka V AK komentaja ja Karjalan joukkojen komentaja olivat työssään pystyviä miehiä, ei voida olettaa heillä olleen ilma- tai merivoimien joukkojen johtamiseen vaadittavaa taitoa tai kokemusta. Ei voida siis myöskään todeta, että Viipurinlahden taisteluita johtanut esikunta olisi ollut joint-esikunnan mukainen.

Miten toteutui tehtävätaktiikka Viipurinlahden taisteluissa? Suomalaista sotataitoa on aina leimannut komentajakeskeisyys. Sotahistorialliset teokset painottavat hyvin usein sotatoimiyhtymien ja joukko-osastojen komentajien suorituksia ja merkitystä taisteluiden lopputuloksiin. Toki samaa tapahtuu myös ulkomaisissa teoksissa. Tehtävätaktiikka puolestaan korostaa alaiseen luottamista ja komentajan keskittymistä strategiseen ja operaatiotaidolliseen johtamiseen esikunta apunaan. Tehtävätaktiikka liittyy enemmänkin taktisen tason johtamiseen ja toimintaan, jota ilman eivät yhteisoperaation periaatteet toteudu. Suomalaisessa sota-aidossa helposti unohdetaan myös esikunnan panos suunnittelussa. Yksikään komentaja ei pysty nerokkaihin ratkaisuihin tai laatimaan suunnitelmia taisteluiden kriittisessä vaiheessa ilman asiantuntevan esikunnan apua. Niin ikään komentajan tehtävään kuuluu alaisen kuunteleminen. Tämä liittyy tilannekuvan muodostamiseen, joka tulee tehtävätaktiselta tasolta. Alainen auttaa näkemyksellään, lähempää taisteluiden painopistettä, komentajaa muodostamaan kuvan ja tekemään ratkaisut sen perusteella.

Tehtävätaktiikka ei toteutunut Viipurinlahdella yhteisoperaation määritelmän mukaisesti, varsinkaan merivoimien alaisten joukkojen keskuudessa. Johtamisen periaatteet erosivat suuresti merivoimien ja maavoimien välillä. Merivoimissa johtaminen keskittyi koko puolustushaaran komentajalle, jopa taktisen tason päätöksiin saakka. Näin ollen tehtävätaktiikalle ei ollut edellytyksiä toteutua. Oliko syynä tällaiseen järjestelyyn luottamuksen puute alaisia kohtaan, kokemattomuus vai kunnianhimo? Lähdemateriaalista ei tähän saa suoraa vastausta. Vaikuttiko merivoimien komentajan maavoimatausta hänen johtamistoimintaansa?

Maavoimien ja myös rannikkojoukkojen taistelussa tehtävätaktiikka toteutui pakosta. Viestiyhteyksien katkeaminen, lisäjoukkojen lähettäminen ja suuret tappiot niin johtajien kuin miehistönkin suhteen, pakottivat yksilöt tekemään päätöksiä. Taisteluiden aikana yksiköiden johtovastuu luisui joukkueen johtajien, jopa ryhmänjohtajien käsiin sekavan tilanteen, joukkojen hajoamisen ja päällystön tappioiden vuoksi. Rannikkojoukkojen tilanteessa sen aikaisten viestiyhteyksien viive ja tilanteen kriittisyys pakottivat RTR 22:n komentajan tekemään omat ratkaisunsa. Hän oma-aloitteisesti antoi käskyn Teikarinsaaren jättämisestä odottamatta merivoimien komentajan lupaa vetäytymiselle. Se vahvistettiin kuitenkin myöhemmin merivoimien esikunnasta.

Tehtävätaktiikkaa oli havaittavissa Päämajan perustettua Kannakselle uuden johtoportaan eli KaJoKe:n. Tällä tavoin Päämaja jakoi vastuutaan joukkojen johtamisesta alemmalle johtoportaalalle, jolla oli selvä tehtävä. Viipurinlahden taistelut keskittyivät kuitenkin V Armeijakunnan

johtamien joukkojen ympärille. Toki KaJoKe:n alaisuudessa oleva ilma-ase tuki sen käskyjen, tai pikemminkin esitysten mukaan myös Viipurinlahden alueella taistelevia joukkoja.

Entä käytettiinkö puolustukseen varattuja joukkoja taloudellisesti? Yhteisoperaatiossa joukkojen käytön tulee olla keskitetty painopistealueelle strategisen tavoitteen saavuttamiseksi. Varsinaiseen tehtävään tarkoitettuja joukkoja ei tulisi käyttää toissijaisiin tehtäviin tai toimintaan, joka saattaa kuluttaa niitä ja laskea niiden taistelukykyä. Tämä heikentää joukkojen käyttömahdollisuuksia ja kykyä niiden siirtyessä suorittamaan varsinaista tehtäväänsä.

Viipurinlahden saaret sekä rannikkojoukkojen että maavoimien vastuualueella oli määrätty kuulumaan päävastarinta-asemaan ja ne oli käsketty tarvittaessa valtaamaan takaisin vastahyökkäyksellä. Varsinkin rannikkotykistörykmentin komentaja vastusti niin suurta sitoutumista saarten puolustukseen niiden heikon linnoitettavuuden takia. Asemia ei valmiina saarilla juurikaan ollut. Ne kuitenkin liitettiin päävastarinta-asemaan komentajan perustelluista esityksistä huolimatta. Saarissa tapahtuneet taistelut olivat joka tapauksessa merkityksellisiä ja ne kuluttivat ratkaisevasti vihollisen voimia. Se ei päässyt pureutumaan Suomen rannikkoon, mikä olisi Kannaksen puolustukselle ollut katastrofaalista.

Tältä osin rannikkojoukoille ja maavoimille asetettu tehtävä toteutui, vaikka saaria ei kyetty pitämään. Vihollisella oli ratkaiseva ilma- ja meriylivoima, minkä lisäksi sen joukkojen ja raskaiden aseiden voima maissa oli puolustajaa suurempi. Suomalaisia joukkoja käytettiin niiden pääasiallisessa tehtävässä. Vaikka tappiot olivat suuria, kykeni Rannikkotykistörykmentti 22 menestyksellisesti viivyttämään ja kuluttamaan vihollista Teikarinsaaren ja Melansaaren taisteluissa. Se kärsi taisteluissa yli 50 prosentin tappiot, mikä ei vaikuta taloudelliselta käytöltä. Ratkaisevaa on kuitenkin yhteisoperaatioiden näkökulmasta tarkasteltuna joukkojen voiman keskittäminen painopisteeseen ja ratkaisevaan taisteluun. Se muodostui Rannikkotykistörykmentti 22:n vastuualueelle 4.–5.7.

Rykmentin tappioita voidaan kritisoida sen saavuttaman aikavoiton varjossa niiden määrän suhteen. Jos rykmenttiä olisi käytetty vain saarten puolustamiseen, tappiot olisi voitu korvata ajan kuluessa. Rykmenttiä ei kuitenkaan siirretty lepoon, vain rauhallisemmalle rintaman osalle, jossa se vastasi Viipurinlahden länsirannikon puolustuksesta Vilaniemen alueella. Alueelle odotettiin mahdollista vihollisen maihinnousua, joka rykmentin oli torjuttava. Nykyäikään ei yli 50 prosentin tappiot kärsinyttä joukkoja enää määritellä taistelukykyiseksi. Koska rykmentin oli jatkettava tehtävää rannikon puolustajana, ei voida pitää sen käyttöä taloudellisena. Rykmentin heikko vahvuus ei riittänyt kaikkien tärkeiden asemien miehittämiseen

sen rannikkoasemassa. Näiden heikkojen kohtien paikkaamiseen joutui V AK käyttämään vastaiskuvoimaksi ja reserviksi varattua JR 58:aa.

Toinen painopiste Viipurinlahden taistelussa muodostui 4.7. Ratsuväkiprikaatin ja sen Uudenmaan Rakuunarykmentin vastuualueelle Suonionsaaren, Esisaaren ja Ravansaaren. Vihollinen hyökkäsi kahden jalkaväkirykmentin voimin saarille URR:n eskadroonien kimppeeseen. Vihollisella oli, kuten koko Viipurinlahden alueella, täälläkin tykistö- ja ilmaylivoima sekä runsaasti maihinnousukalustoa ja laivaston aluksia niitä tukemassa. Johtaminen saarten alueella keskittyi eskadroonan päälliköille ja joukkueen johtajille rykmentin komentajan haavoittuttua. Komentoa ei siirretty komentoketjussa seuraavalle henkilölle, koska tieto komentajan haavoittumisesta ei kulkenut eteenpäin viestiyhteyksien petettyä. Tilanne päättyi vetäytymiseen, vaikka vastaiskuun komennettu JP 1 saapuikin osillaan, kahdella joukkueella, saareen. Tilanne oli muodostunut kriittiseksi ja vihollisella oli lähes koko saari hallussaan pientä sillanpäätä lukuun ottamatta.

Oliko URR:n osastojen toiminta taloudellista joukkojen käyttöä? URR:n toimintaa ja nopeaa saarista luopumista on kritisoitu. Tilanne oli kaootinen ennen irtautumista ja Suonionsaari uhattuna kolmelta suunnalta. Vihollinen oli ylivoimainen. Saaren puolustusasemat olivat samankaltaiset kuin rannikkojoukkojen puolustamisessa Teikarin- ja Melansaareissa: kivikkoisen, asemia oli vaikea kaivaa eikä niitä ollut valmiina saarille saavuttaessa. Tappiot puolustajilla nousivat noin 200 mieheen. Hävitystä taistelusta ja saarien menettämisestä huolimatta rykmentti aiheutti merkittäviä tappioita viholliselle, vaikka ei täysin kyennyt estämään sen etenemistä. Joukko irtaantui saaresta tappioita kärsineenä, mutta Ratsuväkiprikaati säilytti edelleen taistelukykyänsä. Myöhemmin Viipurinlahden taisteluiden jo ratkettua, Ratsuväkiprikaati osallistui menestyksekkäästi Ilomantsin taisteluihin elokuun alussa. Olisiko se kyennyt tähän, jos Uudenmaan Rakuunarykmentti olisi kulutettu loppuun Viipurinlahden taistelussa? Taloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna URR säilytti taistelukykyänsä, vaikka kärsikin raskaita tappioita.

Taloudellinen joukkojen käyttö epäonnistui, koska niitä ei onnistuttu keskittämään ratkaisutaisteluun. Alueella oli yksinkertaisesti taisteluiden kriittisimmässä vaiheessa niin vähän joukkoja, ettei niillä kyetty luomaan painopistettä torjunnalle, joka olisi ollut riittävän tehokas torjumaan ylivoimaisen vihollisen hyökkäykset. Vähäiset joukot hajautettiin Viipurinlahden saaristoon ja osa niistä kului lähes taistelukyvyttömäksi. Taloudellisen joukkojen käytön perustana on myös joukon käyttö sille tarkoitettuun tehtävään. Ratsuväkiprikaattia ei ollut suunniteltu saaristotaisteluja varten. Se oli myös kalustonsa puolesta heikosti soveltuva tähän teh-

tävään, koska suuri osa siitä oli menetetty vetäytymisen aikana Karjalan kannaksella. Rannikkotykkistörykmentti 22 oli puolestaan uusi joukko-osasto, jota ei ollut kokonaan varustettu. Tällaisia joukkoja ei tule heittää ratkaisutaisteluun kuin äärimmäisessä tilanteessa.

Synkronoinnilla pyritään keskittämään sotilaallinen voima tietyllä hetkellä aikaan ja paikkaan sitoen sotilaallisen ylivoiman saavuttamiseksi. Viipurinlahdella synkronoinnin toteutuminen on havaittavissa hetkittäin lähinnä synkronoinnin yrityksenä. Synkronoinnin toteutumiselle ei ollut edellytyksiä taistelua johtavissa esikunnissa. Vaikka maavoimien ja ilmavoimien välillä oli aikakauteen nähden tehokasta yhteistoimintaa, eivät maavoimien upseerit osallistuneet ilmavoimien operaatioiden suunnitteluun. Tätä ei tapahtunut, vaikka operaatiot olisivatkin keskittyneet alueelle, jossa maavoimien joukot kävivät ratkaisutaistelua.

Puutteet ovat havaittavissa jo esikunnissa. Yhteisoperaation esikunta johtaa operaatioon liittyvää toimintaa kaikkien siihen osallistuvien puolustushaarojen yläjohtoportaan. Esikunnan työskentelyä edesauttaa puolustushaaroista siihen sijoitetut upseerit, joilla on oman puolustushaaransa ammattitaito. He mahdollistavat perusteet suunnitella yhteisoperaation kokonaisuus oman puolustushaaransa osalta. V AK:n esikunnassa ei toiminut riittävästi meri- tai ilmavoimien upseereita sellaisissa tehtävissä, jotka olisivat vaikuttaneet operaatioiden suunnitteluun. Heidän roolinsa oli toimia yhteysupseereina puolustushaaraesikuntien välillä. Tällä tavoin ei yhteisoperaation määritelmä täyty.

Ilmavoimat ja merivoimat suunnittelivat ja koordinoivat omat operaationsa Viipurinlahden taisteluihin liittyen. Maavoimien osuus oli lähinnä tukipyyntöjen lähettäminen muille puolustushaaroille. Näiden voimien keskittäminen aikaan ja paikkaan sitoen ylivoiman saavuttamiseksi epäonnistui heikkojen johtamisyhteyksien ja huonon puolustushaarojen välisen koordinaation takia. Vaikka yhteysupseereita oli asetettu tehtäviinsä, ei heillä ollut mahdollisuuksia eikä välineistöä koordinoida toimintaa puolustushaarojen välillä.

Maavoimilla oli sisäisestikin omat ongelmansa synkronoinnin toteuttamisessa. Tärkeä väline johtamiselle on tilannekuva taistelusta, minkä toteutuminen epäonnistui. Tilannekuva mahdollistaa ratkaisutaistelussa painopisteen luomisen esimerkiksi tulenkäytöllä. Heikkojen viestiyhteyksien takia tilannekuva ei pysynyt ajallisesti taistelujen etenemisen tasolla. Viestit välittyivät yhteyksien pettäessä lähinnä lähettien välityksellä. Tämä vaikutti varsinkin epäsuorantulen tukeen.

Tykistön käyttö ei toteutunut kuin ajoittain synkronoinnin merkityksessä. Syynä tykistö-
len puutteeseen monessa tilanteessa olivat viestiyhteyksien ja tulenjohtajien puute. Raskas
kalusto, kuten tykistö, ei taisteluiden alkuvaiheessa ollut joko saapunut kokonaisuudessaan
alueelle tai se oli vastaperustetun joukon suhteen saavuttamattomissa. Tämä koskee lähinnä
Rannikkotykistörykmentti 22:a. Maihinnousun torjunnassa keskitetty tykistön tuli jäi monesti
saamatta, kuten myös ilmavoimien tuki. Näin ollen nykyaikaiset yhteisen tulen käytön peri-
aatteet jäivät toteutumatta. Tulenkäyttö jäi taktiselle tasolle muistuttamaan lähinnä Joint Fires
-toimintaa. Tulenkäyttö oli pääasiassa suoraa kahden tai useamman yksikön toteuttamaa. Ti-
lanteesta johtuen tämä ei läheskään aina ollut koordinoitua eikä välttämättä yksikkökokonai-
suutena toteutettua.

Synkronointi ei toteutunut Viipurinlahden taistelussa. Painopisteen luominen ajallisesti ja
paikallisesti rajoittui paikallisten yksiköiden heikkoon tuleen. Näin ollen voidaan puhua en-
nemmin Joint Fires -käsitteen paikallisesta toteutumisesta kuin yhteisoperaatioon vaadittavan
synkronoinnin saavuttamisesta. Edellytyksiä synkronoinnin osittaiseksi saavuttamiseksi olisi
mahdollisesti ollut, jos puolustavilla suomalaisjoukoilla olisi ollut aikaa puolustusjärjeste-
lyidensä tehokkaaseen organisoimiseen.

Viipurinlahden taistelu ei ollut ensimmäinen suomalainen yhteisoperaatio. Operaatiolla ei
ollut yhteisoperaation johtoon kykenevää esikuntaa, eikä komentajalle ollut alistettuna kaikki-
en puolustushaarojen joukkoja. Operaatio oli jatkumo ilman selkeää alkua ja loppua. Operaa-
tiossa oli havaittavissa komennon keskittymistä, mutta se ei toteutunut yhteisoperaation mää-
ritelmän mukaisesti. Merivoimien komentajan puuttuminen toisen johtoportaan alaisten jouk-
kojen ryhmytyksiin muodostaa selkeän puutteen keskitetyn komennon toteutumiselle yhteis-
operaation määritelmän mukaisesti. Taistelulla tulee niin ikään olla operaatioalue. Viipurin-
lahden taisteluissa operaatioalue oli jakaantunut kahdelle eri puolustushaaralle, joten yhtenäis-
estä operaatioalueesta ei voida puhua. Operaatioalue muodostui myöhemmin V AK:n saatua
vastuualueelleen Viipurinlahden saariston. Puhtaasti tässäkin ei joint-käsitteen mukainen
operaatioalueen määritelmä toteutunut.

KaJoKe oli ainoa johtoporras Kannaksen ja Viipurinlahden operaatioista vastaavista esikun-
nista, joka osiltaan täytti joint-esikunnan määritelmän. Se oli luotu Päämajan alaiseksi esi-
kunnaksi vastaamaan omalla tehtävällään, omalla operaatioalueellaan Karjalan kannaksen
puolustuksesta. KaJoKe:lla oli jopa tuon ajan suomalaisiin olosuhteisiin harvinainen ilmako-
mentaja. Ilmakomentajalla oli käytössään alueen ilmavoimien kapasiteetti, jonka avulla muo-
dostettiin myös joint-operaation periaatteiden mukaan tärkeää tilannekuvaa taistelualueelta.

KaJoKe:sta puuttui kuitenkin kokonaan merikomponenttiin vaikuttaminen. Ilmakomentajan ohella esikunnan henkilöstöön tulee kuulua merikomentaja, jotta yhteisoperaation periaatteen mukainen joint-esikunta toteutuisi. KaJoKe pääsi lähimmäksi yhteisoperaation käsitettä toiminnallaan Viipurinlahden taisteluihin vaikuttaneista esikunnista.

Pelkkä kaikkien puolustushaarojen esiintyminen taistelualueella ei riitä tekemään operaatiosta yhteisoperaatiota. Taistelutilanteet Viipurinlahdella olivat niin sekavat ja ne muodostuivat paikoin kriittiseksi. Taistelut muodostuivat niin ikään nopeatempoisiksi, jolloin ei kyetty synkronoimaan voimia puolustajan toimesta. Tehtävätaktiikan käsitettä ei tunnettu ja sen toteutuminen epäonnistui varsinkin merivoimien toimesta taisteluiden alkuvaiheessa. Merivoimien johtamiskulttuurin komentajakeskeisyys aiheutti osaltaan suuret tappiot rannikkojoukoille.

LÄHTEET

1. JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

1.1. Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste

Päämaja, operatiivinen osasto, kky n:o 1947/op.l/5.d/sal./5.7.1944, T 16443/1931, *MeriVE*, *Op.os, operaatiokäskyt ja toimintasuunnitelmat*.

Kannaksen joukkojen komentajan esikunta, operatiivinen osasto, sotapäiväkirja n:o 1 14.6. – 19.9.44, T 14203.

V Armeijakunnan esikunta, operatiivinen osasto, kirjelmä Kannaksen joukkojen komentajalle n:o 654/III/113 b.sal./11.7.1944, T 5761/6, *Kannaksen joukkojen komentajan esikunta, operatiivinen osasto, sal. kirjeistöä 1944.*

V Armeijakunnan operatiivisen osaston sotapäiväkirja 4.7. – 23.10.1944, SPK 4471

V AKE operatiivinen osasto sotapäiväkirja 1.1.44 – 25.11.44. 4.7.1944, SPK 4467.

V Armeijakunnan operatiivisen osaston sotapäiväkirja 4.7. – 23.10.1944, SPK 4471.

Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaatin sotapäiväkirja n:o 4, 28.6. – 8.8.1944, SPK 8336.

1.2. Opinnäytteet

Vänskä, Ville: *Yhteisoperaatiot suomalaisessa operaatiotaidossa – Yhteisoperaation kansallinen käsiteanalyysi*. EUK 62 tutkielma. 2010.

1.3. Haastattelut

Haimila, Antti-Veikko & Palm, Miro: Eversti Pasi Kesselin haastattelu. (tekijän hallussa).

2. JULKAISTUT LÄHTEET

2.1. Tutkimukset ja opinnäytteet

Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*. Taktiikan laitos, julkaisusarja 1 Nro 2/2010. Edita Prima Oy Helsinki 2010.

2.1. Kirjallisuus

Bekker, Cajus: *Kirottu meri*. Gummerus, Jyväskylä 1973.

Brantberg, Robert: *Sotakenraalit*. Jyväskylä, Revontuli 2008

Ekman, Per-Olof: *Meririntama – Merisotatoimet pohjoisen Itämeren alueella 1941 – 44*. WSOY, Juva 1983.

Karhunen, Joppe: *Torjuntavoitto Kannaksella 1944*. Tammi, Helsinki 1985.

Karhunen, Joppe: *Taistelulentäjien jatkosota*. Tammi, Jyväskylä 1994.

Koskimaa, Matti: *Torjuntavoitto Viipurinlahdella kesällä 1944*. WSOY Porvoo 1996.

Kuussaari, Eero, Kronlund, Jarl, Suninen, Jouni: *Taistelut Viipurinlahdella ja Viipurin pohjoispuolella, Jatkosodan historia 5*. WSOY, Porvoo 1992.

Juutilainen, Antti: *Vetäytymisestä torjuntavoittoihin. Itsenäisyyden puolustajat: Rintamalla*. WSOY, Porvoo 2002.

Lappalainen, Niilo: *Veren kostuttamat saaret – Teikarin ja Melansaaren taistelut kesällä 1944*. Offset Ky, Saarijärvi 1983.

Lappalainen, Niilo: *Viipurinlahti kesällä 1944*. WSOY, Juva 1988.

Oesch, K.L.: *Suomen kohtalon ratkaisu Kannaksella v. 1944*. Otava, Helsinki 1956.

Peuranheimo, Orvo – Pirhonen, Jouko – Killinen, Kullervo: *Laivat puuta, miehet rautaa – Moottoritorpedoveneiden taistelut Suomenlahdella 1941 – 1944*. WSOY, Porvoo 1956.

Pukkila, Eino: *Taisteluhälytys – Suomen laivasto jatkosodassa*. WSOY Porvoo 1961

Uola, Mikko: *Jääkärikenraalin Vuosisata – Väinö Valve 1895 – 1995*. Karisto Oy, Hämeenlinna 2001.

Visuri, Pekka: *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. WSOY, Juva 1997.

2.3. Artikkelit

Mälkki, Juha: ”Kävimme verisiä saaristotaisteluja” – Joint – operaatio Viipurinlahdella 4. – 5.7.1944. *Suomen Sotilas 1/2007*.

Mälkki, Juha: Joint - operaatio? Teikarsaari 1944. *Suomen sotilas 1/2007*.

Palokangas, Marko – Vänskä, Ville: Näkökulmia yhteisoperaatioon – tahtoa, operaatiotaitoa ja johtamista. *Sotilasaikakauslehti 3/2011*.

2.4. Ohjesäännöt

Pääesikunta/Suunnitteluosasto: *Kenttäohjesääntö Yleinen osa, puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet*. Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Headquarters Department of the army: *Field Manual 3-0 Operations*. 2001.

Joint Publication 3-0 Joint Operations 17 September 2006, Incorporating Change 2, 22 March 2010.

LIITTEET**LYHENTEIDEN SELITTEET****LIITE 1**

MeriVE	= Merivoimien esikunta
A	= Armeija
KaJoKe	= Karjalan joukkojen komentajan esikunta
AK	= Armeijakunta
AKE	= Armeijakunnan esikunta
D	= Divisioona
RvPr	= Ratsuväkiprikaati
ISuomRPr	= Itäisen Suomenlahden Rannikkoprikaati
JR	= Jalkaväkirykmentti
RTR	= Rannikkotykistörykmentti
URR	= Uudenmaan Rakuunarykmentti
HRR	= Hämeen Ratsurykmentti
JP	= Jääkäripataljoona